T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
GÖÇ ÇALIŞMALARI PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSTANBUL'DA GÖÇMEN EVSİZLİĞİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Yiğitcan ÇELİK

2501210210

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali AKYURT

İSTANBUL – 2024

ÖZ

İSTANBUL'DA GÖÇMEN EVSİZLİĞİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA

YİĞİTCAN ÇELİK

Göç hareketi sonucunda bazı göçmenler ekonomik sermayenin ve enformel sosyal ağların yitimi veya dil bariyeri sebebiyle aşağı yönlü dikey hareketlilikle karşılaşmaktadır. Evsizlik ise aşağı yönlü dikey hareketliliğin en dip ve belirgin örneklerinden birini oluşturmaktadır. Türkiye'de gerek göçmenler gerekse evsizler üzerine yapılmış çalışmalara baktığımızda, bu iki dezavantajlı konumun kesişimi niteliğindeki "göçmen evsizliği" üzerine yeterince çalışma olmadığı görülmektedir. Nitekim bu araştırma da, Türkiye'de göçün ve evsizliğin en yoğun olarak yaşandığı İstanbul'da uluslararası göç hareketi sonrasında evsiz kalan göçmenlerin karşılaştıkları sorunlarla başa çıkma stratejilerini anlamayı amaçlamaktadır. Araştırmada bu amaç doğrultusunda nitel yöntem kapsamında fenomenolojik desen ve anlatı deseni tercih edilmiştir. Göçmenlere barınma imkânı sunan veya gıda ve giysi dağıtımı yapan formel veya enformel 10 hizmet sağlayıcıyla ve 2 göçmen evsizle görüşülmüş, bunlardan yarı-yapılandırılmış yüz yüze mülakatlar aracılığıyla veri toplanmıştır. Araştırmada başa çıkma stratejileri, enformellik, dikey hareketlilik ve evsizlik/gizli evsizlik kuramsal yaklaşımıyla göçmen evsizliğine odaklanılmış ve bu doğrultuda İstanbul'daki göçmen evsizlerin İstanbul'a gelme nedenleri, profilleri, Türk evsizlerden farkları, çalışma hayatları ve evsiz kalma nedenleri, enformel ilişkileri, mekân kullanımları ve gelecek planları incelenmiştir.

Araştırmada göçmen evsizlerin Mağrip, Sahra Altı Afrika, Orta Doğu ve Güney Asya olmak üzere farklı coğrafi bölgelerden geldikleri görülmüştür. Bu kişilerin büyük çoğunluğu genç yetişkin erkeklerden oluşmaktadır ve büyük çoğunluğu kayıtsızdır. Kayıtsız göçmenlerin bir kısmı Türkiye'ye en baştan itibaren kaçak yollarla girmiş, bir kısmı ise turist vizesinin süresini aşarak kayıtsız statüsüne geçmiştir. Türk evsizlerle karşılaştırıldığında göçmen evsizler arasında alkol ve madde bağımlılığının daha az olduğu görülmüştür.

Göçmenlerin evsiz kalma nedenlerinde işsizlik/iş kaybı, enformel ilişkilerin yitimi ve Yunanistan sınırını geçme teşebbüslerinin başarısızlıkla sonuçlanması ön

plana çıkmıştır. Göç ettikten sonra iş bulamayan göçmenlerin, geldikleri yere geri dönme ihtimalleri yoksa evsiz kaldıkları gözlemlenmiştir. İş kazaları veya başka nedenlerle işlerini kaybeden göçmenler, barınma masraflarını karşılayamadıkları için evsiz kalmaktadır. Ancak, bu kişilerin akrabalık veya arkadaşlık gibi güçlü enformel ağları varsa, işsizlik dönemlerinde tanıdıklarının yanında kalabilirler ve bu ilişkiler evsizliğe karşı bir tampon görevi görür. Buna ek olarak, ortak bir haneyi paylaşan göçmenler arasındaki anlaşmazlıklar ilişkilerin bozulmasına yol açarak evsizlikle sonuçlanabilir. Göçmen evsizliğine katkıda bulunan bir diğer önemli faktör de Yunanistan sınırını geçme girişimidir. Göçmenler genellikle birikimlerini kaçakçılara ve seyahat masraflarına harcamakta ve bu süreçte kiraladıkları evleri boşaltmaktadır. Sonuç olarak, Yunanistan sınırını geçmeyi başaramadıklarında, parasız ve geri dönecek bir evleri olmadan kalmaktadırlar. Dahası, Yunan polisinin taciz ve muameleleri durumlarını daha da kötüleştirir ve göçmenlerin İstanbul'a döndüklerinde hem maddi hem de duygusal açıdan kötü bir hale düşmelerine ve sağlıklarını kaybetmelerine yol açar.

Araştırmada göçmen evsizlerin inşaat, temizlik ve kağıt toplama gibi ağır ve güvencesiz kayıt dışı işlerde yoğunlaştığı ve bu işlere enformel ilişki ağlarıyla eriştikleri açığa çıkmıştır. Göçmen evsizlerin aileleriyle olan ilişkileri açısındansa evsizlik nedeniyle aileleriyle teması koparanlar, teması sürdürse bile evsizliğini gizleyenler ve evsizlik durumunu ailesine söyleyenler gibi gruplar ortaya çıkmıştır. Utanç ve gurur gibi duygular evsizliği gizleme kararında rol oynamıştır. Ayrıca, evsizliklerini gizleyen göçmen evsiz bireylerin ailelerinin, gizlemeyenlere kıyasla ekonomik açıdan daha dezavantajlı bir konumda olduğu gözlemlenmiştir.

Göçmen evsizlerin Türk evsizlerle olan ilişkilerinde, karşılıklı olarak güvensizlik duygusunun öne çıktığı; farklı etnik kökenden evsizlerle kurdukları ilişkilerde ise dil ortaklığının ve kültürel yakınlığın önemli bir rol oynadığı görülmüştür. Aynı etnik kökene sahip oldukları göçmenlerle ise grup halinde yaşamaktadırlar.

Göçmenlerin mekân seçimlerinde enformel iş imkanlarına yakınlık, enformel ilişkileri geliştirebilme/kullanabilme fırsatı ve güvenlik kaygısı olmak üzere üç kriterin

önemli olduğu görülmüştür. Araştırmada, kayıtsız göçmen evsizlerin, yasal statüleri nedeniyle göz önünde olmak istemeseler de, uyuma yeri olarak tenha yerlerden kaçındıkları belirtilmiştir. Bu kişiler MOBESE kameralarının ve insan akışının olduğu yerleri tercih etmektedir.

Bu kişilerin gelecek planlarında ise Avrupa'ya gitme, memlekete dönme ve Türkiye'de kalma temaları öne çıkmıştır. Evsiz göçmenlerin çoğu İstanbul'u bir geçiş aşaması olarak görür. İstanbul, para biriktirdikleri ve sınırı geçmek için çeşitli hazırlıklar yaptıkları bir şehirdir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde göçmen evsizlerin en sık dile getirdikleri gelecek planının Avrupa hedefi olduğu görülmüştür. Ülkelerine dönme şansı olan ve Avrupa'dan umudunu kesmiş olanlar ülkelerine dönmeyi hedeflerken, küçük bir grup ise bir Türk ile evlenerek Türkiye'de kalmayı hedeflemektedir.

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından "Eski Evsizlerin Evsizlikten Kurtulma Tecrübeleri Üzerine Nitel Bir Araştırma: İstanbul Örneği" başlığı taşıyan 121K287 numaralı projenin bir ürünü olarak ortaya çıkan bu çalışma göçmen evsizlerin evsizlikle başa çıkma stratejilerinin keşfedilmesine yönelik bulgularıyla, politika yapıcılara ve STK'lar başta olmak üzere göç alanında faaliyet gösteren hizmet sağlayıcılara, göçmen evsizliğini önlemeye yönelik politikaların ve faaliyetlerin geliştirilmesinde fikir vermeyi amaçlamaktadır. Ayrıca bilimsel olarak bu alanda çalışacak araştırmacıların, mevcut araştırmanın bulgularından faydalanmaları da öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: göç, göçmen evsizliği, başa çıkma stratejileri, mekân kullanımı, enformellik, toplumsal hareketlilik

ABSTRACT

MIGRANT HOMELESSNESS IN ISTANBUL: A QUALITATIVE STUDY
YİĞİTCAN ÇELİK

As a result of migration, some migrants face downward vertical mobility due to the loss of economic capital, informal social networks, or language barriers. Homelessness constitutes one of the lowest and most prominent examples of downward vertical mobility. When we look at the studies on both migrants and the homeless in Turkey, it is seen that "migrant homelessness", which is the intersection of these two disadvantaged positions, has not been studied sufficiently. As a matter of fact, this research aims to understand the coping strategies of migrants who became homeless after the international immigration in Istanbul, where migration and homelessness are experienced most intensely in Turkey. For this purpose, qualitative research method and phenomenological research design were preferred. Interviews were conducted with 10 formal/informal service providers and 2 migrant homeless people who provide shelter or distribute food and clothing to migrants. Data were collected from service providers and migrant homeless people through semi-structured interviews with different questions. The research focused on migrant homelessness from a theoretical perspective, emphasizing coping strategies, informality, vertical mobility, and homelessness/hidden homelessness. In this context, the reasons migrants came to Istanbul, the profile of homeless migrants in the city, their differences from Turkish homeless individuals, their working lives and causes of homelessness, informal relationships, spatial usage, and future plans were examined.

In the research, it was observed that the migrant homeless people in Istanbul come from different geographical regions including Maghreb, Sub-Saharan Africa, Middle East and South Asia. The majority of these people are young adult males and the majority of them are undocumented. Some of them entered Turkey illegally; others overstayed their tourist visas and became unregistered. When compared to the Turkish homeless, it was observed that alcohol and substance abuse was lower among the homeless migrants.

The research findings revealed that the causes of homelessness among migrant homeless individuals can be categorized into three main topics: unemployment/job loss, inadequacy of informal relations and unsuccessful attempts to cross the Greek border. It has been observed that people who cannot find a job after migrating become homeless if they have no chance of returning. Migrants who lose their jobs due to work accidents or other reasons become homeless because they cannot pay housing costs. If these people have strong informal relations such as kinship and friendship, they can stay with their acquaintances during unemployment. Therefore, these relationships serve as a buffer against homelessness. In addition, due to a dispute between migrants who share a common house, the migrant's relations may break down and the person may become homeless. Another issue that plays a major role in the homelessness of migrants is the effort to cross the Greek border. Migrants give the money they have saved in Istanbul to smugglers and cover the travel expenses. It was also observed that they evacuate their rented houses on the way. Therefore, when they fail to cross the Greek border, they run out of money and have no home to return to. When the abuses by the Greek police are added to these challenges, the migrant returns to Istanbul in a dire state—materially, emotionally, and in poor health.

Migrant homeless individuals often work in precarious informal jobs like construction, cleaning, and paper collecting, typically obtained through informal networks of friends and relatives. Within these networks, three groups emerge: those who avoid contact due to their homelessness, those who conceal it, and those who openly disclose it. Emotions such as shame and pride influence the decision to hide homelessness. Additionally, families of those who conceal their homelessness are generally in a more economically disadvantaged position than those who do not.

In the relations of migrant homeless people with Turkish homeless people, it was observed that mutual feelings of distrust were prominent, while language commonality and cultural affinity played an important role in the relations of migrants with homeless people from different ethnic backgrounds. It has been observed that migrant homeless people experience the process of homelessness in groups with migrants of the same ethnic origin and that this grouping creates a resistance against the difficulties of homelessness.

Migrants' spatial strategies are analyzed under three main factors: proximity to informal employment, opportunities to develop informal relations, and security concerns. They tend to cluster in areas with abundant informal job opportunities and where they can easily connect with employers. Migrant homeless individuals favor regions that facilitate informal relations and are concerned about security. Despite their desire to avoid public attention due to legal status, unregistered migrants avoid secluded areas for sleeping, preferring places with CCTV cameras and high human traffic.

When the future plans of the migrant homeless in Istanbul are analyzed, the topics of going to Europe, returning home and staying in Turkey come to the fore. Most of the homeless migrants see Istanbul as a transitional stage. Istanbul is a city where they save money and make various preparations to cross the border. Based on the interviews with the participants, it was observed that the goal of Europe is the most frequently mentioned future plan of migrant homeless people. Those who have a chance to return to their homeland and who have lost hope for Europe aim to return to their country of origin, while a small group aims to stay in Turkey by marrying a Turkish person.

This thesis is a product of the research project entitled 'A Qualitative Study on Formerly Homeless People's Experiences of Escaping Homelessness: The Example of Istanbul,' supported by the Scientific and Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) under Grant Number 121K287. The findings on the strategies employed by migrant homeless individuals to cope with homelessness aim to provide policymakers and NGOs working in migration with valuable insights for developing policies and activities to prevent migrant homelessness. Additionally, it is hoped that researchers in this field will benefit from the findings of this study for their scientific work.

Keywords: migration, migrant homelessness, coping strategies, use of space, social mobility

ÖNSÖZ

Çalışma sürecim boyunca desteğini ve vaktini hiçbir zaman esirgemeyen, akademik kaygılarımın ötesinde farklı konularda da bana her zaman yol gösteren kıymetli danışman hocam Mehmet Ali Akyurt'a içtenlikle teşekkür ederim. Kendisiyle yaptığımız haftalık tez görüşmeleri, bu çalışmanın şekil almasında ve gelişiminde büyük rol oynamıştır.

Bu çalışma, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından "Eski Evsizlerin Evsizlikten Kurtulma Tecrübeleri Üzerine Nitel Bir Araştırma: İstanbul Örneği" başlığı taşıyan 121K287 numaralı araştırma projesi kapsamında ortaya çıkmıştır. Projeye verdiği destekten ötürü TÜBİTAK'a teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili anneme ise minnettarlıklarımı sunarım.

YİĞİTCAN ÇELİK

İSTANBUL, 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZ ... **ii**

ABSTRACT ... **v**

ÖNSÖZ ... **viii**

TABLOLAR LİSTESİ ... **xi**

KISALTMALAR LİSTESİ ... **xii**

GİRİŞ ... **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
GÖÇMEN EVSİZLİĞİNE İLİŞKİN ARAŞTIRMA VE TARTIŞMALAR

1.1. İngilizce Göçmen Evsizliği Literatürü ... **22**

1.2. Dünyada ve Avrupa'da Göçmen Evsizliği ... **32**

1.3. Göçmenlerin Evsiz Kalma Nedenleri ... **34**

1.4. Göçmen Evsizlerin Mekân Kullanımı ... **36**

1.5. Göçmen Evsizler ve Enformel İlişkiler ... **37**

1.6. Göçmen Evsizlerin ve Çalışma Hayatı ... **39**

İKİNCİ BÖLÜM
GÖÇ KATEGORİLERİ VE İSTANBUL'DA GÖÇMENLER

2.1. Göç Kategorileri ... **42**

2.2. Göç ve Toplumsal Hareketlilik İlişkisi ... **45**

2.3. Tarihsel Olarak Türkiye'ye Dış Göç ... **46**

2.4. İstanbul'daki Göçmenler ... **51**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. İstanbul'daki Göçmen Evsiz Profili ... **57**

3.2. İstanbul'a Gelme Nedenleri ... **64**

3.3. Anlatılar ... **67**

3.3.1. Mustafa: Zorunlu Göçten Evsizliğe ... 67

3.3.2. Ahmet: Gönüllü Göçten Gizli Evsizliğe ... 71

3.4. Göçmen Evsizlerin Çalışma Hayatı ve Evsiz Kalma Nedenleri ... **73**

3.4.1. Göçmen Evsizlerin Çalışma Hayatı ... 74

3.4.2. Göçmen Evsizlerin Evsiz Kalma Nedenleri ... 77

3.5. Göçmen Evsizlerin Sosyal İlişkileri ... **82**

3.5.1. Göçmen Evsizlerin Türk Evsizlerle İlişkileri 82
3.5.2. Göçmen Evsizlerin Diğer Göçmenlerle İlişkisi 85
3.5.3. Göçmen Evsizlerin Aileleriyle İlişkileri 87
3.5.4. Göçmen Evsizlerde Gruplaşma 89
3.5.5. Göçmen Evsizler İçin Olmazsa Olmazlar: Telefon ve İnternet 93
3.6. Göçmen Evsizlerin Mekân Kullanımları 95
3.6.1. Ekonomik Fırsatlar 97
3.6.2. Güvenlik Kaygısı 99
3.6.3. Sosyal İlişkileri Geliştirme 102
3.7. Göçmen Evsizlerin Gelecek Planları 103
3.7.1. Avrupa Hedefi 104
3.7.2. Türkiye'de Kalmak 106
3.7.3. Kaynak Ülkeye Geri Dönüş 108
SONUÇ 111
KAYNAKÇA 118

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcı Grubu……17

Tablo 2. UNHCR Türkiye İstatistikleri, 2024……50

KISALTMALAR LİSTESİ

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

ETHOS : Avrupa Evsizlik ve Konut Dışlanma Tipolojisi

FEANTSA : Evsizlerle Çalışan Ulusal Örgütlerin Avrupa Federasyonu

IOM : Uluslararası Göç Örgütü

MEH : Çoklu Evsizlik Dışlanması (*multiple exclusion homelessness*)

OECD : Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

UNHCR : Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Bürosu

YUKK : Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

Göç ve yoksulluk birbirlerini etkileyen ve her biri diğerinin sebebi olabilen olgulardır. Menşe ülkede yaşanılan yoksulluk ve ekonomik yetersizlikler gibi, savaş ve baskı gibi can güvenliğini tehlikeye sokan etkenler de göçü tetikleyebilmektedir. Daha müreffeh bir yaşam sürmek veya can güvenliğini korumak üzere yapılan göçlerin hepsi bir umut hareketi olarak gerçekleşmektedir. Ancak çoğu zaman göç sonrasında umulan yaşama erişmek mümkün olmamaktadır. Göç sonrasında dil sorunu, ekonomik sermaye yoksunluğu veya enformel ilişki ağlarının kopması gibi sebeplerle göçmenler yoksullukla karşılaşabilmektedir. Göçmenler eğitimli ve eğitimsiz olmaları fark etmeksiniz çoğu zaman göç ettikleri ülkelerdeki en yoksul tabakaya dahil olmaktadır (Snel ve Staring, 2001, s.17).

Göç edilen ülkede karşılaşılan yoksulluk bir dizi sorunu beraberinde getirmektedir. Uluslararası ölçekte gerçekleşen göçlerin büyük bir bölümünü, Avrupa dışı coğrafyalardan hareket eden kişiler oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu kişilerin yeni girdikleri toplumda yasal statüleri güvence altına alınmamaktadır. Göçmenler için kayıtsızlık kurumsal hizmetlerden yararlanmanın önünde bir engel oluşturduğu gibi iş piyasalarına girişte de düzenli geliri ve güvencesi olan sektörleri sınırlamaktadır (FEANTSA, 2013, s. 3; Pleace, 2011, s. 144; Tosi, 2012, s. 75)

Göçmenlerin çalışma izinlerinin bulunmaması ve kayıtsız statüde yaşamlarını sürdürmeleri, yaşamlarını idame ettirebilmek için enformel işlere yönelmelerine neden olmaktadır. Çoğu zaman bu sektörlerin maddi getirileri göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Bu ihtiyaçların başında ise barınma gelmektedir. Göçmenler aile, akrabalık ve arkadaş gibi enformel ilişkilere yönelerek barınma sorununu giderebilmektedir. Ancak her göçmen destekleyici enformel ilişki ağlarına sahip değildir. Bireysel bir şekilde göç eden -zincirleme göçle gelmeyen- ve gittiği ülkede yakinen tanıdığı bulunmayan kişiler barınma sorununun üstesinden gelememektedir (Ghosh, 2007, s. 233; Lalor vd., 2012, s. 13).

Devletlerin kayıtsız göçmenlere yönelik politikaları çoğunlukla yetersizdir. Barınma imkânı bulamayan ve enformel ilişkilerle bu sorunu çözemeyen göçmenler sivil toplum kuruluşlarına (STK) yönelmektedir. Ancak göçmen sayısının çokluğuna

karşılık bu kuruluşların imkânları da yetersiz kalmaktadır (Daly, 1996, s. 11; Misje, 2020, s. 7) Böylelikle çeşitli umutlarla göç eden kişinin evsizlikle karşılaşması gerçekleşmektedir.

Göçmenler iş imkanlarının varlığı, enformel ilişkilerin yoğunluğu ve STK'ların hizmetleri nedeniyle kentsel alanlara göç etmektedir. Bu sebeple göçmen evsizliği genellikle kentsel bir olgu olarak ele alınmaktadır (FEANTSA, 2002, s.7-2). Göçmen evsizlerin genel evsizler arasındaki oranları incelendiğinde İtalya'daki evsizlerin %50'si, İspanya'da %48'i, Milano'da %60'ı, Gent'te %54'ü, Lizbon'da %26'sı Barselona'da ise %62'isi göçmenlerden oluşmaktadır (OECD, 2024, s. 5-6; Tosi, 2012, s.74).

Türkiye coğrafi konumu itibariyle tarih boyunca göç hareketlerine ev sahipliği yapmıştır. 20.yüzyılda göç veren ve transit bir ülke olan Türkiye 21.yüzyılda göçmenler açısından hedef ülke haline de gelmiştir. Özellikle metropol şehir olan İstanbul, enformel iş imkânları nedeniyle göçmenler için cazibe merkezi; Avrupa'ya geçmek isteyen göçmenler için ise geçiş güzergâhı oluşturmaktadır (Adıgüzel, 2024, s. 80). Ancak göçmenler için İstanbul, her zaman hayal ettikleri fırsatları sunmamıştır. Bir kısmın Avrupa'ya geçme girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmış; diğerleri ise istedikleri iş imkânlarına ulaşamamışlardır.

Ekonomik açıdan dezavantajlı olan göçmen gruplar, bir göç stratejisi olarak hane birleşimi gerçekleştirmekte veya kalabalık şekilde bir evde yaşamaktadır. Son dönemde konut piyasasındaki kira artışları göçmenlerin uygun kiralık ev sayısını azaltmıştır ve bu stratejiler göçmenler arasında daha fazla görünür olmuştur. Barınma ihtiyacını bu şekilde kalabalık şekilde yaşayarak gideren ve depo tarzı yaşama elverişsiz yerlerde barınan kişiler gizli evsiz olarak nitelendirilmektedir. İstanbul'daki göçmenlerin önemli bir bölümü gizli evsiz olarak yaşamaktadır. Gizli evsizlik her ne kadar uygunsuz koşullarda yaşamayı gerektirse de kişinin sokakta yatmasının önünde bir tampon işlevi görmektedir. Gizli göçmen evsizlerin yanı sıra İstanbul'da sokakta yaşayan göçmenlere de rastlanmaktadır (İstanbul Topkapı Üniversitesi, 2022).

Yoksullarda ve Türk evsizlerde görüldüğü gibi göçmen evsizler de karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelebilmek için çeşitli stratejiler geliştirmektedir. Bu stratejiler

çalışma hayatına ve enformel ilişkilere yönelik gerçekleşeceği gibi mekânsal da olabilmektedir. Göçmen evsizlerin stratejileri sokağın getirdiği zorlukların üstesinden gelmenin ötesinde geleceğe yönelik de şekillenmektedir (DeVerteuil, 2011, s. 930; Meda, 2010, s. 147; Tosi, 2012, s. 77).

Araştırmanın teorik çerçevesine geldiğimizde, öncelikli olarak toplumsal hareketlilik kavramını gündeme getirebiliriz. Bu kavram farklı sosyo-ekonomik seviyedeki kişilerin veya grupların hareketlerini ifade etmektedir. Hareketlilik kişilerin zamanda, mekânda ve sosyal yapıdaki her türlü dinamizmini içermektedir. Bu doğrultuda toplumsal hareketlilik yatay ve dikey hareketlilik olmak üzere temelde iki başlık altında incelenmektedir. Kişilerin veya grupların her türlü coğrafi hareketi, yatay hareketlilik olarak adlandırılmaktadır (Fichter, 2019, s. 181; Giddens ve Sutton, 2012, s. 372). Dolayısıyla göç de bu başlık altında ele alınmaktadır. Kişilerin bir coğrafi alandan diğerine göç hareketlerini şekillendiren çeşitli etkenler bulunmaktadır. Bunların başında ekonomik hedefler gelmektedir ve işgücü göçü bu bağlamda öne çıkmaktadır. Daha iyi bir işe sahip olmak ve ekonomik kazancı artırmak göç hareketlerinin motivasyonunda büyük rol oynamaktadır. Ekonomik motivasyona ilave olarak daha iyi bir eğitim almak veya özgürlük amacıyla yapılan göçler de gönüllü göçlere örnek olarak gösterilmektedir. Zorla bir yerden başka bir yere yerleştirilen kişiler, savaş ve ölüm riskiyle ülkesini terk edenler ise zorunlu göç olarak değerlendirilmektedir. Yatay hareketlilik kavramı, gönüllü ve zorunlu göçün her ikisini de kapsamaktadır (Fichter, 2019, ss. 180-182; Medda-Windischer vd., 2012, s. 194).

Dikey hareketlilik kişilerin toplumsal statüsünü ve sınıfsal değişimini ifade etmektedir. Dikey hareketlilik aşağı ve yukarı olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir. Mal, mülk ve statü kazanımı yukarı doğru dikey hareketlilik, bunun tersi statü kaybı ise aşağı doğru dikey hareketlilik olarak adlandırılmaktadır. Araştırmacılar dikey hareketliliği yatay hareketlilikten daha çok ele almakta ve tartışmaktadır. Dikey hareketliliğin ne olduğu ve nasıl ölçüleceği gibi tartışmalar toplumların liberal değerler bağlamında "açık bir toplum" olup olmadığını anlayabilmek için oldukça önemli görünmektedir (Giddens ve Sutton, 2012, s. 372).

Araştırmanın kavramsal çerçevesinin diğer bir parçasını teşkil eden strateji kavramı siyaset bilimi, sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmet ve işletme gibi farklı disiplinler tarafından kullanılmaktadır. Bu farklı disiplinlerde, stratejiyi uygulayan aktörler çeşitlilik göstermektedir. Makro ölçekte uluslararası kuruluşlar ve devletler yapısal sorunları çözebilmek için yıllara yayılmış politikalar geliştirmiştir. Bu makro yapıların geliştirdikleri politikalar da strateji kavramıyla ele alınmaktadır. Az gelişmiş toplumlar için alternatif kalkınma stratejileri ve SSCB'nin büyüme stratejisi bu yaklaşıma örnek olarak gösterilmektedir. Dolayısıyla strateji terimi, tüm toplumlar ve hatta toplum türleri düzeyinde yürütülen program ve politikalara atıfta bulunarak oldukça soyut bir şekilde ele alındığını söylemek mümkündür (Crow, 1989, s. 3).

Göçmen evsizliğine odaklanan mevcut araştırmada ise strateji kavramının yoksulluk bağlamında kullanımı önem taşımaktadır. Stratejinin yoksulluk gibi yapısal bir sorun çerçevesinde kullanımı; sosyoloji tarihinde klasikleşmiş bir sorunsal olan yapı/fail ayrımında belli bir konum almayı beraberinde getirmektedir. Bu konumlanış, kişiye yapı karşısında "özne" olarak bir faillik yüklemektedir. Aktörler yoksulluğa karşı pasif bir durumda bulunmamakta, bu zorlukları aşabilmek için çabalamaktadır. Bu bağlamda stratejinin çoğunlukla "başa çıkma stratejileri" ve "hayatta kalma stratejileri" şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Başa çıkma terimi esas olarak psikoloji alanında kullanmaktadır. Psikolojide anksiyete ve stres gibi çeşitli sorunlarla başa çıkma noktasında başvurulan bir kavramdır. Yoksulluk bağlamında incelendiğinde ise yapı karşısında kişinin ve grupların zorlukların üstesinden gelebileceğine gönderme yapmaktadır. Bazı araştırmalar ise başa çıkma stratejisi yerine "hayatta kalma stratejisi" kavramsallaştırmasına başvurmaktadır. Bu kavramsallaştırma, kişinin yapısal zorluklarla başa çıkmaktan ve sorunun üstesinden gelmekten ziyade eylemleriyle hayatta kalabileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla yapısal problemler karşısında bireyi daha dar bir alanda konumlandırmaktadır. Ancak kişilerin hareket alanları ne kadar sınırlı olursa olsun eylemleri koşullar tarafından tamamen yapılandırılmamıştır (Snel ve Staring, 2001, s. 10).

Araştırmacılar yoksullukla başa çıkma stratejilerini çoğunlukla, haneyi merkeze alarak incelemektedir. Yoksullukla başa çıkma stratejileri "dışa dönük" ve "içe dönük" olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir (Şenses, 2022, s. 249). Farklı bir

kavramsallaştırmayla hane dışında ve hane içinde geliştirilen stratejiler olarak da kullanılmaktadır. Hane dışı stratejileri zorlukları giderebilmede akrabalar ve arkadaşlar gibi sosyal ilişki ağlarını kapsayabilmektedir. Bunun yanı sıra kamu veya sivil toplum kuruluşlarıyla olan ilişkiyi de içermektedir. Bunların yanı sıra hanedeki çocukların çalışması ve enformel sektörlerde çalışmak gibi çeşitli ekonomik katılımlar da hane dışı stratejilerine girmektedir (Snel ve Staring, 2001, s. 13-14). Hane içi stratejilerde ise tüketimlerin azaltılması temel vurgudur. Evde veya bahçede gıda üretmek, öğün sayısının azaltılması, daha ucuz tüketim ürünlerine yönelmek, hanehalkında bulunan kişi sayısını artırmak, kırsalda yaşayan tanıdıklarla ilişkilerin geliştirilerek gıda transferi yapmak ve hane birleşimlerine yönelmek gibi yöntemler hane içi stratejilerini oluşturmaktadır (Aksan, 2015, s. 109-110). Hane dışı stratejiler daha ziyade "geliri maksimize" etmeye yönelik gerçekleşirken hane içi stratejiler "harcamaları en aza indirmeyi" sağlamaktadır (Şenses, 2022, s. 246-249).

> "…yoksulların baş etme yolları olarak bireysel ya da yapısal unsurları içeren makro ve mikro düzeyler ön plana çıkmaktadır. Bahsedilen bireysel ya da mikro düzey, yoksulun kendisi ile benzer koşulları paylaşarak bir ilişki biçimi ürettiği, içinde yaşanılan birim olarak hanenin yoksullukla baş etme adına ortaya koyduğu geçim stratejileri iken, yapısal ya da makro koşullar, yoksulların hane dışı formel ve enformel kaynaklarını içinde bulundukları ülkenin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel koşulları doğrultusunda kendileri için üretilen sosyal politikaları, bu konuda yönetim mekanizmalarının ya da sivil toplum kuruluşlarının aldığı inisiyatifleri ve yoksullukta formel düzeyde yardım ve dayanışma ilişkisi üretebilme potansiyellerini kapsamaktadır." (Aksan, 2015, s. 107-108).

Uluslararası göç, kişilerin ve hanehalklarının yoksulluktan kurtulmak için başvurdukları bir strateji olarak değerlendirilmektedir. Özellikle ekonomik güvencesizlikle karşı karşıya kalan insanlar tarih boyunca hareket halinde olmuşlardır. Ekonomik unsurların dışında savaş ve özgürlüklerin kısıtlanması gibi sorunları da bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Göç, zorlu koşullar altında yaşayan insanların bireysel veya hanehalkı konumlarını iyileştirmeleri için önemli bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası emek göçü genellikle yoksulluk, güvensizlik ve gelir eşitsizliğinin bir sonucu ve yoksulluktan kaçış stratejisi olarak algılansa da göçmenlerin yoksulluğuna mutlaka son vereceği anlamı taşımamaktadır. Göç

sonucunda statü kaybının yaşanması veya yoksulluğun devam etmesi pekâla mümkün görünmektedir. Göçmen evsizliği de bu bağlamda incelenebilir. Özellikle gönüllü göçmenlerin göç motivasyonlarını daha iyi şartlarda yaşamak, yoksulluktan kurtulmak ve memleketindeki ailesine çalışarak para göndermek oluşturmaktadır (Erdal ve Oeppen, 2018, s. 5) Ancak göç sonrasında dil bariyeri, işsizlik, iş kazası ve düşük ücret gibi sorunlar kişinin yoksulluğun en sert görünümü olan evsizlikle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır (Snel ve Staring, 2001, s. 17).

Coğrafi, sosyal ve yasal sınırlar kişinin stratejisini kısıtlayabilmektedir. Göçmen için mekânsal ayrışmaların yaşandığı yeni bir coğrafyaya dahil olma; sosyal anlamda kısıtlı bir yaşam ve özellikle kayıtsız göçmenler için yasal sınırlılıklar geliştirilebilecek stratejilerin sayısını azaltmaktadır. Göçmenlerin oluşturduğu stratejilerin uygulanabilirliği ikamet süresi, dil becerileri, uyruk, etnik köken, sınıf ve cinsiyet gibi faktörlere bağlı olarak şekillenmektedir. Buradan hareketle göçmenlerin özellikle enformel olarak yaşamlarını sürdürdükleri görülmektedir. İlişkiler kurumlardan ziyade akraba ve arkadaş gibi kişilerle şekillenmekte; iş piyasasına girişleri ise enformel sektörlere yönelik olmaktadır (Datta vd., 2007, s. 409).

Evsizler incelendiğinde ise bu kişilerin mekânsal, güvenlik, para ve hayatta kalma odaklı stratejiler geliştirdikleri görülmektedir. Evsizler çoğunlukla bekâr evlerinin, metruk binaların, otel ve pansiyonların yoğun olduğu bölgeleri tercih etmektedir. Bu tercih, daha ziyade bir miktar parası olan ve günlük barınma masrafını karşılayabilecek evsizler tarafından yapılmaktadır. Parası olmayanlar için ise sabaha kadar açık olan kahvehane ve internet kafe gibi işletmelerin sayıca fazla olduğu bölgeler; yaşamın devam ettiği, insan akışının olduğu güvenli parklar öne çıkmaktadır (Bekaroğlu-Doğan, 2021, s. 368-371). Esasında enformel iş piyasasına giriş de barınma sorununa çözmeye yönelik gerçekleşebilmektedir. Bu bağlamda inşaat ve güvenlik gibi barınma imkânı sunulan işler oldukça kıymetlidir. Para teminine yönelik enformel sektöre katılımın dışında dilenme, uyuşturucu satma ve hırsızlık gibi yasal olmayan yollar da strateji olarak değerlendirilmekte; kan/plazma ve el işiyle yapılmış eşyaların satışı da para kazanmaya yönelik gerçekleştirilen stratejilerdir (Bekaroğlu-Doğan, 2021, s. 384; Gaetz ve O'Grady, 2002, s. 47).

Kavramsal çerçevenin bir diğer bileşeni de enformellik kavramıdır. Enformellik devletin resmi düzenlemelerinden bağımsız olarak varlığını sürdüren, kayıt dışı ekonomik ve sosyal faaliyetlerin tümünü kapsamaktadır. Bu faaliyetler, ekonomik süreçlerin dışında kalmayı tercih eden veya buna mecbur kalan kişiler ve gruplar tarafından yürütülmekte ve genellikle gelir elde etme amacı taşımaktadır. Enformel ekonomi, kayıt dışı sektörlerde sigortasız bir şekilde çalışmayı ifade etmektedir. Bu sektörlerde çalışan kişiler, sağlık ve emeklilik gibi çeşitli sosyal güvencelerden yoksundur. Kayıt dışı ekonomide bulunan kişilerin sayısındaki artış ise birçok yapısal etkenle ilişkili olarak ele alınmaktadır. Toplumsal eşitsizlik, iş imkânlarının yetersizliği, enflasyon artışı ve formel sektörlerdeki yetersiz ücretler gibi yapısal sorunlar kişileri enformel sektörlere yönlendirebilmektedir (Hart, 1973, s. 59; Portes ve Haller, 2010, s. 403-404)

Ulus ölçekli yapısal sorunların yanı sıra küresel ölçekte neo-liberal ekonomik sistem çalışma şeklini dönüşüme uğratmıştır. İşçilerin kayıtsız olarak çalıştırılması şirketlere kriz anlarında esneklik sağlamış ve sosyal güvencenin mâli yükünden "kurtulmalarını" mümkün kılmıştır (Harvey, 2024, s. 177). Her şirket ve işveren için geçerli olmasa da işverenler yasal yükümlülüklerinin maliyetlerinden kaçındığı için formel sektörlerdeki günlük ücretlerden ve aylık maaşlardan bir miktar daha fazla çalışanlarına ödeme yapabilmektedir. Özellikle geçim sıkıntısı yaşayan, yoksullukla mücadele eden kişiler için kimi durumlarda kayıtsız çalışmak daha cazip hale gelebilmekte ve enformel sektörlere yönelebilmektedirler.

Kayıt dışı sektör, çoğunlukla günü kurtarmaya yönelik, geleceği olmayan, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin modernleşmesinin önündeki bir engel olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşım enformelliği üstesinden gelinmesi gereken bir sorun olarak ele almaktadır. Ancak enformelliğin salt olumsuzluklarla yüklü olmadığı göz önünde bulundurulmalı ve kişileri enformele yönlendiren yapısal engeller dikkate alınmalıdır. Tüm zorluklara rağmen enformel sektörlerde çalışarak yaşamını sürdüren kişiler yapısal sorunların maruz bıraktığı sorunlara karşı bir çözüm aramaktadır. Enformellik, kişilerin zorluklar karşısında kendilerine/gruba ait çözüm üretme çabaları olarak önemli görünmektedir. Dolayısıyla bu kavram, kişilerin zorluklar karşısında

pasif izleyici konumunda bulunmadıklarını ve dinamizmlerini ifade etmektedir (Bromley, 1978, s. 1033; Horak vd., 2024, s. 2; Işık ve Pınarcıoğlu, 2015, s. 53)

> "Formel ve enformel aslında başka ikiliğin (dualite) yansıması olarak görülebilir. Gemeinschaft-Gesellschaft olarak bilinen bu ayrım modernizmin bir tasavvuru olarak ortaya çıkan, kan bağının hemşehriliğin/yerelliğin önemli olduğu cemaat anlayışından, yasal olarak korunaklı olunabilen özgür ve atomistik bireylerin oluşturduğu toplumsal yapıya geçişi göstermektedir. Başarılı bir modernizm sonucu Gesellschaft'a ulaşılacaktır. Bu anlamda Gesellschaft bir ütopya, Gemeinschaft ise hem bir nostalji hem de bir sorun (modern dünyanın sorunu) olmaktadır." (Işık ve Pınarcıoğlu, 2015, s. 51).

Enformellik kavramının içeriği yalnızca ekonomik alanla sınırlandırılmamaktadır. Aile, akrabalık, komşuluk, hemşerilik ve arkadaşlık gibi ilişki türleri de bu bağlamda "enformel ilişkiler" olarak değerlendirilmektedir. Bu tür ilişki biçimleri kişiler arasındaki dayanışmayı mümkün kılmaktadır. Ancak bazı araştırmacılar enformel ilişkileri, örgütlenme olarak değerlendirmemekte; dayanışmanın bir unsuru olarak ele alsa da üzerinde yeteri kadar durmamaktadır. Bu yaklaşım dayanışmanın yalnızca kurumsal/yasal örgütlenme üzerinden gerçekleşebileceğini savunmaktadır. Enformelliği bu şekilde ele alan araştırmalarda, bu ilişkilerin sorun çözmekten ziyade sorunları yeniden üreten bir ilişki biçimi olarak değerlendirildiği görülmektedir (Aksan, 2015, s. 68; Işık ve Pınarcıoğlu, 2015, s. 54).

Enformel ilişkiler, hiçbir yasal bağlayıcılığı bulunmayan, kimi durumlarda ise kişisel ve kolektif çıkarlar doğrultusunda yasal boşluklardan faydalanmayı sağlayan bir örgütlülük biçimidir. Resmi/yasal kanallar mevcut olmadığında örgütlenmenin ve sorunları çözmenin bir yolu olarak önem kazanmaktadır. Bu ilişki ağlarının kişinin yaşamını pozitif yönde etkileyebilmesinde ise kişiler arasındaki güven duygusu büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda formel/enformel ayrımı olduğu gibi aktif/pasif güven ayrımı da gündeme gelmektedir. Pasif güven, kurumlara olan güveni ifade ederken; aktif güven kişiler arasındaki resmi olmayan, birbirlerini tanıyan ve dayanışmayı mümkün kılan ilişkilerdeki güven duygusunu içermektedir. Kısacası aktif güven, enformel ilişkilerin niteliğini belirlemektedir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2015, s. 54-55).

Araştırmanın esas odağı olan evsizlik kavramı çerçevesinde ise şunlar vurgulanabilir: Evsizliğin uluslararası ölçekte kabul edilmiş tek bir tanımı bulunmamaktadır. Ulusal düzeyde evsizliğe odaklanan kurumlar bile bu kavramı farklı şekillerde ele almaktadır. Devlet kurumları, evsiz nüfusun sayısını en aza indirmek amacıyla evsizlik tanımını daraltarak, genellikle "görünür" evsizlere odaklanmaktadır. Buna karşılık, sivil toplum kuruluşları (STK'lar) ise evsizlik riski altındaki kişilerle "gerçekten evsiz" olanları birlikte değerlendirerek evsiz sayısını artıran daha geniş kapsamlı tanımları kullanmaktadır. Bu farklı yaklaşımlar belirli durumlarda işlevsel olabilse de uygun politikalar geliştirebilmek ve bu politikaların temelini oluşturacak istatistiksel verileri toplamak için evsizliğin "makul" tanımı oldukça önemlidir. Uygun bir evsizlik tanımı, evsizliğin çeşitli boyutlarını ve farklı evsiz tiplerini anlamaya; kurumsal müdahalelerin etkisini ölçmeye olanak sağlamalıdır. Bu kriterleri karşılayan tanımlamalar faydalı olarak kabul edilmektedir (Amore vd., 2011, s. 20).

Evsizliğin literal tanımı, genellikle çatısızlık (*rooflessness*) terimiyle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Bu terim, evsizlerin kelimenin tam anlamıyla sokakta - yıldızların altında- ya da terk edilmiş binalarda yaşadıklarını ifade etmektedir. Bu tanımdan hareketle özellikle 1970 ve 1980'lerde yaygın olan, "eski evsizlik" olarak da tanımlanan akıl sağlığı ya da alkol bağımlılığı olan, yaşlı ve "pasaklı" evsiz erkek imajı ön plana çıkmaktadır. Öte yandan evsizliğin tanımına subjektif yaklaşım, evsizlik kavramının bireylerin algılarına göre şekillenmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşımda insanların farklı ihtiyaçları olduğu ve bu nedenle ev tanımının da kişiden kişiye değişebileceği vurgulanmaktadır. Post-modern evsizlik tanımları da bu çerçevede değerlendirilmektedir. Evsizliğin kültürel tanımı ise evsizlik ve "yetersiz konut" kavramlarının toplumsal olarak inşa edilmiş ve belirli bir tarihsel dönemde yalnızca belirli bir toplulukta anlam kazanan kültürel ifadeler olduğunu öne sürmektedir. Örneğin, insanların çoğunluğunun çamur kulübelerde yaşadığı bir toplumda, toplum standardı çamur kulübeleridir. Bu kulübeler farklı kültürlerde ise evsizlik bağlamında değerlendirilmektedir. Bu bakış açısıyla evsizliğin tanımlanması, belirli bir kültürün geleneklerine ve beklentilerine göre yaşamak için asgari konut standartların belirlenmesiyle mümkün olmaktadır (Chamberlain ve Johnson, 2001, s. 36-38).

Avrupa Evsizlik Gözlemevi (European Observatory on Homelessness) ve FEANTSA işbirliğiyle geliştirilen ETHOS modeli, Avrupa genelinde evsizlik istatistiklerinin daha tutarlı bir şekilde toplanmasını sağlamak ve evsizlik tipolojisindeki çeşitliliği karşılamak amacıyla oluşturulmuştur (Edgar, 2012, s. 219-220). Bu model, bireylerin yaşam koşullarına odaklanmakta ve yeterli yaşam koşulundan yoksunluğu evsizlik olarak tanımlamaktadır. Model, "ev" kavramını üç farklı alandan oluşan bir yaşam alanı olarak kavramsallaştırmıştır: fiziksel alan, yasal alan ve sosyal alan. Bu alanlardan birinin ya da birkaçının yoksunluğu, evsizlik ya da konuttan dışlanma olarak kabul edilmektedir (Amore vd., 2011, s. 24).

Evsizliğin tanımı konusunda devam eden tartışmalara ek olarak evsizliği ifade eden "homelessness" kavramı da eleştirilmektedir. Bu eleştiriler, eğer evsizlik yalnızca fiziksel yoksunlukla, yani "çatısızlık" ile tanımlanacaksa, "homelessness" yerine "houselessness" kelimesinin kullanılmasını önermektedir. Bu itiraz, home kelimesinin aynı zamanda sosyal ilişkileri ve duygusal bağları da içerdiğine, buna karşın "house" kelimesinin daha nötr bir ifade olduğu düşüncesine dayanmaktadır (Springer, 2000, s. 479). Türkçede ise bu kavramsal farklılaşma konut/ev ve yuva ayrımıyla belirginleştirilmektedir (Çakmak, 2021, s. 265; Özdemir, 2010, s. 78). Özetle evsizlik, bir kişinin veya hanenin yaşanabilir bir alandan, mülkiyet güvencesinden, sosyal haklardan ve güvenlik dahil olmak üzere sosyal ilişkilerden yararlanma kapasitesinden yoksun olduğu bir durum olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda aşırı yoksulluğun bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır (ICMPD, 2021, s.8).

Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümü (United Nations Statistical Division) ise evsizliği birincil ve ikincil evsizlik olmak üzere iki kategoride ele almaktadır. Birincil evsizliğin içeriği çatısızlık kavramıyla açıklanmakta, sokaklarda yaşayan kişileri kapsamaktadır. İkincil evsizlik ise sabit bir ikâmet yeri olmayan, sürekli olarak konaklama yerleri arasında geçiş yapan kişiler ile evsizler için geçici barınaklarda uzun süre kalanları içermektedir (Akyildiz, 2017, s. 70).

Gizli evsizlik, barınma güvencesi olmayan ancak sokakta da yaşamayan kişileri tanımlayan bir kavramdır. Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümü'nün yaptığı

kavramsallaştırmadan hareketle, gizli evsizlik ikincil evsizlik türü olarak ele alınmaktadır. Gizli evsizler genellikle geçici olarak arkadaşlarının veya akrabalarının yanında kalanlar, aşırı kalabalık ve güvensiz koşullarda yaşayanlar, uzun süreli olarak başka hanelerle istemeden aynı evi paylaşanlar (gizli haneler) ve pansiyonlarda/otellerde kalanlar olmak üzere "görünürlükten uzak" grupları kapsamaktadır. Ayrıca kırsal bölgelerde kalitesiz karavanlarda yaşayanlar da bu kategoriye dahil edilmektedir. Bu kategorileştirmenin temel vurgusu, kişinin asgari düzeyde barınma imkânına sahip olmaması ancak başını sokacak bir yerinin olmasını ifade etmektedir (ONS, 2023, s.8).

Gizli evsizlik kadınlar, gençler ve etnik azınlıklar gibi belirli nüfus gruplarını daha çok etkileyen bir evsizlik türüdür. Mevcut araştırmalar, bu grupların "gizli" evsizlik yaşama olasılığının diğer gruplara kıyasla daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (ONS, 2023, s.2). Özellikle 16 ila 25 yaş arası gençler, gizli evsizlik riski taşıyan önemli grubu oluşturmaktadır. Bu gençler, kalacak bir yer bulmak için genellikle arkadaşlar gibi enformel ilişkilere güvenmekte ve kendilerini evsiz olarak tanımlamamaktadır. İskoçya'daki etnik azınlık gruplarının barınma ihtiyaçları ve deneyimleri üzerine yapılan bir araştırmada ise göçmenlerin barınma zorluklarıyla enformel yollarla başa çıktıları, arkadaşları veya akrabalarıyla kalma olasılıklarının diğer gruplara nazaran daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu kişiler de gençlerde olduğu gibi kendilerini evsiz olarak algılamadıkları için evsizlik hizmetlerine erişim olasılıkları da daha düşüktür. Bu durum göçmenlerin evsizliğini daha az görünür hale getirmektedir (ONS, 2023, s.18).

Göçmenler dil engelleri, yasal statü belirsizlikleri ve enformel ilişki ağlarının zayıflığı gibi çeşitli faktörler nedeniyle barınma hizmetlerine erişimde büyük zorluklar yaşamaktadır. Bu zorluklar, göçmenlerin düşük kaliteli konutlarda yaşamaya mecbur kalmasına yol açmakta ve aşırı kalabalık koşullarda yaşama olasılıklarını artırmaktadır. Konut ayrımcılığı ve kamu fonlarından sınırlı yararlanma gibi sebepler, göçmenlerin sosyal yardım taleplerinde bulunmalarını ve evsiz olarak resmi başvuru yapmalarını zorlaştırmakta, bu da onları gizli evsizlik karşısında savunmasız bırakmaktadır (ICMPD, 2021, s.4). Bu tür gizli evsizliğin sonuçları, bireylerin enformel ilişkilerine ve geçici barınma yöntemlerine bağımlı olmasına yol açmakta ve

uzun vadede barınma güvencesi sağlamalarını zorlaştırmaktadır (Robinson ve Sarah Coward, 2003, s. 2)

Bu araştırma, çizilen teorik çerçeveyi kullanarak, göçmen evsizliği konusuna odaklanmaktadır. Bu doğrultuda literatürde göçmen evsizliğine dair yapılan çalışmalar incelenmiştir. Literatür incelendiğinde göçmen evsizliğine dair uluslararası düzeyde önemli araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda göçmen evsizlerin enformel ilişki ağları, coğrafi stratejileri, evsiz kalma nedenleri ve çalışma hayatı gibi temalar ön plana çıkmaktadır. Ekonomi ve konut piyasasındaki etnik ayrımcılık, göçmenlerin evsiz kalma nedenlerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Ekonomik dışlanma göçmenlerin işsiz kalmalarına ve yoksulluk yaşamalarına sebep olmaktadır. Göçmenler, geçimini sağlayabilecek düzeyde para kazansalar da konut piyasalarındaki ayrımcılık bu kişilerin eve çıkmaları önünde bir engel oluşturmaktadır. Bu sebeple göçmenler çoğunlukla gizli evsizlik olarak adlandırılan ortak etnik kökenden kişilerle kalabalık bir şekilde yaşamlarını sürdürmektedir. Sosyal açıdan bu imkânlara sahip olmayan kişiler ise evsiz kalmaktadırlar (Flåto ve Johannessen, 2010; Ghosh, 2007; Polillo ve Sylvestre, 2021).

Enformel ilişkilere odaklanan araştırmalarda enformel ilişkilerin barınma, işe girme ve bilgi edinme gibi çeşitli ihtiyaçları giderme işlevleri öne çıkmaktadır (Flåto ve Johannessen, 2010; Molina-Jackson, 2008; Mostowska, 2013). ABD'de Afrika ve Latin Amerika kökenli erkek evsizlere odaklanılan çalışmada enformel ilişki ağlarının boyutu, kişilerin dil bilmelerine göre şekillendiği görülmektedir (Molina-Jackson, 2008, s. 664-665). Norveç'teki Polonyalı evsiz göçmenlere odaklanan bir araştırmada ise göçmenler arasındaki ilişkilerde karşılıklılık ilkesi ve gıda ihtiyaçlarının bu ilişkiler vasıtasıyla giderildiği öne çıkmaktadır. (Mostowska, 2013, s. 1135-1139). Uyuşturucu bağımlısı erkek göçmen evsizlerinin ele alındığı araştırmada ise özellikle enformel ilişkilerin bilgi alışverişinde kritik bir öneme sahip olduğu ifade edilmektedir (Flåto ve Johannessen, 2010, s. 91-92).

Göçmen evsizlerin çalışma hayatlarına odaklanan araştırmalarda ise bu kişilerin çoğunlukla kayıt dışı yasal statüde oldukları görülmektedir. Göçmenler statüleri itibariyle düzenli ve güvence sağlayan işlerden ziyade güvencesiz enformel

işlerde yoğunlaşmaktadırlar. Kutu/şişe toplama, bahçıvanlık, temizlik, inşaat ve garsonluk gibi işler/sektörler göçmen evsizler arasında ön plana çıkmaktadır. Enformel işlerin yanı sıra hırsızlık ve kaçakçılık gibi illegal işler de bazı göçmen evsizlerin kazanç teminini sağlamaktadır (Flåto ve Johannessen, 2010; Lalor vd., 2012; Misje, 2020; Tosi, 2012). Romanların ise diğer göçmen gruplardan farklı olarak sokaklarda dans ederek ve müzik çalarak da para kazanabildikleri görülmektedir (Misje, 2020, s. 3).

Göçmen coğrafi stratejileri/mekânsal tercihlerini inceleyen araştırmalarda, göçmenlerin bu stratejileri çatısızlık sorununa karşı geliştirdikleri görülmektedir. Sokakta yaşamamak için elverişsiz kulübelerde, çadırlarda ve terk edilmiş binalarda yaşamaktadırlar. Göçmenlerin mekân kullanımlarında bir diğer önemli hususu ise aynı etnik kökenden kişilere -enformel ilişkilere- yakın olmak oluşturmaktadır (DeVerteuil, 2011; Meda, 2010; Tosi, 2012).

Türkçede göçmen evsizliğine odaklanan bir araştırma bulunmamaktadır. Akyıldız'ın 2020 yılında yaptığı "Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet İhtiyacının Ekosistem Yaklaşımı Bağlamında İncelenmesi: İstanbul Örneği" başlıklı doktora tezinde literatürden hareketle, evsizlik türleri alt başlığında göçmen evsizliğine de yer vermiştir (Akyıldız, 2020, s.47). 2022 yılında ise İstanbul Topkapı Üniversitesi'nde "Kentsel Yoksulluk ve Evsizlik Çalıştayı" başlıklı çalıştayın 4. oturumunda Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı'ndan (WALD) Can Yılmaz ve Hayata Destek Derneği, İstanbul-İzmir Saha Koordinatörü Melike Seven göçmen evsizliği konusuna ele almışlardır. Konuşmacılar göçmen evsizliğinde temel meselenin, bu kişilerin yoğun bir şekilde gizli evsiz olarak yaşamaları olduğunu dile getirmişlerdir. (İstanbul Topkapı Üniversitesi, 2022).

Literatürde göçmen evsizlere yönelik yapılan araştırmalar incelendiğinde enformel ilişkiler, çalışma hayatı, coğrafi stratejiler/mekân kullanımları ve evsiz kalma nedenlerinin öne çıkan temaları oluşturduğu görülmüştür. Bu araştırmalarda, bahsi geçen temaların tamamına odaklanan bir araştırma bulunmamaktadır. Bir veya birkaç temaya değinen çalışmalar bulunsa da araştırmanın odakları genellikle tek bir temaya

yoğunlaşmıştır. Türkiye'de ise göçmen evsizliğine dair yapılmış bir araştırma ise bulunmamaktadır.

Bu araştırmada, başa çıkma stratejileri, enformellik, dikey hareketlilik ve evsizlik/gizli evsizlik kuramsal yaklaşımıyla göçmen evsizliğine odaklanılmış ve bu doğrultuda göçmenlerin göç etme nedenleri, çalışma hayatı ve evsiz kalma nedenleri, enformel ilişkileri, mekân kullanımları ve gelecek planları incelenmiştir. Literatürde göçmen evsizliğine dair geçmişte yapılan araştırmalar bu temalardan birine veya birkaçına odaklanılmıştır. Bu araştırmada ise bütün temalar ele alınmaya ve göçmen evsizliği daha bütünlüklü bir şekilde anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu yaklaşım araştırmanın özgün değerini oluşturmaktadır.

Göçmen evsizliğine odaklanılan bu çalışmada, İstanbul'daki göçmen evsizlerin evsizlikle başa çıkma stratejilerine odaklanmaktadır. Göç hareketi sonucunda evsiz kalan göçmenlerin evsizlikle başa çıkma stratejileri ise araştırmanın problemini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda İstanbul'daki göçmen evsizlerin evsizlikle başa çıkma stratejilerinin keşfedilmesi mevcut araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırmanın alt soruları ise şunlardır:

- Göçmenler nasıl evsiz kalmaktadır?
- İstanbul'daki göçmen evsizler profili ağırlıklı olarak hangi özellikleri taşımaktadır?
- Göçmen evsizler evsizlikle başa çıkmada mekânsal olarak ne tür stratejiler geliştirmektedir?
- Göçmen evsizlerin evsizlikle başa çıkmalarında enformel ilişkiler nasıl bir rol oynamaktadır?
- Göçmen evsizlerin ekonomik katılımları nasıl gerçekleşmektedir?
- Göçmen evsizlerin gelecek planları nedir?

Bu soruları cevaplamak için araştırmada nitel araştırma yöntemi esas alınmıştır. Böylece ele alınan olgunun keşfedilmesi ve anlamlandırılması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda araştırmacılar "ne" ve "nasıl" sorularına odaklanarak, sosyal gerçekliği derinlemesine kavramayı hedeflemektedir (Creswell, 2016, s. 243, 2017, s. 20-21; Kümbetoğlu, 2005, s. 34; Maxwell, 2022, s. 30). Mevcut araştırmada, İstanbul'daki göçmen evsizlerin başa çıkma stratejilerinin keşfedilmesi amaçlandığı için nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir.

Araştırmada katılımcıların evsizlikle başa çıkmaya yönelik stratejilerine ve göçmen evsizlere yönelik gıda, giysi ve barınak gibi çeşitli hizmet sunan resmi veya gayri resmi kuruluşlarda çalışan hizmet sağlayıcıların göçmen evsizliğine dair deneyimlerine odaklanılması sebebiyle fenomenolojik araştırma deseni kullanılmıştır. Fenomenolojik araştırma deseni, bir olguyla veya kavramla ilgili katılımcıların yaşamış olduğu deneyimleri merkeze almaktadır. İncelenecek fenomen tanımlanarak, veri toplanan kişilerin bireysel deneyimlerinin ortak özü kavranmaya çalışılır. Dolayısıyla öznel deneyimlerden, ortak nesnel deneyimlere ulaşmak hedeflenmektedir (Creswell, 2016, s. 77-83).

Fenomenolojik desenin yanı sıra mevcut araştırmada anlatı deseni de kullanılmıştır. Anlatı deseni, bireylerin yaşadıkları ve anlattıkları öyküleri inceleyen nitel araştırma yöntemi desenlerinden birini oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, bir veya daha fazla bireyin yaşam öykülerini bir araya getirerek veri toplama, kişisel deneyimleri raporlama ve bu deneyimlerin içerdiği anlamları kronolojik olarak sıralamayı içermektedir. Bu kronolojik sıralama, biyografik aşamaların kullanarak kişilerin deneyimlerini anlamayı hedeflemektedir (Creswell, 2023, s. 70). Anlatı deseninin tercih edilme sebebi göçmen evsizlerin kronolojik olarak hayatını ele almaktır. Göç öncesi, göç anı ve göç sonrası olmak üzere temelde üç biyografik aşama incelenmiştir. Bu şekilde bir göçmenin nasıl evsiz kaldığı ve bunun hangi aşamalardan geçerek gerçekleştiğini anlamak amaçlanmıştır.

Araştırmanın katılımcı grubunu İstanbul'da yaşayan erkek göçmen evsizler ve bu kişilere yönelik formel veya enformel hizmetler sunan hizmet sağlayıcılar oluşturmaktadır. Katılımcı grubunun erkek göçmen evsizlerle sınırlandırılmasının temel sebebi evsizlik olgusuyla erkeklerin daha yoğun bir şekilde karşılaşmasıdır.

Nitel araştırmalarda elde edilen bulguların evrene genellenmesinden ziyade incelenen olgunun derinlemesine keşfedilmesi temel amaçtır. Bu sebeple araştırmacı ele alınan olguyu en iyi anlayabileceği şekilde amaçlı bir şekilde katılımcılara ulaşmayı hedeflemektedir. Katılımcıları seçmede kullanılan standart, katılımcıların incelenecek olgu hakkındaki bilgileridir. Bu sebeple mevcut araştırmada amaçlı örnekleme tekniklerinin bir türü olan kartopu örnekleme kullanılmıştır. Kartopu

örneklemede araştırma başladıktan sonra katılımcılara araştırmaya dahil olması için başka kişileri önermeleri istenmektedir (Creswell, 2017, s. 267-270; Neuman, 2008, s. 88).

Nitel araştırmalarda ele alınan olguyu derinlemesine anlamak temel amaçtır. Bu sebeple nicel araştırmalara göre daha az katılımcıyla araştırmalar gerçekleştirilir (Creswell, 2017, s. 267-270; Neuman, 2008, s. 395). Fenomeni bütün yönleriyle deneyimleyen katılımcılar araştırmanın temel odağını oluşturmaktadır. Dolayısıyla 3-4 veya 10-15 kişiden oluşan katılımcı gruplarıyla çalışılmaktadır (Creswell, 2023, s. 78). Kimi araştırmacılar fenomenolojik araştırmalarda 10 kişiyle çalışılmasını önermektedir (Creswell, 2023, s. 78). Bu doğrultuda mevcut araştırmada 10 hizmet sağlayıcı ve 2 göçmen evsiz olmak üzere toplam 12 kişiyle görüşülmüştür.

Nitel bir araştırmada araştırmaya başlamadan önce çalışma izni almak gerekmektedir (Creswell, 2017, s. 272). Bu doğrultuda ilgili üniversitenin kurumsal değerlendirme kurulundan onay alınmıştır. Kurul, yapılacak olan araştırmada etik açıdan bir sorun olmadığını onaylamış; araştırmacının araştırmaya başlaması mümkün hale gelmiştir. Nitel araştırmalarda katılımcıların deneyimine odaklanıldığı için katılımcılardan yazılı izin alınması da gerekli görülmektedir (Creswell, 2023, s. 154). Bu hususlar doğrultusunda mevcut araştırmada etik kurul onayı alınmış ve katılımcılar için bilgilendirilmiş onam formu hazırlanmıştır.

Araştırmada kartopu örnekleme tekniği tercih edilmiştir. Bu teknik "başlangıçta küçükken karlar üzerinde yuvanlandıkça büyüyen ve daha fazla kar toplayan bir kartopu benzetmesine dayanır." Araştırmacı, bir veya birkaç kişiyle temas kurarak bunlar aracılığıyla araştırmaya katılabilecek başka kişilere ulaşır ve bu süreç tekrarlanarak devam eder (Neuman, 2008, s. 434). Mevcut çalışmaya başlamadan önce katılımcılara erişebilmek için kilit kişilerle iletişime geçilmiştir. Kilit kişiler, araştırmacının katılımcıları tespit etmesinde yardımcı olan bireylerdir (Hammersley ve Atkinson'dan akt. Creswell, 2017, s.278). Araştırmacı, "Eski Evsizlerin Evsizlikten Kurtulma Tecrübeleri Üzerine Nitel Bir Araştırma: İstanbul Örneği" adlı TÜBİTAK 1001 projesinde yüksek lisans bursiyeri olduğu için, göçmen evsizlere ulaştırabilecek "kilit kişilerle" önceden tanışmıştır. Bu kilit kişiler halihazırda araştırmanın

örnekleminde bulunan hizmet sağlayıcılardan oluşmaktadır. Bu tanışıklık araştırmacının göçmen evsizlere ulaşabilmesinde oldukça kritik bir rol oynamıştır.

Tablo 1. Katılımcı Grubu

Katılımcı Kod	Grup	Cinsiyet
Katılımcı 1	Hizmet Sağlayıcı (STK)	Erkek
Katılımcı 2	Hizmet Sağlayıcı (STK)	Kadın
Katılımcı 3	Hizmet Sağlayıcı (STK)	Kadın[1]
Katılımcı 4	Hizmet Sağlayıcı (STK)	Erkek
Katılımcı 5	Hizmet Sağlayıcı (STK)	Erkek
Katılımcı 6	Hizmet Sağlayıcı (STK)	Erkek
Katılımcı 7	Hizmet Sağlayıcı (Esnaf)	Erkek
Katılımcı 8	Hizmet Sağlayıcı (STK)	Erkek
Katılımcı 9	Hizmet Sağlayıcı (İmam)	Erkek
GE 1	Göçmen Evsiz	Erkek
GE2	Göçmen Evsiz	Erkek

Veri toplama sürecine bakıldığında, araştırmada veri toplamak için nitel veri toplama araçlarından yarı-yapılandırılmış veri toplama tekniği kullanılmıştır. Böylece sorulara yönelik ayrıntılı cevaplar alınması ve görüşmenin akışına göre soruların sıralamasında değişikliğe gidilebilmiştir (Kümbetoğlu, 2005, s. 208). Göçmen evsizlerle, göçmen evsizlere yönelik hizmet sağlayan kişilere farklı görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşmeler katılımcılarla bire bir ve yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Ancak bir hizmet sağlayıcı yanında başka bir hizmet sağlayıcı ile gelmiş ve o görüşme iki kişiyle birlikte gerçekleştirilmiştir. Hizmet sağlayıcılarla "Eski Evsizlerin Evsizlikten Kurtulma Tecrübeleri Üzerine Nitel Bir Araştırma: İstanbul Örneği" başlıklı TÜBİTAK projesinde yer alan araştırmacının, evsizlere yönelik hizmet sağlayıcılarla teması bulunmaktaydı. Böylece göçmen evsizlere, hizmet sağlayıcılar

[1] Bu görüşmede iki kadın katılımcıyla görüşülmüştür.

arasındaki kilit kişiler aracılığıyla ulaşılmıştır. Kimi durumlarda temas kurulan göçmen evsizler, görüşme yapılacağı söylendiğinde olumsuz yaklaşmış ve görüşme gerçekleşememiştir. Bir katılımcı ise ilk temasta video kaydı olmazsa araştırmaya katılacağını belirtmiş ve gün kararlaştırılmıştır. Araştırmacı gün yaklaştığında WhatsApp üzerinden bu kişiyle temas kurduğunda, katılımcı avukatına danıştığını ve araştırmaya katılmayacağını dile getirmiştir.

Görüşmeler başlamadan tüm katılımcıların rızasının alınabilmesi için bilgilendirilmiş onam formu imzalatılmıştır. Ardından görüşmelerin yapılabilmesi için uygun bir yere ortama geçilmiştir. STK'ların ofisinde, evde, kafede ve bir kişinin çalışma mekânında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler süresince onam formunda belirtildiği üzere ses kaydı alınmıştır. Ayrıca araştırmacının dikkatini çeken hususlar not defterine kaydedilmiştir. Görüşmeler, mülakat formu doğrultusunda gerçekleşse de akışa göre farklı sorular sorulmuştur.

Veri analiz sürecinde, mevcut araştırmada katılımcılarla yapılan görüşmelerin analizinde betimsel analiz tercih edilmiştir. Betimsel analiz verilerin özgün biçimine sadık kalmakta ve katılımcıların söylediklerini doğrudan alıntılar yoluyla okuyucuya aktarmaktadır (Kümbetoğlu, 2005, s. 154). Fenomenolojik araştırmalarda katılımcıların deneyimlerinin dikkate alınması ve katılımcıların ele alınan olguyu nasıl deneyimlediği detaylı olarak betimlenmektedir (Creswell, 2023, s. 79). Betimsel analiz, bu gerekliliği yerine getirmeye imkân tanıdığı için tercih edilmiştir.

Veri analiz sürecinde yarı yapılandırılmış mülakatlarla toplanan veriler Transkriptor adlı programla deşifre edilerek farklı klasörlerde tasnif edilmiştir. Ses kayıtları tekrar tekrar dinlenerek bu deşifrelerdeki hatalar giderilmiş ve dosyalar analize hazır hale getirilmiştir. Veri toplama süreci tek bir araştırmacı tarafından gerçekleştiği ve araştırmacının veri setine hâkim olması nedeniyle herhangi bir nitel veri analizi programı kullanılmamıştır. Tüm katılımcıların verileri Word üzerinden elle kodlanmış ve bu kodlu bölümler ayrı bir dosyada birleştirilmiş ve temalar açığa çıkartılmıştır. Analiz sonucunda altı farklı tema ortaya çıkmıştır: (1) göçmen evsizlerin genel profili, (2) göçmen evsizlerin İstanbul'a gelme nedenleri (3) göçmen evsizlerin çalışma hayatı ve evsiz kalma nedenleri, (4) sosyal ilişkileri, (5) mekân kullanımları

ve (6) gelecek planları. Açığa çıkan bu temalar ayrı ayrı analiz edilmiştir. Ayrıca göçmen evsizlerle yapılan görüşmeler hikayeleştirilerek ele alınmıştır.

Nitel araştırmalarda araştırmacının rolü önemli bir husustur. Nitel araştırma, araştırmacının tamamen nesnel olamadığı ve yorumlamanın ön planda olduğu bir süreçtir. Bu sebeple araştırmanın bilimselliği açısından geçerlik oldukça önemli bir konudur. Bulguların geçerliğinin teyidi, araştırmanın inanırlığını ve doğruluğunu sağlar (Creswell, 2017, s. 334). Dolayısıyla geçerliğin sağlanmasındaki temel amaç, bulguların gerçek dünyayla bağının olup olmadığıdır (Kümbetoğlu, 2005, s. 49). Mevcut araştırmada araştırmanın geçerliğini sağlamak için araştırma dışından uzman incelemesine başvurulmuştur. Söz konusu uzman kişi bulguların verilerle bağlantısını, verilerden yapılan çıkarımların doğruluğunu ve temaların uygunluğunu incelemişti (Creswell, 2017, s. 334-335). Mevcut araştırmada, araştırmanın danışmanı bu görevi üstlenmiştir.

Araştırmacının rolü ve olası etik sorunlar ele alındığında, araştırmacı, araştırma süresince etik kurallara uymuştur. Katılımcılara onam formunu imzalatmış ve onam formunu katılımcılara ayrıntılı olarak izah etmiştir. Araştırmada elde edilen veriler doğrulukla sunulmuş, bu veriler araştırma dışında herhangi bir başka amaç doğrultusunda kullanılmamıştır. Bu veriler içerisinde mahremiyet içeren veriler gizlenmiştir. Ayrıca katılımcıların kimlikleri de gizli tutulmuştur. Araştırmada göçmenlerle çalışıldığı ve bu kişilerin farklı kültürel normlara sahip oldukları göz önünde bulundurulmuş, bu değerlere saygı gösterilmiş ve rahatsızlık verici olası tepkilerden kaçınılmıştır (Creswell, 2017, s. 31; Kümbetoğlu, 2005, ss. 176-177).

Araştırmanın sınırlılıkları itibariyle ise şu hususlar öne çıkmaktadır:

- Araştırmada nitel araştırma yöntemi doğrultusunda veri toplanmıştır. Bu nedenle araştırma bulgularının genellenmesi söz konusu değildir. Bu durum araştırmanın yönteminden kaynaklanan sınırlılığı oluşturmaktadır.
- Araştırmanın katılımcı grubundan kaynaklanan sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırmanın örneklemi hizmet sağlayıcılar dışında

yalnızca erkek göçmen evsizlere odaklanmaktadır. Dolayısıyla kadın göçmen evsizliğine dair bir çıkarım yapmak mümkün değildir.

- Araştırmada kayıtlı ve kayıtsız göçmenlerle görüşülmüştür. Bu doğrultuda kayıtsız göçmenlerin araştırmacıyı devlet görevlisi şeklinde algılayarak bazı bilgileri gizleme ihtimali bulunmaktadır. Bu husus araştırmanın bir diğer sınırlılığını oluşturmaktadır.
- Araştırmanın sınırlılıklarından bir diğerini ise görüşme yapılan göçmen evsizlerin yalnızca Türkçe veya İngilizce bilen kişilerden seçilmesi oluşturmaktadır. Bu anlamda özellikle Arapça ve Fransızca konuşup Türkçe ve İngilizce konuşmayan göçmenler dışarıda bırakılmıştır.
- Araştırmada Beyoğlu, Fatih ve Eyüpsultan ilçelerindeki kişilerle görüşülmüştür.
- Araştırmada kilit kişilerle temas kurularak göçmen evsizlere ulaşılsa da kimi durumlarda bu kişilerle güven ilişkisi kurulamamıştır. Mülakatın yapılacağı tarihte, görüşmek istemeyen veya mülakattan bir önceki gece fikrini değiştiren göçmen evsizlerle karşılaşılmıştır. Bu durum göçmen evsizlere ulaşılmasını zorlaştırmış ve katılımcı grubundaki göçmen evsiz sayısının düşük olmasına sebebiyet vermiştir.

Araştırmanın kapsamına gelindiğinde ise, araştırmada Türkiye'nin en kalabalık ili olan ve sayısal olarak en fazla göçmenin bulunduğu İstanbul tercih edilmiştir. Bu araştırmada erkek göçmen evsizlerin evsizlikle başa çıkma stratejilerine odaklanıldığı için kadın ve çocuk göçmen evsizler; araştırmacının dil sınırlılığı sebebiyle Türkçe veya İngilizce bilmeyen erkek göçmen evsizler dışarıda bırakılmıştır. Göçmen kadınların ve çocukların evsizliği aile içi şiddet ve istismar gibi daha farklı dinamikleri kapsamaktadır (Lalor vd., 2012, s. 48; Thurston vd., 2013, s. 281). Dolayısıyla daha derinlemesine bir analiz için yalnızca erkek göçmen evsizlere odaklanılmaktadır. Araştırmada evsiz olarak nitelendirilen kişiler, evsiz barınaklarında veya yetersiz konutlarda yaşayan kişileri ifade eden gizli evsizleri de içermektedir. Sonuç itibariyle bu araştırmada İstanbul'da yaşayan evsiz veya gizli evsiz yetişkin erkek göçmenlere yakından bakılmıştır.

Konunun, literatürün, araştırmanın özgünlüğünün, alt sorularının, teorik çerçeve ve kavramlarının, sınırlılıklarının, kapsamının, yönteminin ve tasarımının ortaya konduğu giriş bölümünün ardından birinci bölümde, uluslararası literatürdeki göçmen evsizliğine ve göçmenlerin konut piyasalarına erişimlerine dair yapılmış araştırmalar tanıtılmıştır. Araştırmalar paragraf halinde tanıtıldıktan sonra literatürde öne çıkan temalar beş başlık altında ele alınmıştır. Bu başlıklar şu şekildedir: 1) Avrupa'da Göçmen Evsizliği, 2) Göçmen Evsizliğinin Nedenleri, 3) Göçmen Evsizlerin Mekân Kullanımı 4) Göçmen Evsizlerin Enformel İlişkileri, 5) Göçmen Evsizler ve Çalışma Hayatı.

İkinci bölümde, göç literatürüne ait iç/dış, düzenli/düzensiz ve zorunlu/gönüllü gibi kavramlar tanıtılmıştır. Daha sonra göç ve toplumsal hareketlilik ilişkisi incelenmiş; coğrafi konuma atıf yapılarak Türkiye'ye yönelik gerçekleşen dış göçler tarihsel olarak ele alınmıştır. Bu bölümün sonunda ise İstanbul'daki göçmenlere dair yapılmış araştırmalara yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde araştırmanın bulguları sunulmuş ve tartışılmıştır. Bu bölümde ilk olarak İstanbul'daki göçmen evsizler profilinin özellikleri ele alınmıştır. İkinci olarak, görüşme yapılan göçmen evsizlerin anlatılarına yer verilmiştir. Ardından göçmenlerin İstanbul'a gelme nedenlerine odaklanılmıştır. Bunu takiben göçmen evsizlerin çalışma hayatı ve evsiz kalma nedenleri incelenmiştir. Son olarak sırasıyla göçmen evsizlerin mekân kullanımları, enformel ilişkileri ve gelecek planları ele alınmıştır.

Sonuç bölümünde ise araştırmanın bulguları özetlenerek yorumlanmış ve gelecekte bu alanda yapılabilecek araştırmalara dair önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM: GÖÇMEN EVSİZLİĞİNE İLİŞKİN ARAŞTIRMA VE TARTIŞMALAR

Türkçe literatürde "göçmen evsizliği" konusu ele alınmamış olsa bile İngilizce literatürde bu konuya ilişkin çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bu bölümde öncelikli olarak bu çalışmalar tek tek 5N1K'ları itibariyle özet olarak tanıtılacak, sonraki alt bölümlerde ise bunlardan derlenen bulgu ve tartışmalar eşliğinde "göçmen evsizliği" literatürünün ana odak noktaları tanıtılacaktır.

1.1.İngilizce Göçmen Evsizliği Literatürü

"Göçmen evsizliği" alanındaki İngilizce literatüründeki çalışmalardan biri olan Molina'nın nitel araştırması (2008), Los Angeles'teki Latin ve Afrika kökenli evsiz erkeklerin hayatta kalmasında enformel ağların rolüne odaklanmaktadır. İspanyolca konuşan Latinler, hem İngilizce hem İspanyolca konuşan Latinler ve Afro-Amerikalılar olmak üzere üç grup araştırmada karşılaştırılmaktadır (Molina-Jackson, 2008, s. 664-665). Kentte yaşayan evsiz sayısının artışını konut sıkıntısına, soylulaştırmaya, sanayisizleşmeye ve sosyal yardımların kesilmesine bağlayan yazar, evsiz kalan bu kişilerin failliğine vurgu yapmaktadır (Molina-Jackson, 2008, s. 669-670). Evsizliğin getirdiği sınırlayıcı hareket alanında sosyal ağlar kullanılarak bu sorunların üstesinden gelinmeye çalışıldığı vurgulanmaktadır. Araştırmada sosyal ağlar (1) dostlar (2) arkadaşlar ve (3) sıradan tanıdıklar olmak üzere 3'e ayrılmaktadır. Bu kategorileştirme ilişkinin yoğunluğuna ve derinliğine göre oluşturulmuştur (Molina-Jackson, 2008, ss. 664-665). Araştırmanın bulguları doğrultusunda yalnızca İspanyolca konuşan Latin evsizlerin daha az sosyal ağa sahip olduğu görülmektedir. Burada dilin sosyal ilişkilerde önemli bir faktör olduğu görülmektedir. İngilizce konuşan Latinler ise İspanyolca konuşanlara nazaran daha geniş ilişki ağına sahiplerdir. Afro Amerikalılar ise en geniş sosyal çevreye sahip gruptur. Sosyal ağların aktif kullanımının faydaları üç grup için de farklılaşmaktadır. İspanyolca konuşan Latinler bu enformel ilişki ağlarını kullandıklarında geçici de olsa barınma sorunlarını çözebilmektedir. Diğer iki grup ise sosyal ağlarla barınma sorununu gideremekte, daha ziyade gıda, kıyafet ve bilgi alışverişi gibi hususlarda ihtiyaçlarını karşılayabilmektedirler. Üç grubun da ortak noktasını ise barınma sorununu kendileri

karşılayamadığında resmi kurumlarla ilişki kurmaları oluşturmaktadır (Molina-Jackson, 2008, s. 664-665).

Järvinen'in araştırması (2003) Kopenhag'daki göçmen evsizlere odaklanmaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve 5 farklı kurumda yaşayan 25 göçmen erkekle görüşülmüştür. Katılımcıların çoğunluğu Orta Doğu ve Afrika, bir kişi ise Batı kökenlidir. Göçmenler ortalama olarak 14 yıldır Danimarka'da yaşamaktadır. Bu kişilerin evsiz kalmalarında boşanma ve barınma yeri bulamama en yaygın iki etken olarak ön plandadır. Görüşülen 25 kişiden 21'i boşanmış, 4'ü ise hiç evlenmemiştir. Ekonomik ve konut sektöründe yaşadıkları ayrımcılık nedeniyle boşandıktan sonra kendi başlarına ev kiralayamamışlardır. Araştırmada belediyenin de bu kişilere yardım etmediği belirtilmektedir (Järvinen, 2003, s. 220). Göçmenler için Danimarka'da vatandaşlık hakkı kazanmak oldukça zorlu bir süreçten geçmektedir. Dil kursu ve meslek eğitimi alsalar da haklara erişimde sorun yaşarlar. Araştırmadaki yaygın örüntü, göçmenler her ne kadar eğitim alsalar da eğitimlerinin karşılığı işlerde çalışmamalarıdır. Daha çok düzensiz işlerde istihdam edilmektedirler (Järvinen, 2003, s. 221-222). Tüm bu olumsuz şartların yanında Batı dışı bir ülkeden gelmek, göçmenlerin daha fazla önyargıya maruz kalmasına neden olmaktadır (Järvinen, 2003, s. 228).

Kelly ve Chin'in (2005) araştırması ABD'deki yasadışı Çinli göçmenlerin göç sonrasındaki koşullarla nasıl başa çıktığına odaklanmaktadır. ABD'de göçmenlerin %80'den fazlası Asya ve Latin ülkelerinden gelmektedir. 2040 ABD nüfus projeksiyonunda göçmen sayısının göçmen olmayanlardan fazla olacağı öngörülmektedir. Bu sebeple bazı eyaletler göçü engellemeye yönelik politikaları yürürlüğe sokmuştur. Sağlık ve eğitim destekleri geri çekilmiş, sosyal hizmet yardımları azaltılmıştır (Kelly ve Chin-a2, 2005, s. 233). Geleceğe dönük demografik veriler, kayıtlı ve kayıtsız göçmenlere karşı olumsuz tavrı beraberinde getirmiştir. Araştırma, bu koşullarda yaşayan kayıtsız göçmenlerin, yaşamlarını sürdürebilmek için başvurdukları yolların keşfedilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda New York Manhattan'da kayıtsız olan Çinli göçmenlerle derinlemesine görüşmeler yapılmış, ayrıca anket yoluyla veriler toplanmıştır (Kelly ve Chin-a2, 2005, s. 242-244). Bu verilerle Çinlilerin akrabalık ve arkadaşlık ilişkileri, iş fırsatları hakkında

bilgileri ve yerleşim bölgelerini belirmelerindeki kıstaslar hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın bulguları doğrultusunda göçmenler, akrabalar ve arkadaşlar aracılığıyla iş ve barınma imkânlarına, gerekli belgelere, kaçakçılara erişimde ve göç edilen toplum hakkında hayati bilgiler edindikleri ve bu bilgiler doğrultusunda yaşamlarını sürdürdükleri görülmektedir (Kelly ve Chin-a2, 2005, s. 248).

Ghosh'un (2007) Kanada'da yaptığı doktora çalışmasının bir parçası olan nitel araştırma, Toronto'ya göç eden Bangladeşlilerle Hint Bengallilerinin ilk yerleşim yerlerini neye göre seçtiklerine odaklanmaktadır. Amaçlı örnekleme tekniğiyle 30 Bangladeşli ve 30 Bengalli göçmenle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmada göç etme süreçleri ikiye ayrılmış, bunlardan ilkini aile üyelerine katılmak için göç edenler, yani göç ettikleri yerde sosyal ağa sahip olanlar; ikincisi ise göç ettikleri yerde tanıdıkları olmayanlar oluşturmaktadır. İlk grup göç ettikten sonra ayrımcılık sebebiyle iş ve konut piyasalarından dışlanmaya karşı daha dirençlidir. Bu ihtiyaçları, sosyal çevrelerini kullanarak gidermektedirler (Ghosh, 2007, s. 226). İki grup karşılaştırıldığında Bengallilerin Bangladeşlilere göre daha eğitimli ve az sayıda aile üyesine sahip oldukları görülmektedir. Ekonomik nedenlerle gerçekleşen göç, yaşam standardı açısından Bengalliler için daha iyiye, Bangladeşlilerde ise daha kötüye gitmiştir (Ghosh, 2007, s. 231). Araştırmanın bulgularına bakıldığında Bengalliler Kanada'ya gelmeden önce göçmenlik bürolarına başvurmuştur. Bangladeşliler ise enformel ağları kullanarak göç etmiştir. Göç etmeden önce elde ettikleri bilgileri kurumlardan ziyade aile üyelerinden, akrabalardan veya tanıdıklardan almışlardır. Bangladeşlilerin aile algısı da Bengallilere göre farklıdır. Onlara göre aile, akrabalık ilişkilerini de içeren geniş bir sosyal ağ bütünüdür. Bengallilerin algısı ise çekirdek ve geniş aileden oluşmaktadır (Ghosh, 2007, s. 233). Bu iki grubun Toronto tercihi incelendiğinde de farklılaşma olduğu görülmektedir. Bangladeşlilerin bölge tercihlerinde aileye yakın olma isteği bulunmaktadır. Bengalliler ise çok kültürlülük ve kültürel olarak daha rahat yaşama imkânı sunduğu için Toronto'yu tercih etmiştir. Her iki göçmen grubu da ilk göç ettiklerinde konut paylaşımı yapmıştır. Bengalliler kurumların onlar için ayarladığı ve kira ödedikleri evlerde kalırken, Bangladeşliler tanıdıklarının yanına yerleşmiştir. Bangladeşlilerin zincirleme göçle gelmesi yalnızca göç sürecini kolaylaştırmakla kalmamış barınma sorununu da bir nebze çözmüştür.

Tüm bu süreç sonucunda ise Hint Bengallileri şehrin çeşitli bölgelerine dağılırken, Bangladeşliler belirli bölgelerde kümelenmiştir (Ghosh, 2007, ss. 235-240).

Evsizliği inceleyen "Homeless Handbook" kitabı, ABD'deki Afro-Amerikan ve Latin evsizliğini "Our Homeless Neighbors" bölümü altında ele almıştır (Levinson ve Ross, 2007). Çalışmada tarihsel olarak evsizlik, farklı evsiz tipleri ve evsizlerin yaşam şartları gibi bölümler de bulunmaktadır. Evsizlikte 1980 öncesi ve sonrası olmak üzere iki farklı dönemlendirmeye gidilmektedir. 1980 öncesinde evsizlerin büyük bir bölümü orta yaştaki beyaz erkekleri ve alkolikleri kapsamaktadır. 1980 sonrasında ise gençler, tek ebeveynli aileler ve farklı etnik kökenli kişiler evsizler arasında görünmeye başlanmıştır. Dolayısıyla 1980 evsiz tiplerinin farklılaşması açısından kırılma noktasıdır. Bu değişimin çeşitli nedenleri vardır. Ekonomik sistemin dönüşümü ve sanayisizleşmeyle vasıfsız işlerin azalması bu nedenlerin başında gelmektedir. Bu dönemde uygun konutlu ev sıkıntısı da ortaya çıkmıştır. Bunlara ek olarak ABD'deki tarihsel olarak süregelen ırkçılık bazı gruplar için durumu daha zor hale getirmiştir. Bu grupların başında Afro-Amerikanlar gelmektedir. Evsizlerin %50'sini bu kişiler oluşturmaktadır (Levinson ve Ross, 2007, s.88). Yapısal problemler sebebiyle yoksullukla daha çok boğuşan bu grubun evsiz kalmasında dışsal etkenler ön plandadır. Ayrımcılığın doğrudan etkilediği yüksek maaşlı iş bulamama, eğitime erişememe ve konut piyasasından dışlanma bu etkenlerden bazılarıdır. Eğitime erişimdeki engel, kişilerin dikey sosyal hareketliliğini de sınırlnadırmaktadır. Böylece yoksulluğa hapsolmuş bir grup ortaya çıkmıştır. ABD'de Latin kökenli gençlerin fazla olması, bunların yüksek doğum oranı ve devam eden göçler sebebiyle Latinlerin sayısında artışı meydana gelmiştir. Bu grubun genel nüfusa oranı 8 milyona tekabül eden %12,32'dir. Bunların %39,1'i ABD dışında doğmuştur. Evsizlerin ise %11'i Latinlerden oluşmaktadır (Levinson ve Ross, 2007, s.94). Latinlerin sosyo-ekonomik seviyeleri diğer gruplara göre daha düşüktür. Bunun yanı sıra ev sahipliğinde de alt sıralarda yer almaktadırlar. Bu şartlara rağmen evsizler arasında görece daha az bir oranda temsil edilmektedirler. Bu farkı oluşturan temel unsur, kültürel değerlere bağlılıklarıdır. Bireyselleşmenin az olduğu, kolektif yaşamın ön plana çıktığı bir örüntü sergilerler. Bu değerler doğrultusunda enformel ilişkiler yoğun olarak

kullanılmaktadır. Evsizliğin önlenmesinde bu ilişkilerin kullanılarak konut paylaşımı yapılması öne çıkmaktadır (Levinson ve Ross, 2007, s.96-98).

Paradis vd'nin (2008) araştırması, Kanada'nın evsiz nüfusunda çocuklu ailelerin önemli bir paya sahip olduğunu ve bu ailelerin bir kısmının göçmen ve mülteci kökenli olduğunu ortaya koymaktadır (Paradis vd., 2008, s. 1). Araştırmada, Kanada doğumlu kadınlar ile göçmen veya mülteci olarak Kanada'ya gelen kadınların sığınma evlerindeki deneyimleri karşılaştırılmış ve 91 kadın katılımcı ile yürütülen üç aşamalı görüşmelerle veri toplanmıştır (Paradis vd., 2008, s. 2). Görüşmeler, göçmen kadınların sığınma evlerinde Kanada doğumlu kadınlara göre daha uzun süre kaldığını, göçmenlerin sığınma evlerindeki şartlardan yerli kadınlara göre daha memnun olduğu; statüsüz göçmen kadınların ise barınma evinden önce istikrarsız bir konut geçmişi yaşadıkları görülmektedir. (Paradis vd., 2008, s. 7-8). Ayrıca, göçmen kadınların daha yüksek eğitim seviyesine sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Kötü, elverişsiz konutlarda yaşamanın ve uygun fiyatlı konut eksikliğinin evsizlik nedenleri arasında yer aldığı belirtilmektedir (Paradis vd., 2008, s. 2-3).

Flåto ve Johannessen'in (2010) yılında gerçekleştirdikleri çalışma Oslo'da barınakta kalan uyuşturucu bağımlısı 10 evsizle yapılan görüşmelere dayanmaktadır. Bu araştırma evsizlerin ekonomik stratejilerine, sosyal ilişkilerine ve zaman algılarına odaklanmaktadır (Flåto ve Johannessen, 2010, s. 90). "Harvesting Economy" kavramı merkeze alınarak evsizlerin kısa sürede tüketim ve hareketlilik temelinde geliştirdikleri stratejiler; sosyal ağlar aracılığıyla topladıkları bilgilerle birbirlerine olan bağlarını güçlendirdiği, bu durumun toplumdan daha da uzaklaşmalarına neden olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, evsizlerin enformel ekonomiye dahil olmalarının, onların hayatta kalma stratejilerini nasıl şekillendirdiklerini ortaya koymaktadır (Flåto ve Johannessen, 2010, s. 91-92). Katılımcıların, genellikle göçebe bir yaşam tarzı sürmek zorunda kaldıkları için esneklik ve hareketliliği ön planda tuttukları; bu sebeple geleceğe yönelik plan yapmakta zorlandıkları görülmektedir (Flåto ve Johannessen, 2010, s. 97-105). Çalışma evsizlerin bu stratejileri geliştirirken topluma yeniden dahil olma şanslarının azaldığını ve daha çok kendi aralarındaki ilişkilere odaklandıklarını göstermektedir (Flåto ve Johannessen, 2010, s. 104).

Meda'nın (2010) araştırması İspanya'daki göç örüntülerine, göçmenlerin evsiz kalma nedenlerine, evsizlik deneyimlerine ve ekonomik krizin bu gruba olası etkilerine odaklanmaktadır. Araştırmanın verileri 2001 nüfus sayımına, İspanyol Ulusal İstatistik Enstitüsünün yıllık nüfus verilerine ve bu kurumun 2003, 2005, 2006 ve 2008'de evsizlere yönelik anketlerine dayanmaktadır. İspanya'da 2010 yılı itibariyle Avrupa, Latin Amerika ve Afrika kökenli olmak üzere 5,7 milyon göçmen nüfus bulunmaktadır. Bu göçmenlerin %8'i kayıtsızdır. Kayıtsız göçmenler, iş piyasasına dahil olma ve konuta erişimde kayıtlı göçmenlere göre daha dezavantajlı bir konumda bulunmaktadır (Meda, 2010, s. 140). Göçmenlerin ayrımcılığa uğraması ve yapısal engellerle karşılaşması, İspanya'da halihazırda var olan konut sıkıntısıyla birleşince göçmenlerin uygun konuta erişemediği görülmektedir. Bu durum göçmenlerin evsizlikle karşılaşmalarını hızlandırmaktadır (Meda, 2010, s. 141). Göçmenlerin istihdam oranları incelendiğinde ise bu oranın yalnızca %15'le sınırlı olduğu ve buna rağmen neredeyse hiç sosyal yardım almadıkları görülmektedir (Meda, 2010, s. 146). Araştırmaya göre İspanya'daki göçmenler zamanla azalan oranda evsizlik yaşamaktadır. Araştırmacı bunun sebeplerini literatürdeki diğer araştırmalara atıf yaparak açıklar. Bu açıklamalara göre göçmenlerin enformel desteklerinin artması, yerel dili öğrenmeleri ve İspanyol toplumuna aşina hale gelerek işgücü piyasasına ve konutlara erişebilmeleri evsizliği önleyen etkenler arasındadır (Labrador ve Merino; Colectivo IOE; Bosch ve Gibaja'dan akt. Meda, 2010, s. 142). Ayrıca göçmenlerin barınma sorunlarını giderebilmek ve maliyetleri azaltabilmek için farklı ailelerin ortak çatı altında aşırı kalabalık şekilde yaşadığı da görülmektedir (Pajares'den akt. Meda, 2010, s. 147).

Dublin'de gerçekleştirilen nitel araştırma (Lalor vd., 2012) Avrupa dışı coğrafyalardan gelen 15 göçmen evsizin kişisel deneyimlerine odaklanarak, evsizlikten kurtulma süreçlerinde karşılaştıkları engelleri ve sosyal yardımlara erişim sorunlarını detaylı bir şekilde incelemektedir (Lalor vd., 2012, s. 8). Araştırma, evsizlik yaşama sürecinde kişilerin biyografik hikayelerini ve bakış açılarını vaka çalışması yöntemiyle ortaya koymaktadır Lalor vd., 2012, s.11). Katılımcıların çoğu işsiz olup, önceki iş deneyimlerinde enformel işlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Evsizliğin başlıca nedenleri arasında ise işsizlik, ekonomik yetersizlik,

alkol/uyuşturucu kullanımı ve sosyal ilişkilerin bozulması yer almaktadır. Dil sorunları ve sosyal ilişkilerin yetersizliği evsizlerin destek hizmetlerine erişimini zorlaştırmaktadır. Ayrıca evsizlik deneyimini daha önce yaşamış olanların oranının düşük olduğu; evsizliğin olumsuz koşullarıyla başa çıkmak için bazı katılımcıların alkol ve uyuşturucu kullandığı görülmektedir (Lalor vd., 2012, s.13-15).

DeVerteuil'in araştırma makalesi (2011) bazı göçmen grupların nasıl oluyor da mutlak evsizlikten kaçınabildiklerine ve bu kişilerin coğrafi stratejilerine odaklanmaktadır. Literatür bu sorunun cevabını göçmen grupları arasında ev paylaşımının ve akrabalarla birlikte yaşamanın yoğun olmasıyla açıklamaktadır. Yazar ise literatürdeki bu açıklamanın yalnızca avantajlara odaklandığını ve belli bir göçmen grubuyla sınırlı olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda kendi araştırmasında göçmenlerin başvurduğu mekânsal stratejilerin avantajlarına ve dezavantajlarına odaklanmaktadır. Araştırmada kültürel olarak farklılık gösteren ancak evsiz olmayan Londra'daki Bangladeşliler ve Los Angeles'taki Orta Amerikalılar karşılaştırılmaktadır (DeVerteuil, 2011, s. 929-931). Nitel araştırmanın kullanıldığı çalışmada, Mart 2009'tan 2010 Mart'a kadar toplam 17 kişiyle görüşülmüştür. Katılımcılar, aynı etnik kökene sahip göçmenlere hizmet veren yardım kuruluşlarındaki evsiz olmayan kişilerden oluşmaktadır. "Her iki göçmen grubu da yoksul olmasına ve ayrımcılığa maruz kalmasına rağmen nasıl oluyor da evsiz kalmıyorlar?" sorusu merkezinde katılımcılarla görüşmeler yapılmıştır. Bu sorunun cevabı olarak (1) göçmenlere yönelik hizmet veren ve kâr amacı gütmeyen kurumlar ve (2) hane halkı desteği olmak üzere iki etken ön plana çıkmaktadır (DeVerteuil, 2011, s. 933-934). Göçmenlerin coğrafi stratejilerinin avantajları incelendiğinde ise bu kişilerin "sosyal sermaye" kullanımını en verimli noktaya çıkarması ve mutlak evsizlikten ziyade en kötü ihtimalle "gizli evsiz" olarak kalabilmeyi ön plana çıkarmıştır (DeVerteuil, 2011, s. 925-939) Bu stratejilerin dezavantajlarına bakıldığında ise dikey mobiliteyi engellediği, kendi kültürünün dışına çıkmadığı ve bu sebeple göç ettiği kültürün dilini öğrenmede bir engel oluşturduğu söylenmektedir (DeVerteuil, 2011, s. 941-943).

Tosi'nin (2012) değerlendirme makalesi Güney Avrupa'ya çalışmak için giden göçmenlerin evsizliğine odaklanmaktadır. Yazar evsizliği (1) enformel konaklama -

gizli evsizlik- (*informal housing*), (2) illegal yerleşim (*illegal settlement*) ve (3) çatısızlık (*rooflessness*) olmak üzere üçe ayırır. Enformel konaklama akraba, arkadaş veya barınaklarda yaşayan evsizleri içermektedir. Bu gruptaki evsizler, "çatısızlık"la başa çıkma stratejisi olarak topluluk veya aile sosyal ağlarını aktif olarak kullanmaktadır. İllegal yerleşimde ise kişiler suyun, elektriğin ve ısıtmanın olmadığı gecekondu tarzı evlerde ve terk edilmiş binalarda yaşamaktadır. Çatısızlık ise sokakta yaşayan kişileri ifade etmektedir. Makalede, Güney Avrupa ülkelerindeki evsizlerin yarısını göçmenlerin oluşturduğu belirtilmektedir. Güney Avrupa'da enformel ekonomideki iş imkânları düzensiz göçü artırmış; bu amaçla göç eden kişiler, konut pahalılığı ve eksikliğiyle karşılaştığında evsiz kalma riski ortaya çıkmıştır. Çatısızların arasında göçmenlerin yüzdesinin İtalya'da %50, İspanya'da ise %48 olduğu görülmektedir. Yunanistan'da ise evsizlerin 3'te 2'si göçmenlerden oluşmaktadır (Tosi, 2012, s. 74-75). Çalışmada göçmenler için evsizliğin nedenleri olarak kayıtsızlık, maddi yetersizlikler, uygun fiyatlı konutlara erişememe ve mevcut olumsuz durumun ayrımcılıkla daha da şiddetlenmesi ön plana çıkarılmıştır (Tosi, 2012, s. 76-77).

Fitzpatrick vd.'nin Birleşik Krallık'ta gerçekleştirdiği 2012 tarihli araştırma, yerlilerle göçmenlerin Çoklu Dışlanma Evsizliği'ne (*multiple exclusion homelessness*, MEH) odaklanmaktadır. Birleşik Krallık'ta göçmenlerin çoklu dışlanma evsizliği deneyimlerinin yerli nüfusun deneyimlerinden farklı olduğunu görülmektedir. Araştırmada, göçmenlerin yerli nüfusa kıyasla sokakta yatma olasılıklarının daha yüksek olduğu ancak intihar girişimi, kendine zarar verme ve şiddet içeren suçlara karışma oranlarının daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır (Fitzpatrick vd., 2012, s.41-43). Ayrıca, göçmenlerin mevcut ekonomik ve sosyal durumlarının yerli nüfustan farklılıklar gösterdiği ve göçmenlerin Birleşik Krallık sosyal yardımlarını alma oranlarının yerli nüfustan belirgin şekilde düşük olduğu gözlemlenmiştir (Fitzpatrick vd., 2012, s.41).

Mostowska'nın (2013) Norveç'teki Polonyalı evsiz göçmenler üzerine yaptığı araştırma, bu göçmenlerin sosyal ağlarını ve evsizlikten kurtulma örüntülerini nitel araştırma yöntemiyle incelemektedir. Çalışmanın bulgularına göre Polonyalı göçmenlerin meşe ülkelerinde yaşayan aileleriyle ilişkileri, göç sonrası ortaya çıkan

sorunlar ve evsiz olma durumunun getirdiği utanç duygusu nedeniyle zamanla zayıflamaktadır (Mostowska, 2013, s. 1130-1131). Göçmenler arasındaki ilişkilerde ise karşılıklı menfaatin ön planda olduğu, yiyecek ve içecek gibi temel ihtiyaçların bu kişiler arasında paylaşıldığı belirtilmektedir (Mostowska, 2013, s. 1135-1137). Araştırmada, Polonyalı göçmenler arasında üç evsiz tipolojisi öne çıkmıştır: (1) sürekli hareket halinde olan avareler, (2) hem sokakta hem de iş hayatında denge kurmaya çalışan iki tarafı idare edenler ve (3) sosyal ağları sokaktaki diğer evsizlerle sınırlı olan serseriler. Bu farklı evsiz tiplemeleri, göçmenlerin evsizlikle başa çıkma stratejilerinin ve gelecek umutlarının da farklılaşmasını sağlamaktadır (Mostowska, 2013, s. 1137-1139).

Norveç'teki AB'den gelen göçmenlerle sosyal hizmet çalışanları arasındaki etkileşimi, göçmenlerin sosyal yardımlara erişimindeki yapısal engelleri ve dışlayıcı mekanizmaları inceleyen etnografik araştırma (2019), 2017-2018 yılları arasında 15 göçmen, 38 sosyal hizmet görevlisi ve 3 diğer kişiler olmak üzere toplam 56 kişiyle gerçekleştirilmiştir (s. 2). Bu çalışmada, göçmenlerin büyük çoğunluğu Roman olup, yaşamlarını dilencilik, şişe toplama ve sokak dergileri satmak gibi geçici işlerle sağladığı görülmektedir. Refah devleti olan Norveç'in dışlayıcı mekanizmaları, yasal olarak ülkede bulunan ancak kalıcı ikametgâh statüsü olmayan göçmenlerin sosyal yardımlara erişimini engellemektedir (s.3-6). Araştırmada devletin yükümlülükleri yerine getirmediği gerekçesiyle kişilere STK'lar aracılığıyla destek sağlandığı bu durumun ise devletin sorumluluklarından kaçmak olarak algılandığı belirtilmektedir (s. 7).

Chinchilla ve Gabrielian'ın nitel araştırması (2020), Los Angeles'ta aktif olarak evsiz veya evsizlik riski altında yaşayan Latinlere odaklanmaktadır. 2018 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında gerçekleştirilen araştırmada, katılımcılar kartopu örnekleme tekniğiyle seçilmiş ve 24 kişiyle yarı-yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, kilit yerel hizmet sağlayıcıları olan hayırseverler, yerel yönetimde görevli kişiler ve orta-üst düzey personellerle yapılmıştır (Chinchilla ve Gabrielian, 2020, s. 2). Los Angeles ABD'de en çok evsizin bulunduğu bölge olarak öne çıkmaktadır. Burada kendini Latin olarak tanımlayanlar %49, evsizler arasındaki Latinler ise %37'lik bir yüzdeye sahiptir. Dil sorunu, vatandaş olmama ve belgesizlik

bu kişiler için ciddi bir sorundur. Özellikle sadece İspanyolca konuşan Latinler için kira sözleşmesindeki maddeleri anlamama veya kaçak olduğu için yüksek oranda kira artışına itiraz edememe durumu evsizlik riski altında olmalarının önemli nedenlerinin başında gelmektedir. Buna rağmen Latinlerin evsiz barınaklarındaki temsiliyeti diğer göçmen gruplara göre daha az olduğu görülmektedir. Bunun temel sebebi, evsiz kalma riski durumunda Latinlerin hane birleşimi yaparak ortak yaşam sürmeleri olduğu ifade edilmektedir. Yazar bu sebeple Latinlerin diğer azınlık gruplara göre daha fazla sosyal ağlara bağımlı olduğunu vurgulamaktadır. Sahada çalışanlara göre bu grubun barınakları daha az kullanmasındaki diğer sebepler "gurur" ve "utanç" duygularından kaynaklanmaktadır. Bir diğer husus ise barınaklara olası bir baskın tehlikesini göz önünde bulundurarak, göçmenlerin buralara daha mesafeli yaklaşmasıdır (Chinchilla ve Gabrielian, 2020, s. 3).

Polillo ve Sylvestre'nin (2021) araştırması, Kanada'da doğan evsiz ailelerle göçmen aileleri karşılaştırarak, göçmen ailelerin evsizliğe giden süreçlerine odaklanmaktadır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı araştırmada, 23 göçmen ve 13 Kanada doğumlu evsiz aileyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Katılımcıların seçiminde 3 husus göz önünde bulundurulmuştur. 18 yaşından büyük, İngilizce veya Fransızca konuşan ve en az bir çocukla yaşayan ebeveynlerle görüşülmüştür. Toplam 34 aileden 36 kişi araştırmaya katılmıştır (Polillo ve Sylvestre, 2021, s. 7). Evsiz kalma nedenlerinde (1) yoksulluk, (2) travma, (3) sağlık/bağımlılık ve (4) problemli ilişkiler olmak üzere 4 farklı etken öne çıkmaktadır. Her iki grup için de evsiz kalma sürecinde yoksulluk ortak temadır. Yoksulluğun sebepleri ise farklılaşmaktadır. Göçmenler iyi eğitim aldıklarını fakat göç sonrası statüleri belirlenene kadar ekonomik yoksunluk çektiklerini belirtmektedir. Kanadalılar için ise yoksulluk aile mirasıdır (Polillo ve Sylvestre, 2021, s. 11-12). Geçmişteki travmatik olaylar da her iki grubun evsiz kalma sürecinde rol oynamaktadır. Kanada doğumluların geçmişinde fiziksel ve cinsel şiddete maruz kaldıkları görülmektedir. Göçmenlerin travmaları ise ülkelerinde yaşadıkları ayrımcılık, iş savaş, boşanma ve zorla evlendirilme şeklinde farklılıklar göstermektedir. Bağımlılık ve sağlık sorunları incelendiğinde ise bu sorunun Kanadalılarda daha yoğun olduğu görülmektedir. Göçmenler bu sorunlardan pek fazla muzdarip değildir. Aile ve arkadaş gibi sosyal çevreyle olan problemli ilişkiler de

evsizlik sürecinde ön plandadır (Polillo ve Sylvestre, 2021, s. 12-13). Göçmenler için bunların dışında göç ettikleri ülkede karşılaştıkları ayrımcılık, düşük ücret, işsizlik, dil sorunu ve çalışma izninin önündeki engeller veya gecikmeler de evsizliğin nedenleri arasındadır (Polillo ve Sylvestre, 2021, s. 6). Nihayetinde göçmen grubu her ne kadar heterojen olsa da ortak temaların ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca gizli evsizliğin, mutlak evsizliğin habercisi olabileceği de eklenmektedir. Araştırmanın son bölümünde ise konut ve gelir desteklerinin arttırılması, beceri geliştirme atölyelerinin açılması ve belge engellerinin azaltılması gibi çözüm önerileri sunulmaktadır (Polillo ve Sylvestre, 2021, s. 15-16).

1.2.Dünyada ve Avrupa'da Göçmen Evsizliği

Küresel ölçekte siyasi, ekonomik ve iklim krizlerinin artışı, milyonlarca insanın yerinden edilmesine sebep olmuş ve göç hareketlerinin artışına yol açmıştır. 1980 ve 1990'lı yıllarda ekonomik piyasasının dönüşüme uğrayarak sanayisizleşme süreci göç eden bu büyük çoğunluğun iş imkânlarını sınırlandırmıştır. Hizmet sektörüne yönelen ekonomik piyasalardaki istihdam alanları genellikle göçmenleri dışarıda bırakmıştır. Yeni evsizlik tartışmaları da bu döneme denk gelmektedir. Eski evsizler beyaz, yaşlı ve alkolik erkekleri kapsarken yeni evsizlik kavramı sokaktaki etnik çeşitliliği, çeşitli yaş grubundan insanları ve çocuklarıyla evsiz kalan kadınları içermeye başlamıştır (Levinson & Ross, 2007, s. 88; Özdemir, 2010, s. 83-84). 1990'lı yıllardaki göçmen evsizliğinin artışı Avrupa ülkeleri için önemli bir sorun haline gelmiştir.

FEANTSA'nın 2002 yılında yayımladığı rapor, Avrupa Birliği üye devletlerinde gerçekleştirilen araştırmalara dayanarak Avrupa'daki göçmen evsizliğini incelemektedir. 1998 yılında Avusturya'da evsizlerin yaklaşık %37'sinin yabancı kökenli olduğu tespit edilmiştir. Almanya'da aynı dönemde yapılan çalışmada ise evsizlerin %10,6'sının göçmenlerden oluştuğu bu oranın 1992 yılında ise %4,6 olduğu görülmektedir. İtalya'da 2001 yılında 17.000 evsiz olduğu belirtilmiş ve bu nüfusun %45'i göçmenlerden oluşmaktadır. Fransa'da göçmenlerin evsizlere yönelik hizmetlerinden yararlanma yüzdelerinin %50 ila %80 arasında kullanım arasında değiştiği görülmüştür. Yunanistan'da ise 1990'ların başından itibaren göçmen evsiz

sayısında artış yaşanmış ve evsiz nüfusun üçte ikisinin göçmenlerden oluştuğu rapor edilmiştir. İrlanda, Birleşik Krallık, Danimarka, İsveç ve Finlandiya gibi ülkelerde göçmen evsizliği diğer Avrupa ülkelerine nazaran daha az akut bir sorundur Özellikle Avrupa Birliği ülkelerine yönelen bu göç hareketinin büyük bir bölümünü, tarihsel olarak sömürge geçmişi olan ülkeler oluşturmaktadır (FEANTSA, 2002, s.8-10). Bu göçmenlerin önemli bir kısmı göç ettikleri ülkede kayıt dışı olarak yaşamakta ve barınma gibi temel haklardan mahrum kalmaktadır.

Dünya'da ve Avrupa'da göçmen evsizliği incelendiğinde 2017 yılında yapılan araştırmada İsveç'teki göçmen evsizlerin oranının %43'e tekabül ettiği görülmektedir. Kosta Rika'daki göçmen evsizlere yönelik 2019 verilerinde ise evsizlerin %21'ini göçmenler oluşturmaktadır. 2020 tarihli çeşitli coğrafyalarda yapılan araştırmalarda evsiz nüfus arasında göçmenlerin oranı Avusturya'da %43; Kanada'da %13'ü; Norveç'te ise %33'ü olduğu ortaya çıkmıştır. Norveç'teki göçmen evsizlerin yalnızca %4'ü AB ülkelerindenden gelmektedir. 2021 verilerine göre İtalya'daki evsizliğin %38'ini, Belçika'nın Gent şehrindeki evsizlerin ise %54'ü göçmenlerden oluşmaktadır. Liège şehrinde ise bu oran %34 olarak belirtilmiştir. Göçmenler, Kolombiya'daki evsizlerin ise %16'sını kapsamaktadır (OECD, 2024, s. 5-6).

2022 tarihli verilerde çeşitli Avrupa ülkelerinin göçmen evsiz oranları gösterilmiştir. Portekiz'in çoğu bölgesinde göçmen evsizler, %10'un altında bir oranla temsil edilmektedir. Lizbon'da ise bu oran %26'ya çıkmaktadır. İspanya'daki barınma merkezlerini kullanan kişilerin %50'sini göçmenler oluşturmaktadır. Almanya incelendiğinde göçmenlerin evsiz nüfusun %28'ini oluşturduğu görülmektedir. İrlanda'da ise evsizlerin %35'inin İrlanda vatandaşlığı bulunmamaktadır. Son olarak, Danimarka'da ise evsizlerin %22'si göçmenlerden oluşmaktadır (OECD, 2024, s. 5-6).

2023 yılı verilerinde Finlandiya evsiz nüfusunun %24'ü göçmenlerdir. Lüksemburg'da evsizlere yönelik bir programdan faydalananların yaklaşık %91'ini göçmenler oluşturmakta; bu göçmenlerin %47'si AB kökenli ülkelerden gelmektedir. Hollanda'da göçmen evsiz oranı %42, bu göçmenlerin %34'ünün menşe ülkesini

Avrupa dışı coğrafyalar oluşturmaktadır. İngiltere'nin göçmen evsiz oranının ise %27 olduğu görülmektedir (OECD, 2024, s. 5-6).

Göçmenler genellikle enformel iş imkânlarının ve ilişki ağlarının daha yoğun olması sebebiyle metropollere yönelmektedir. Enformel imkânların yanı sıra evsizlere yönelik hizmetler de bu şehirlerde daha fazladır. Örneğin İtalya'da evsizlerin %50'si, İspanya'da%48'i, Milano'da %60'ı, Barselona'da ise %62'isinin göçmenlerden oluştuğu görülmektedir (Tosi, 2012, s. 74). Evsiz göçmenlerin ise çoğunluğunu genç ve orta yaşlı bekâr erkekler oluşturmaktadır (FEANTSA, 2002, s.10).

1.3.Göçmenlerin Evsiz Kalma Nedenleri

Göçmenlerin yeni girdikleri toplumlara entegrasyon süreçlerinde karşılaştıkları en temel engellerden biri yoksulluktur. Yoksulluk, göçmenlerin sosyal ve ekonomik açıdan en alt sınıfa itilmesine yol açarak, barınma gibi temel ihtiyaçları karşılamalarını zorlaştırmaktadır. Yeni girdikleri toplumda resmi ya da gayri resmi destek ağlarına erişim sağlamakta zorlanan göçmenler, bu koşullar altında evsizliğe daha yatkın hale gelmektedirler (FEANTSA, 2002, s.5). Özellikle Avrupa Birliği ülkelerine gelen göçmenler arasında, Avrupa dışı kökenli olanların işsizlik ve yoksullukla daha fazla karşılaştıkları ve ayrımcılığa maruz kaldıkları görülmektedir (Järvinen, 2003, s. 228). Yoksulluk, göçmenlerin yalnızca geçim kaynaklarına değil, barınma olanaklarına da ulaşmalarını sınırlamakta ve sosyal konutların eksikliği ile konut ayrımcılığı, bu süreci daha kronik bir hale getirmektedir (FEANTSA, 2002, s.12).

Göçmen evsizliğinin ve yoksulluğun temel sebeplerinden biri işsizliktir. Göçmenler, enformel ilişki ağlarının eksikliği, işgücü piyasasına dil bariyeri, çalışma izni, yasal statü ve etnik ayrımcılık gibi çeşitli engellerle karşılaşmaktadır. Enformel ilişkileri kullanarak iş bulan göçmenler de çoğunlukla düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışmaktadırlar. Bu güvencesizlik durumu, göçmenleri evsizlik karşısında daha savunmasız hale getirmekte ve sosyal hizmetlerden yeterince faydalanamayan bu kesim, evsizlik riskiyle karşılaşmaktadır (Akyıldız, 2020, s. 47; Polillo ve Sylvestre, 2021, s. 1).

Göçmenlerin evsiz kalma nedenleri arasında konut ayrımcılığı önemli bir yer tutmaktadır. Göçmenler gittikleri ülkelerde iş piyasasında olduğu gibi konut piyasasında da ev sahipleri veya komşuları tarafından etnik ayrımcılığa uğramaktadır. Evini göçmene kiralamamak gibi doğrudan bir ayrımcılık olabileceği gibi "göçmenler için özel kira" olarak adlandırılan, bu kişilerden yüksek kira istemek şeklinde dolaylı yoldan da ayrımcılıkla karşılaşabilmektedirler (Tosi, 2012, s. 77). Ayrıca ev kiralayan göçmenlerin de konut güvenceleri bulunmamaktadır. Kira sözleşmesi yapabilmek için yasal statüleri bulunmayan kayıtsız göçmenler her an evden çıkarılma riskiyle yaşamaktadır. Bu koşullar, onların evsiz kalma riskini ciddi şekilde artırmakta ve barınma güvenliğinden mahrum bırakmaktadır. Özellikle büyük şehirlerde konut piyasasının göçmenlere karşı daha katı olması, bu kişilerin barınma imkanlarını daha da kısıtlamakta ve evsizliğe sebep olmaktadır (Meda, 2010, s. 141; Tosi, 2012, s. 75).

Göçmenlerin evsiz kalmasının bir diğer nedeni, enformel ilişki ağlarının yetersiz olmasıdır. Kayıtsız göçmenler, resmi yardım programlarına erişemedikleri için büyük ölçüde sivil toplum kuruluşlarına ve enformel ilişkilere bağımlı hale gelmektedir. Ancak STK'lar da kısıtlı kaynaklar ve imkânlar nedeniyle göçmenlerin barınma ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmaktadır (FEANTSA, 2002, s.4). AB'deki demografik değişimler, işgücü piyasasında göçmen emeğine olan ihtiyacı artırsa da AB üye devletlerin katı göç politikaları, göçmenlerin barınma ve sosyal hizmetlere erişimini kısıtlayarak onları evsiz kalma riskiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Dolayısıyla, göçmenlerin kamusal hizmetlerden dışlanması, evsiz kalma riskini daha da yükseltmektedir (FEANTSA, 2013, s.3).

Göçmen kadınlar arasında ise evsiz kalma nedenleri erkeklerden farklılaşmaktadır. Konut ve iş piyasasında ayrımcılığa uğramak, işsizlik, dil bariyeri, kayıtsızlık ve kamusal hizmetlerden dışlanma gibi evsizlik nedenleri kadınlar için de geçerlidir. Ancak bu kişilerin evsiz kalmasında daha farklı boyutlar da bulunmaktadır. Aile içi şiddet ve istismar, göçmen kadınların karşılaştığı en yaygın sorunlardan biri olup, bu kadınların dil engeli ve enformel ilişkilerin zayıf olması nedeniyle yardım talep edecek kişilere erişememeleri, kadınları evsizliğe daha yatkın hale getirmektedir. Şiddete veya istismara maruz kalan kadınlar, ekonomik açıdan özgür de olmadıkları

için evsizlikleri daha kronik bir hale gelebilmektedir (FEANTSA, 2002, s.11; Thurston vd., 2013, s. 286).

Son olarak, kayıtsızlık ve sağlık sorunları da göçmenlerin evsiz kalma nedenleri arasında bulunmaktadır. Kayıtsız olan göçmenler, iş bulma veya kira sözleşmesi yapma konusunda ciddi engellerle karşılaşmakta, bu durum onların evsiz kalma riskini artırmaktadır (Tosi, 2012, s. 75). Sağlık sorunları nedeniyle işini kaybeden ve çalışamayan göçmenler gelir kaybı yaşadıklarında konut kaybına uğramaktadır. Yasal statüleri itibariyle sağlık hizmetlerine de erişemeyen bu kişilerin hem tedavi süreçleri ve çalışabilir hale gelme süreleri uzamaktadır. Dolayısıyla barınma ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik maddi yeterlilikleri bulunmayan bu kişilerin evsiz kalma nedenlerinin başında sağlık sorunları gelmektedir (Misje, 2020, s. 3). Kayıtsızlık ve sağlık sorunu göçmenlerin evsizlik riskini artırmaktadır.

1.4.Göçmen Evsizlerin Mekân Kullanımı

Göçmen evsizlerin çatısızlık sorununa karşı geliştirdikleri mekânsal stratejilerin başında yaşama elverişsiz kulübe tarzı yapılarda ve terk edilmiş binalarda yaşamaları gelmektedir. Bu tür yapılarda yaşamak barınma sorununu geçici olarak çözmektedir. Ayrıca bu kişiler kira vermedikleri için konut harcamalarından büyük ölçüde tasarruf etmektedir. Dolayısıyla bu strateji evsizliğe yönelik olacağı gibi göç öncesinde planlanan bir göç stratejisi olarak da değerlendirilmektedir (Tosi, 2012, s. 77). Kulübelerde ve terk edilmiş binalarda yaşamak, güvenlik ve yaşama elverişlilik açısından yetersiz olsa da göçmenlerin yoksulluğu ve konut piyasasına erişimindeki engeller nedeniyle çatısızlık sorununa yönelik tek çözüm olmaktadır.

Göçmenlerin mekânsal tercihleri enformel ilişkileri korumaya yönelik gerçekleşmektedir. Zincirleme göç yoluyla yeni bir ülkeye gelen göçmenler aile üyelerinin, arkadaşlarının ve akrabalarının olduğu bölgeleri tercih etmektedir. Kişi bu ilişkileri kullanarak barınma sorununu çözebilmektedir. Ayrıca mekânsal yoğunlaşma dayanışma örüntülerini de mümkün hale getirmektedir (DeVerteuil, 2011, ss. 930-931). Mekânsal tercihlere yönelik enformel ilişkileri korumaya yönelik kriter göçmen evsizler için de geçerlidir. Göçmen evsizlerin mekânsal tercihlerinde bu ilişkileri sürdürebilecekleri yerleri seçmeleri, iş bulma süreçlerinde önemli bir rol

oynamaktadır. Meda'ya (2010) göre, göçmenler genellikle enformel iş imkanlarına ve enofrmel ilişkilerini aktif tutabilecekleri alanlara yönelmektedir. Bu tür yerleşim yerleri, göçmenlerin güvencesiz de olsa iş bulabilmelerini ve sosyal çevrelerini genişletmelerini sağlamaktadır. Mekânsal yoğunlaşma, göçmen evsizlerin hem ekonomik hem de sosyal açıdan aktif kalmalarını sağlayan bir strateji olarak görülmektedir (Meda, 2010, s. 142).

1.5.Göçmen Evsizler ve Enformel İlişkiler

Göçmenler, yeni geldikleri ülkelere uyum sağlama süreçlerinde pek çok zorlukla karşılaşmakta ve bu zorluklar genellikle ekonomik, sosyal ve yasal alanlarda kendini göstermektedir. Özellikle evsiz kalan göçmenler için enformel ilişki ağları, hayatta kalma stratejilerinde hayati bir rol oynamaktadır. Göçmen evsizler, resmi hizmetlere erişim konusunda yaşadıkları kısıtlamalar nedeniyle iş bulma, barınma ve temel ihtiyaçlarını karşılamak için bu tür ağlara bağımlı hale gelmektedir. Bu enformel ağlar, özellikle iş imkânlarına erişim, barınma olanaklarının sağlanması ve göç edilen ülke hakkında yasal bilgi edinme açısından önemli avantajlar sunmaktadır (Kelly ve Chin-a2, 2005, s. 248).

Yeni göç edilen ülkedeki göçmen evsizlere yönelik barınma hizmeti sağlayan kurumların sayıca azlığı, göçmenlerin barınma sorunlarını çözmek için enformel ilişkileri ön plana çıkarmaktadır. Kimi durumlarda STK'lar aracılığıyla barınma imkânı mevcut olsa dahi, göçmen evsizlerin barınakları kullanmaktan kaçındıkları veya bu hizmetleri reddettikleri görülmektedir. Bu durumun ardında, kayıtsız göçmenlerin barınakların polis baskınına açık olduğunu düşünmeleri yatmaktadır. Ayrıca göçmen evsizler arasında utanç ve gurur gibi duygusal faktörlerin de bu tutumun kaynağı olduğu belirtilmektedir. Göçmenlerin yasal, sosyal ve psikolojik bariyerleri bu kişilerin resmi yardım almak yerine enformel ilişki ağlara yönelmelerine sebep olmaktadır (Chinchilla ve Gabrielian, 2020, s. 1-3).

Göçmen evsizler yeni gittikleri ülkede enformel ilişkilere yönelebileceği gibi ulusaşırı ilişkilerle de yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Menşe ülkelerde yaşayan ailelerinden maddi destek alan göçmen evsizlerin olduğu görülmektedir. Bu destekler kişinin çatısızlık sorununa geçici çözümler sunmakta ve literal anlamda evsiz kalma

sürecini geciktirmektedir. Aile tarafından yapılan bu destekler barınma sorununu çözemese dahi kişinin gıda, kıyafet ve diğer ihtiyaçlarını gidermesini sağlayabilmektedir. Ancak göçmen evsizlerin bazıları menşe ülkede yaşayan aile üyeleriyle temas kurmamakta ve ilişki kopabilmektedir. Bu durum göçmen ve ailesi tarafından göçe yüklenen anlamdan kaynaklanmaktadır. Başarı amacıyla gerçekleşen göç hareketi, kişinin evsiz kalmasıyla başarısızlık hissini ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla "başarı baskısı" kişinin evsizlik deneyimiyle birleştiğinde utanç duygusu gündeme gelmektedir. Bu duygu zamanla kişinin ailesiyle olan ilişkisini kesmesine neden olmaktadır (Lalor vd., 2012, s. 61; Mostowska, 2013, s. 1131).

Göçmenlerin mekânsal açıdan dışlanmaları, belli bir bölgede yoğunlaşmalı dezavantajlı bir durum olarak görülse de enformel ilişkiler sayesinde bu durum avantaja dönüştürülmektedir. Bangladeşliler ve Orta Amerikalılar gibi göçmen gruplar, ayrımcılık ve yoksullukla karşı karşıya kalmalarına rağmen, akraba ve arkadaş gibi enformel ağlar sayesinde iş bulma ve barınma konularında diğer göçmen gruplarına kıyasla daha avantajlı konumdadırlar. Barındıkları konutlar her ne kadar gizli evsizlik olarak ele alınsa da bu kişiler -özellikle zincirleme göç yoluyla gelenler- çatısızlık sorununun üstesinden gelmektedir. Buradan hareketle enformel ilişki ağlarının göçmenleri çatısızlıktan kurtulmalarını veya çatısızlığı önlemesine rağmen çoğu zaman gizli evsizlik sorunu gündeme gelmektedir Göçmenler, kalabalık konutlarda akraba veya arkadaşlarıyla birlikte yaşaması, aşırı kalabalık koşullarda yaşamalarına neden olmaktadır. Bu gizli evsizlik durumu, özellikle hane birleşimi yoluyla gerçekleşmekte ve göçmenlerin evsizlik sorununu kalıcı olarak çözme noktasında enformel ağlara bağımlı kalmalarına neden olmaktadır (DeVerteuil, 2011, s. 930-935).

Enformel ilişki ağlarının göçmen evsizlerin yaşamında oynadığı rol, hayatta kalma stratejileri açısından kritik bir öneme sahiptir. Latin ve Afrikalı Amerikalı evsiz erkekler üzerinde yapılan araştırmalar, bu grupların enformel ilişki ağlarını kullanarak maddi ve manevi destek sağladıklarını ortaya koymaktadır. Ağların yoğunluğu, yani ağdaki kişilerle ne sıklıkla etkileşime girdikleri, evsiz göçmenlerin hayatta kalma şanslarını doğrudan etkilemektedir. Daha yoğun ağlara sahip olan gruplar, hayatta

kalma mücadelesinde daha avantajlı konumda bulunmaktadırlar (Molina-Jackson, 2008, s. 670-671).

Göçmen evsizlerin sosyal ağları, aynı zamanda onların haberleşme ve bilgi akışı açısından da önemli bir kaynak sunmaktadır. Özellikle genç göçmen evsizler, telefon ve internet kullanımının yaygın olması sayesinde iş ve barınma imkânlarına dair bilgi alışverişinde bulunma konusunda avantajlıdırlar. Buna karşın, yaşlı göçmen evsizler, teknolojik imkânlara daha az erişebildikleri için enformel ağlara bağımlılıkları daha sınırlı kalabilmektedir Göçmen evsizler arasında enformel ağlar, yalnızca maddi destek sağlamakla kalmayıp, ayrıca psikolojik ve duygusal destek de sunmaktadır. Özellikle Polonyalı göçmen evsizler üzerinde yapılan araştırmada, bu grupların diğer Polonyalı evsizlerle geliştirdikleri karşılıklı yardımlaşma temelli ağlar sayesinde hayatta kalma mücadelelerini sürdürdüklerini göstermektedir. Bu ağlar, göçmenlerin yalnızlık ve dışlanmışlık hissiyle başa çıkmalarına yardımcı olurken, evsizlikten kurtulma süreçlerine de katkı sağlamaktadır (Mostowska, 2013, s. 1134-1137).

Ancak, enformel ağlar her zaman evsizlik sorununu kalıcı olarak çözmede etkili olmamaktadır. Mostowska (2013), bu ağların göçmen evsizleri toplumsal açıdan marjinalleştirdiğini ve onların evsizlikten kurtulmalarını engellediğini belirtmektedir. Enformel ilişkiler, göçmen evsizlerin yaşamını kolaylaştırsa da kişilerin bu ağların dışına çıkmamaları toplumsal entegrasyon yönünde bir engel oluşturmaktadır. Dolayısıyla, enformel ağlar, göçmen evsizler için hayati bir kaynak olmasına rağmen, uzun vadede toplumsal entegrasyonu engelleyen; bu sebeple dikey toplumsal hareketlilik önünde bir engel olarak görülmektedir (Mostowska, 2013, s.1139).

1.6.Göçmen Evsizlerin ve Çalışma Hayatı

Göçmen evsizlerin çalışma hayatları incelendiğinde, enformel sektörlerde yoğunlaştıkları görülmektedir. Kayıtsız göçmenler, yasal istihdam olanaklarına erişemedikleri ve böyle bir hakları olmadığı için genellikle temizlik, inşaat, şişe/kutu toplama ve tarım işçiliği gibi geçici enformel işlerde çalışmaktadırlar. Oslo'da Romanlar AB kökenli olmalarına rağmen tamamen enformel sektörlerde yoğunlaşmışlardır. Roman evsizler şişe toplama, sokak dergisi satma ve sokakta müzik

çalma gibi faaliyetlerle geçimlerini sağlamaktadır. Bu tür işler, düşük gelir getirmenin yanı sıra kalıcı bir barınma ve düzenli bir yaşam kurmalarını da zorlaştırmaktadır (Misje, 2020, s. 3). İtalya'da ise göçmenler/göçmen evsizler çoğunlukla mevsimlik işçi olarak çalışmaktadır. Mevsimlik tarım işçiliği İtalya'da enformel ekonominin en yaygın örneklerinden birini oluşturmaktadır. İtalyan işçilerin bu alana yönelmesi gibi göçmen evsizler için de bu sektör temel geçim kaynaklarıdır (Tosi, 2012, s. 76). Göçmen evsizlerin çalışma hayatları yasadışı işleri de kapsamaktadır. Şişe ve teneke toplama, inşaat, temizlik ve tarım işçiliği gibi sektörlerde çalışmanın yanı sıra bazı göçmen evsizler kaçakçılık ve hırsızlık gibi yasadışı yollara da başvurmaktadır (Mostowska, 2013, s. 1336).

Göçmen evsizlerin enformel ilişki ağları, iş bulma süreçlerinde oldukça önemlidir. Daly'nin (1996) çalışmasında, İtalyan işçiler ile göçmenler arasındaki farkın ilişkiler üzerinden şekillendiği vurgulanmaktadır. İtalyan işçilerin geleneksel ilişkilerini koruduğu ve bu ağlar sayesinde enformel iş bulma süreçlerinde daha avantajlı oldukları belirtilmektedir. Göçmenler ise bu tür ağlardan mahrum kaldıklarında, özellikle yeni geldikleri ülkelerde, iş bulmada zorlanmakta ve dolayısıyla evsizlik riskiyle daha sık karşılaşmaktadır. Dolayısıyla göçmenlerin güvencesiz işlere ulaşması da ancak enformel ilişki ağlarla mümkün olmaktadır(Daly, 1996, s. 21; Mostowska, 2013, s. 1337).

Göçmen evsizlerin çalışma hayatı, geldikleri ülkede karşılaştıkları ekonomik, bürokratik ve sosyal zorluklar nedeniyle güvencesiz ve geçici işlerle sınırlı kalmaktadır. Danimarka'da gerçekleştirilen bir araştırmada, görüşülen 25 göçmenden yalnızca üçü düzenli bir işte çalışırken, 22'si işsizdir. Bu kişiler arasında yalnızca vasıfsız göçmenlerden oluşmamakta; hukuk, mühendislik ve felsefe gibi yüksek öğrenim geçmişleri olan vasıflı göçmenler de bulunmaktadır. Kişiler eğitimli olmalarına rağmen yeni geldikleri ülkede, önceki eğitimleri tanınmamış ve iş bulma süreçleri engellenmiştir. Kişiler, göç ettikleri ülkede iş bulabilmek için dahil oldukları meslek ve dil kurslarını başarıyla tamamlamış olsalar dahi, aldıkları sertifikaların tanınması uzun ve karmaşık bir bürokratik süreci içermektedir. Bu sebeple vasıfsız göçmenlerde olduğu gibi eğitimli göçmenler de enformel sektörlere dahil olarak geçici ve güvencesiz işlerde çalışmaktadır. Danimarka örneğinde eğitimli kişilerin geçici

olarak otobüs şoförlüğü, kreş asistanlığı, garsonluk ve temizlik işçiliği gibi düşük vasıflı ve güvencesiz işlerde çalıştığı görülmektedir (Järvinen, 2003, s. 220-222). Ancak gündelik işlerde ve enformel sektörlerde çalışan göçmenlerin çoğu, barınma masraflarını karşılayabilecek kadar bile kazanç sağlayamamaktadır (Lalor vd., 2012, s. 13).

İKİNCİ BÖLÜM: GÖÇ KATEGORİLERİ VE İSTANBUL'DA GÖÇMENLER

Bu bölümde öncelikli olarak göç kategorileri ele alınmaktadır. Göçün yanı sıra toplumsal hareketlilik incelenmekte, göç ile toplumsal hareketliliğin ilişkisi kurulmaya çalışılmaktadır. Daha sonra ise bu kategoriler çerçevesinde İstanbul'daki göçmenler ve yabancı göçmenler konusu gündeme getirilmektedir.

2.1. Göç Kategorileri

Göç ekonomik, sosyal, siyasal veya iklim krizi gibi nedenlerden dolayı insanların coğrafi olarak yer değiştirme hareketidir (Adıgüzel, 2024, s. 3). Göç bir kişinin veya bir grup insanın yerleşmek amacıyla gerçekleştirdikleri uluslararası veya ulusal düzeydeki hareketliliklerin tamamını kapsamaktadır. Göç etme nedeni ve göç süresi fark etmeksizin tüm coğrafi nüfus hareketleri göç kapsamında ele alınmaktadır (IOM, 2011, s.35-36). Göç hareketleri kişinin veya grupların amacına, hedef ülkeye giriş tarzına, göçü tetikleyen unsurlara, göçün gerçekleştiği coğrafi alana ve boyutuna göre farklı kategorilerde ele alınmaktadır (Adıgüzel, 2024, s. 22).

İlk olarak göç eden aktörlerin kalıcı olarak ya da geçici süre yaşamak üzere menşe ülkelerinde ayrılarak başka bir ülkeye yerleşmeleri "uluslararası göç" şeklinde başka bir kavramsallaştırmayla "dış göç" olarak adlandırılmaktadır (Adıgüzel, 2024, s. 3). Uluslararası göç hareketleri, Soğuk Savaş sonrasında dünyanın genelinde artış göstermiştir. 1970'li yılların ortalarında ivmelenen bu göçler küreselleşmede "kilit bir dinamik olarak" rol oynamıştır (Castles vd., 2023, s. 3). Uluslararası göçler emek, vasıflı uzman, girişimci ve aile birleşimi gibi nedenlerle gerçekleşmektedir. Göç etme nedeni ne olursa olsun bu göçler kaynak ve hedef ülkede toplumsal değişimlere yol açmaktadır. Her iki ülke de ekonomik, demografik ve kültürel açıdan göçlerden etkilenmektedir. Farklı etnik kökenden kişilerin teması, ulusal kimliğin de sorgulanmasına sebep olmaktadır (Castles vd., 2023, s. 7).

Uluslararası göçün dışında aynı ülke içindeki, ulusal sınırlar dışına çıkmayan yer değiştirmeler ise "iç göç" olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla ulusal düzeydeki bölgesel ikâmet değişiklikleri iç göçe dahil olmaktadır. İç göçün en yoğun şekilde

kırdan kente yönelik gerçekleşmektedir. Bu yer değiştirmeler ekonomik, kültürel ve siyasi nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Uluslararası göçte olduğu gibi iç göçte de toplumsal değişimler yaşanmaktadır. Kırdan kente göç edenlerin kentlileşme süreci; göçmenlerin barınma sorunlarına yönelik gecekondu yerleşimleri oluşturmaları; gecekondu bölgelerindeki yoğun nüfus nedeniyle siyasetçilerin bu yerleşimler üzerinden kampanya oluşturmaları; enformel işlerin artışı gibi çeşitli toplumsal değişimler meydana gelmektedir (Karpat, 2019; IOM, 2011, s.43).

Hedef ülkeye giriş tarzına göre göç düzenli ve düzensiz olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu ikilikten hareketle göçmenler de giriş tarzlarına göre kayıtlı ve kayıt dışı olarak gruplandırılmaktadır. Düzenli göç kişinin veya grupların, vatandaşı olmadıkları bir ülkeye yasal olarak giriş ve çıkışlarını ifade etmektedir. Düzensiz göçler ise aktörlerin yasa dışı -kaçak- yollardan vatandaşı oldukları ülke dışındaki bir ülkeye girişlerini ve çıkışlarını kapsamaktadır. Dolayısıyla hedef ülkelerdeki göç kanunlarınca gerekli yasal evraklara sahip olmadan ülkeye düzensiz olarak giren kişiler kayıt dışı/düzensiz göçmen olarak adlandırılmaktadır. Hedef ülke açısından tanınan, yasal prosedürlere uygun şekilde ülkeye giriş yapan kişiler ise kayıtlı/düzenli göçmen statüsünde değerlendirilmektedir. (Abdou ve Zardo, 2024; Adıgüzel, 2024, s.4; IOM, 2011 s.25-26).

Göçü tetikleyen unsurların farklılaşması zorunlu ve gönüllü göç ayrımını doğurmuştur. Zorunlu göçler, menşe ülkede ölüm ve işkence görme tehlikesi olan, cezalandırılma riski bulunan kişilerin göç etme hareketlerini kapsamaktadır. Baskı yoluyla zorla yerinden edilmiş göçmen grupları da bu kategoriye girmektedir (Adıgüzel, 2024, s.21). Gönüllü ifadesi, kişinin özgür iradesiyle ve zorlama olmadan göç etmesini içermektedir. Gönüllü göçler, daha iyi bir eğitim almak ve daha özgür bir ortamda yaşamak gibi; kişinin göç etmediği taktirde yaşamının riske girmediği ancak isteyerek göç ettiği hareketlerdir. Gönüllü göçte, zorunlu göçe kıyasla kişinin seçim yapma şansı bulunmaktadır. Gönüllü göç ifadesi ekonomik açıdan görece daha iyi konumda olan kişilerin coğrafi hareketliliği gibi algılansa da çoğu zaman ekonomik olarak dezavantajlı gruplar gönüllü göçe yönelmektedir. Dolayısıyla gönüllü göçe başvuran kişilerin amacı “macera arayışı”, “dünyayı gezmek” ve daha iyi eğitim almak gibi nedenlerden kaynaklanabileceği gibi ekonomik açıdan dezavantajlı olan kişilerin

başka bir yere taşınarak kendilerinin ve/veya ailelerinin yaşam koşullarında iyileşmeye yol açacağına inanmalarından kaynaklanmaktadır (Abdou ve Zardo, 2024; Erdal ve Oeppen, 2018, s. 5).

Göçün amacına göre kategorileştirilmesinde, ekonomik nedenlerle gerçekleşip gerçekleşmediği kriterine başvurulmaktadır. Yaşadıkları ülkede iş imkânlarına erişemeyen, geçinmekte zorlanan ve yoksul olan kişiler veya gruplar, ekonomik açıdan kendilerini veya ailelerini daha iyi bir konuma getirmek için göçe başvurmaktadırlar. Ekonomik motivasyonlarla gerçekleşen nüfus hareketlerinde 1960'lı yıllardan sonra artış gösteren "misafir işçi" göçleri; daha genelde ise işgücü göçleri öne çıkmaktadır (Pape ve Bartel, 2023, s. 2-3).

İşgücü göçleri iç ve dış göç şeklinde gerçekleşebilmektedir. Ancak bu göçlerin çoğunlukla ulus aşırı coğrafyalara yönelik gerçekleştiği görülmektedir. Ekonomik saiklerle gerçekleşen işgücü göçünde kişinin göç etme kararı, ailenin ortaklaşa aldığı bir karardır. Bu tür göçlerde hedef ülkede çalışılarak aileye gönderilen paralarla ekonomik açıdan daha iyi bir duruma gelebilmek amaçlanmaktadır. Memlekete gönderilen paralar ailelerin göreceli olarak yaşadıkları şehirdeki/köydeki durumlarını daha iyi hale getirebilmektedir. Bu amaç doğrultusunda ailenin en dinamik kişisi evden ayrılarak, kaçak yollarla veya kurumlara başvurarak göç etmektedir. Yasal yollarla göç eden kişiler, kaçak göçmenlere nazaran daha güvenli bir konumdadır. Kalacak yerleri ve çalışacak işleri, hedef ülkedeki kurumlar tarafından karşılanmaktadır. Türkiye'den Almanya'ya misafir işçi göçü yasal işgücü göçüne bir örnek oluşturmaktadır. Yasal işgücü göçleri, göç alan ülkenin ihtiyaç duyduğu işgücünü karşılamak üzere, göç veren ülkenin çalışabilir nüfusu arasından yetkililerin seçimleri sonucunda gerçekleşmektedir. Göçmen adayları sağlık kontrollerinden geçirilerek, aralarından en "güçlüleri" ve çalışabilir olanları seçilmektedir (Berger ve Mohr, 2018, s. 64; Göksel, 2019). Yasal yollarla gerçekleşen işgücü göçlerinden ziyade ekonomik amaçlarla Afrika, Orta Doğu ve Orta Asya gibi farklı coğrafi bölgelerden kaynaklanan düzensiz göçler de son derece fazladır. Büyük bir bölümü düzensiz gerçekleşen bu göç hareketlerinde, göç sonrası süreçte kişilerin göç edilen ülke hakkında hayati bilgilerin edinmesi, çalışma hayatına dahil olma süreçleri ve barınma ihtiyaçlarını nasıl

karşılayacakları gibi sorunlar kurumlar aracılığıyla değil, bireysel ve kolektif yollarla çözülmek zorundadır.

2.2. Göç ve Toplumsal Hareketlilik İlişkisi

Dikey ve yatay hareketlilik birbirleriyle ilişki ve genellikle de aynı anda gerçekleşmektedir (Giddens ve Sutton, 2012, s. 372). Kişinin yaşadığı bölgenin toplumsal yapısı, statü atlama açıklığına ve imkânlarına olanak tanımayabilmektedir. Bu nedenle kişiler ulusal veya uluslararası düzeyde göç etme kararı almaktadır. Bu göç hareketleri çoğunlukla kentsel alana yönelik gerçekleşmektedir. Kent yapısı, kıra göre yukarı dikey hareketliliğe daha çok olanak tanıyan bir görünüm sergilemektedir. Yukarı hareketlilik için kişiler bireysel veya aileleriyle birlikte başka coğrafyalara hareket etmektedirler (Fichter, 2019, s. 188). Yoksulluk karşısında birçok kişi "Üçüncü Dünya" olarak adlandırılan bölgelerden, yüksek gelir elde edebilecekleri refah durumu görece daha iyi olan ülkelere göç etmektedir. Bu doğrultuda "Asansör Bölge" (Escalator Region) kavramı göç ve ekonomi ilişkisi bağlamında ele alınmaktadır. Bu kavram, insanların kariyerlerini ve ekonomik durumlarını iyileştirmek amacıyla belirli bir bölgeye göç etmelerini ve bu bölgenin, bireylerin sosyal ve ekonomik açıdan yukarı yönlü hareketliliklerini mümkün kılan bir yer olmasını ifade etmektedir. Ayrıca kişinin bir bölgeden diğerine göç ederek, bireylerin hareket eden bir merdivenden "inip" diğerine "bindiği" fikrini içermektedir. Göçmenlerin motivasyonu açısından düşünüldüğünde, göç edilen bölge bu nitelikleri taşımasa da belli başlı ülkeler özellikle Avrupa, göçmenler için asansör bölge olarak algılanmaktadır (Fielding, 1992, s. 2-4).

Göç hareketi, bireylerin hem yukarıya doğru daha iyi bir yaşam şartlarına ulaşmalarına hem de aşağıya doğru daha kötü koşullarla karşılaşmalarına yol açabilmektedir (Medda-Windischer vd., 2012, s. 194). İşçi sınıfından gelen veya sınıf-altı olan göçmenler, çoğunlukla göç ettikleri ülkenin hem ekonomik hem de sosyal açıdan "tabanına" yerleşmektedir. Bunun yanı sıra vasıflı ve eğitimli göçmenler de göç hareketinden sonra statü kaybı yaşayarak aşağı yönlü hareketlilikle karşılaşabilmektedir. Bu kişilerin köken ülkelerindeki vasıfları ve yeterlilikleri yok sayılabilmekte; vasıfsız işlerde düşük ücretlerle çalışabilmektedirler. Göçmenlerin ilk

göç ettikleri dönemdeki bu aşağı yönlü dikey hareketlilikleri dil bariyeri, eğitim kazanımlarındaki farklılıklar, iş deneyimlerinin yeni ülkede tanınmaması ve sosyal ağların kaybı gibi çeşitli faktörlerle ilişkilendirilmektedir (Papademetriou vd., 2009, s. 2-4).

Göçlerin boyutuna göre kategorileşmesi temelde bireysel ve kitlesel olmak üzere iki başlık altında değerlendirilmektedir. Bireysel göç kişilerin bireysel olarak veya aileleriyle birlikte göç ettiği durumlardan oluşmaktadır. Kitlesel programların aksine, bu gibi hareketler genelde kişinin kendisi tarafından finanse edilmektedir (IOM, 2011 s.14). Kitlesel göç ise yüksek sayılarda insanın ani coğrafi hareketi anlamına gelmektedir. Bu tür göçler ekonomik, siyasi ve doğal afetler gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır (IOM, 2011 s.59).

Bireysel göçmenlerin kaynak ülkedeki eğer iç göç ise gittikleri şehirdeki yaşam şartları, zincirleme göç yoluyla gelip gelmediklerine göre değişmektedir. Zincirleme göç kavramı, göçmenlerin daha önce göç etmiş olan aile üyeleri, akrabaları veya arkadaşları tarafından yönlendirilmesiyle gerçekleşen göçleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Daha önce göç etmiş kişiler, yeni göç edecek olan kişilere nasıl göç sürecini kolaylaştırıcı ipuçları vermektedir. Bu kişiler adeta göç eden kişi için bir rehber işlevi görmektedir. Göç sürecini kolaylaştıran bu ilişkiler ayrıca, göç ettikten sonraki süreçte de destek mekanizmaları oluşturmaktadır. Dolayısıyla zincirleme göçten ziyade bireysel ve "öncü" olarak -zincirin ilk halkasını oluşturacak kişiler- gelen kişiler göç sonrası süreçte daha zorlu bir süreçle karşılaşmaktadır (Erder, 2021).

2.3. Tarihsel Olarak Türkiye'ye Dış Göç

Türkiye, üç kıtanın kesişiminde bulunması ve tarihsel geçmişi itibarıyla göç hareketlerinin önemli duraklarından biri olmuştur. Türkiye'nin Asya, Avrupa ve Ortadoğu ile coğrafi yakınlığının bulunması gerçekleşen uluslararası göçlerin kaynağını oluşturabilmekte; göçmenler için transit ülke işlevi görmesini ve son dönemde ise göçlerin hedefi haline gelmesini sağlamıştır. Özellikle 20. yüzyılın sonlarına doğru yaşanan küresel ekonomik ve siyasi krizler, Türkiye'yi uluslararası göç hareketlerinde önemli bir konuma getirmiştir.

Türkiye'ye yönelik gerçekleşen göçler düzenli ve düzensiz olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır. Düzenli göçler, göç edilen ülkenin izni ve bilgisi dâhilinde, yasal prosedürlerin uygulanmasıyla kabul edilen göçmenlerin gerçekleştirdiği göç hareketlerini oluşturmaktadır. Türkiye özelinde bu göçlerin en belirgin örnekleri, etnik olarak Türk veya Balkanlardan gelen Müslüman toplulukların göçleri oluşturmaktadır. Düzensiz göçler ise yasadışı yollardan ülkeye giriş yapan veya yasal yollardan girdiği hâlde, vize süresini aşan göçmenlerin durumunu ifade etmektedir (Adıgüzel, 2024, s.79; Akyıldız, 2022, s. 2).

Türkiye, özellikle Afrika ve Asya ülkelerinden gelen; savaş, açlık, kıtlık ve insan hakları ihlalleri gibi zorunlu sebeplerle ülkelerini terk edenler kişiler için önemli bir transit ülke olma özelliği taşımaktadır. Bu kişiler, Avrupa'ya Türkiye üzerinden geçmeye çalışmaktadırlar. Türkiye'nin transit ülke oluşu coğrafi konumundan ve coğrafi özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Ege ve Trakya bölgelerindeki kara ve deniz yolları, düzensiz göçmenlerin Avrupa'ya geçişte kullandığı güzergâhların başında gelmektedir (Adıgüzel, 2024, s. 80; Danış, 2004, s. 9-10).

Türkiye'nin göç tarihindeki önemli dönemeçlerden biri Bulgaristan'dan gerçekleşen göçlerdir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Bulgaristan'da kurulan komünist rejim ve Türkiye'nin ABD öncülüğünde kapitalist kutba yakın bir politika izlemesi, Bulgaristan'daki Türk azınlığın Türkiye'ye gönderilmesi sürecini başlatmıştır. 1950 yılında Bulgaristan Türkiye'den 250 bin Türkü kabul etmesini istemiş ve Ocak 1950 ile Kasım 1951 tarihleri arasında 154 bin kişi Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiştir (Adıgüzel, 2024, s.83).

İkinci kalabalık göç süreci ise "Bulgarlaştırma" politikaları nedeniyle, 1968 yılında Türkiye ile Bulgaristan arasında imzalanan Yakın Akraba Göçü Anlaşması ile başlamıştır. Bu anlaşma çerçevesinde 1968-1979 yılları arasında 117 bin kişi Türkiye'ye göç etmiştir. Bu süreçte Bulgaristan'da kalan yakınlarının Türkiye'ye göç etmesi sağlanarak, parçalanmış ailelerin birleşimi gerçekleşmiştir. İki göç süreciyle birlikte yaklaşık 270 bin kişi Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiştir (Adıgüzel, 2024, s.84). 1989 yılında Bulgaristan'da yaşanan siyasi baskılar sonucu Türkler tekrar göç etmeye zorlanmıştır. Jivkov Hükümeti'nin baskıları sonucu 227 bin kişi hızlı bir

şekilde Türkiye'ye göç etmiştir. Bu göç hareketi, Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı sonrasında görülen en büyük zorunlu göç hareketlerinden birini oluşturmuştur. Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelik göçler, 1995 yılına kadar aralıklı olarak devam etmiş ve toplamda 320 bin kişi Türkiye'ye göç etmiştir (Adıgüzel, 2024, s. 84; Kirişci, 2009, s. 385).

1980'lerden itibaren dünyanın küreselleşmesi ve Türkiye'nin de bu küreselleşme sürecine ayak uydurma çabası; ayrıca yakın coğrafyalardaki siyasi karışıklıklar Türkiye'yi göç alan bir ülke konumuna getirmiştir. Özellikle Afganistan, İran, Irak ve Suriye gibi Orta Doğu ülkelerindeki iç savaşlar ve siyasi istikrarsızlıklar Türkiye'nin göç alan bir ülke durumuna gelmesinde önemli bir rol oynamıştır. 1982 yılında Afganistan'daki savaşın ardından Pakistan'a sığınan yaklaşık 7 bin Kırgız, Özbek ve Türkmen asıllı Afgan Türkiye'ye göç etmiştir (Adıgüzel, 2024, s.84).

1988-1991 yılları arasında ise 600 binden fazla Iraklıların bir kısmı transit ülke olarak Türkiye'de bulunmuş; bir kısmı ise sığınmacı veya misafir olarak bir süre Türkiye'de kaldıktan ülkelerine dönmüştür. Türkiye'ye göç eden bu Iraklılar arasında Araplar, Kürtler, Türkmenler ve Süryaniler gibi farklı etnik kökenden insanlar bulunmaktadır. Bu dönemde, İran Devrimi'nin ardından yaklaşık 1,5 milyon İranlı da Avrupa gitmek için Türkiye üzerinden geçmiştir (Adıgüzel, 2024, s. 91; Akyildiz, 2022, s. 5; Kirişci, 2009, s. 387).

1990'ların başında Yugoslavya'nın dağılması ve Bosna Savaşı gibi olaylar Türkiye'ye yönelik göç hareketlerinin kaynağını oluşturmuştur. Yaklaşık 20 bin Boşnak, Bosna Savaşı sırasında Türkiye'ye sığınmış ve savaş sonrasında büyük bir bölümü ülkelerine geri dönmüştür. Türkiye bu dönemde, Balkanlar'dan gelen göçmenler için geçici olarak sığınabilecekleri bir ülke olmuştur (Adıgüzel, 2024, s.91).

Türkiye, 1990'lı yıllardan itibaren iç çatışmalar ve savaşlar nedeniyle Afganistan, Pakistan, Bangladeş, Irak, İran ve Filistin gibi ülkelerden gelen göçmenler için bir transit ülke görevi görmektedir. 2000'li yıllardan sonra ise yasa dışı yollarla Somali, Sudan, Eritre, Moritanya gibi Afrika ülkelerinden gelen göçmenler de Türkiye'yi transit ülke olarak kullanmaya başlamıştır. Gürcistan, Ermenistan ve

Azerbaycan’dan gelen göçmenler için ise Türkiye bir hedef ülke durumundadır (Adıgüzel, 2015, s.87).

Türkiye'nin göç politikalarındaki dönüşüm, özellikle Batı’ya yönelik göç akımlarının artmasıyla birlikte hızlanmıştır. Batı Avrupa ülkelerinin sertleşen güvenlik ve giriş kısıtlama politikaları, Türkiye’yi bir transit ülke olmaktan çıkarmış ve göçmenlerin Türkiye’de daha uzun süre kalmasına neden olmuştur. Bu durum, Türkiye’deki göçmen nüfusunun giderek artmasına ve Türkiye'nin göç yönetimi politikalarının yeniden şekillenmesine yol açmıştır. Türkiye, göçler nedeniyle önemli sosyal ve ekonomik değişimlerle karşı karşıya kalmıştır. Göçmenler, özellikle büyük şehirlerde, kayıt dışı ekonominin önemli bir parçası haline gelmiştir. İstanbul gibi metropollerde Tarlabaşı, Dolapdere ve Aksaray gibi semtler, göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı, barınma ve iş bulma imkânları sunduğu yerler olarak dikkat çekmektedir. Göçmenlerin Türkiye’deki geçici durumu, ekonomik faaliyetlerde önemli bir yer tutmakla birlikte, sosyal uyum ve entegrasyon konusunda önemli sorunlara yol açmaktadır. Göçmenler, geçici sığınaklarda, çoğunlukla düşük ücretli ve vasıfsız işlerde çalışarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu süreç, göçmenlerin ağır bir şekilde sömürülmesine ve zor koşullarda yaşamalarına neden olabilmektedir (Danış, 2004, s.14).

2011 yılında Suriye’de başlayan iç savaşın ardından, Türkiye’ye büyük bir önemli sayıda Suriyeli göçmen gelmiştir. Türkiye Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinde, mülteci kabulünde coğrafi ve zamansal sınırlandırma koymuştur. Zamansal sınırlandırma yalnızca 1951 tarihinden olan göçmenlerin yasal statüye sahip olabileceğini; coğrafi sınırlandırma ise Avrupa coğrafyası dışından gelen göçmenlerin mülteci statüsünde değerlendirilmeyeceğini kapsamaktadır. 1967 yılında zamansal sınırlandırılma kaldırılsa da coğrafi çekince korunmaya devam etmektedir (Danış, 2004, s. 7-8; Turan, 2020).

Türkiye 2014 yılında Geçici Koruma Yönetmeliği ile Suriyeli göçmenleri geçici koruma statüsünde değerlendirmeye başlamıştır. Bu yönetmelik, Türkiye’nin Cenevre Anlaşmasındaki coğrafi çekince itibariyle Suriyelilerin çalışma ve barınma gibi temel haklardan mahrum olmasını gidermeye yönelik yapılmıştır. Bu

yönetmelikle birlikte Suriyeliler Türkiye'ye yasal veya yasa dışı yollar giriş yapması fark etmeksizin sınır dışı edilmelerini engellemekte; barınma, sağlık ve eğitim gibi çeşitli hizmetlerden yararlanabilmelerini sağlamıştır. Ayrıca bu kişiler çalışma iznine sahip olup Türkiye'de işgücüne dahil olabilmektedirler (Turan, 2020, s. 79).

Tablo 2. UNHCR Türkiye İstatistikleri, 2024

GK ve Uluslararası Koruma (UK) Altındaki Ülkeler	GK ve Uluslararası Koruma (UK) Altındaki Kişi Sayısı	GK ve UK Başvuru Sayısı
Suriye Arap Cumhuriyeti	3.214.780	-
Afganistan	12.549	106.241
Irak	12.909	101.028
İran İslam Cumhuriyeti	5.388	10.041

Kaynak: (UNHCR, 2024)

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununa (YUKK'a) göre ikamet izni, Türkiye'de kalmak üzere verilen izin belgesini ifade etmektedir. Yetkili tarafından düzenlenen bu izin belgesi yabancıların Türkiye'de belirli bir süreliğine ve belirli bir yerde yaşamasına olanak tanımaktadır. Türkiye'de ikamet izniyle yaşayan göçmenlerin sayıları incelendiğinde bunların başında 110.046 kişiyle Türkmenler gelmektedir. 2021-2022 yılları arasında başlayan Rusya-Ukrayna krizi sonucunda ise Rusya ve Ukrayna'dan ikamet izni alarak Türkiye'ye gelen kişiler de artış göstermektedir. Göç İdaresinin verilerine göre Rusya Federasyonu'ndan 91.864 kişi; Ukrayna'dan ise 35.596 kişi Türkiye'de ikamet izniyle yaşamını sürdürmektedir (Göç İdaresi, 2024).

2.4. İstanbul'daki Göçmenler

Özdil'in (2008) araştırması Batı Afrikalı göçmenlerin İstanbul'daki yeni kamusal alanları nasıl oluşturduğuna odaklanmaktadır. Tarlabaşı'ndaki Batı Afrikalı göçmenleri ele alan bu çalışmada, çoğunlukla kayıtsız olan göçmenlerin yeni kamusal alanlar oluşturarak yerel ve uluslararası ağlar geliştirdikleri görülmektedir. Bu kişiler kayıtsız oldukları için yasal haklardan mahrum bir şekilde yaşamlarını sürdürmektedirler. Dolayısıyla kolektif bir şekilde sosyal ve ekonomik alanlar yaratmak zorunda kalmaktadırlar. Oluşturulan bu yeni alanlar, göçmenlerin dayanışmalarını sağlamakta; göçmenlerin kamusal alanlardan dışlanmalarına karşı bir direnç işlevi görmektedir (Özdil, 2008, s. 279-280).

Batı Afrikalı göçmenlerin açtığı çağrı merkezleri, kuaförler, gece kulüpleri ve restoranlar gibi işletmeler, göçmenlerin bir arada bulunduğu ve sosyal ilişkilerini kuvvetlendirdiği mekânlar olarak oldukça önemli bir rol oynamaktadır (Özdil, 2008, s. 286-287). Bu işletmeler, ticaretin ötesine geçerek göçmenlerin sosyalleşme ve dayanışma ortamını oluşturmaktadır. Çalışmada "Amina" adlı restoranın göçmenlerin barınma ve dini ayinler gibi farklı ihtiyaçlarını karşıladığı belirtilmektedir. Restoran salt bu ihtiyaçları karşılamakla sınırlı kalmamakta, mekânın müdavimleri kendi aralarında tekstil ürünleri ve kıyafet alışverişi de yapmaktadırlar. Dolayısıyla göçmenlerin oluşturduğu bu kamusal alanlar maddi ihtiyaçların yanında manevi ihtiyaçları da gidermektedir (Özdil, 2008, s. 279-280)

Adar'ın (2020) *"Türkiye'deki Göçmenlerin Refahında Ücret ve Ücret Dışı Gelirlerin Etkisi: İstanbul'daki Suriyeli Göçmenler Örneği"* adlı çalışması İstanbul'da yaşayan Suriyeli göçmenlerin ücret dışı gelirlerine odaklanmaktadır. Nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilen araştırmada, Esenyurt'ta ikamet eden 20 Suriyeli göçmenle derinlemesine mülakat yapılmıştır. Araştırmanın bulguları doğrultusunda göçmenlerin sosyal sermayelerinin iş bulmada oldukça önemli olduğu görülmektedir (Adar, 2020, s.149). Araştırmacı, devlet yardımlarının oldukça yetersiz olduğunu ve bu yardımların düzenli olarak yapılmadığını vurgulamaktadır. Bu doğrultuda araştırmada katılımcılardan hiçbirinin sosyal yardım almadığı görülmektedir. Bu

sebeple göçmenler enformel ilişkiler yoluyla geçimlerini sağlamaya yönelmektedir. (Adar, 2020, s.152).

İstanbul, dinamik yapısıyla uluslararası göçte önemli bir geçiş noktası olarak öne çıkmaktadır. Göçmenler için İstanbul, ekonomik sermaye biriktermenin ötesinde sonraki göç hareketleri için sosyal, dilsel ve mesleki sermaye kazanacakları bir geçiş noktasını ifade etmektedir (Aslan ve Pérouse, akt. Danış, 2006, s. 16-17). Şehrin metropol yapısı kalabalık nüfusuyla birlikte göçmenlerin anonim bir şekilde yaşamalarını sağlayan hareket alanlarına imkân tanımaktadır. Bu anonimlik durumu kayıtsız göçmenlerin kolluk kuvvetlerinden uzak kalmalarını sağlamaktadır (Danış, 2006, s. 16). Türkiye daha özelde İstanbul'daki kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin çokluğu ve devletin bu faaliyetlere yönelik esnek tutumu göçmenler için Türkiye'yi çekici kılan iki unsur olarak öne çıkmaktadır (Boissevain ve Grotenbreg, akt. Danış, 2006, s. 18). Kuzey Avrupa ülkelerinde enformel sektörler Türkiye'ye nazaran daha katı yasalarla düzenlemiştir. İstanbul'daki enformel sektörlerin görece esnekliği göçmenlerin işgücü piyasalarında daha rahat hareket etmelerini sağlamaktadır (Danış, 2006, s. 18). Bu esneklik özellikle göçmenler arasında "bavul ticaretinin" yaygınlaşmasını sağlamıştır. Göçmenler, Türkiye'de ucuza üretilen malları farklı ülkelere götürerek satmakta ve maddi gelir elde etmektedirler (Danış, 2006, s. 23).

Kenan Evren döneminde, 1982 yılında Türkiye'ye yaklaşık 4000; 1983 yılında ise 1200 Türk kökenli Afgan göçmen gelmiştir. Bu tarihlerde gelen Afganların çoğunluğu vasıflı deri işçilerinden oluşmaktadır. Vasıflı bu grup Zeytinburnu'na yerleşmiş ve orada deri işçisi olarak çalışmıştır (Taraghi, 2006, s.70). İlk gelen bu Afgan grubu, kayıtlı göçmen statünde ve Türkçe biliyorken; sonradan gelen Afganlar kayıt dışı olarak ve dil bilmeden Türkiye'ye gelmişlerdir. İlk göç hareketlerinden bir süre sonra 1999 yılında Zeytinburnu'nda Afgan Türkmen Sosyal Dayanışma Vakfı kurulmuştur. Bu vakıf aracılığıyla yeni gelen göçmenlerin ihtiyaçları karşılanmıştır. "Öncü" olarak nitelendirilen ilk gelen Afganlarla kurulan enformel ilişkiler aracılığıyla da göç sonrasında karşılaşılan ihtiyaçlar giderilmiştir. Bu ilişkiler göçmenlerin barınma sorununu gidermeye yönelik şekillenmiş ve ekonomik yaşama katılımları bu yollarla sağlanmıştır. Zamanla Zeytinburnu'nda Afganların bulunduğu mekânsal kümelenme gündeme gelmiştir. Ayrıca Afganların açtığı, her statüden

Afgan'ın gittiği, sosyal sermayeyi genişletme imkânı sunan restoranlar açılmıştır (Taraghi, 2006, s.75-80).

Göç dinamikleri, göçmenlerin gelme şekline -kaçak, turist vizesi, sahte pasaport- göre farklılaşmaktadır. Bunun yanı sıra bu dinamikler çalışmak, sığınmak ve Avrupa'ya gitmek gibi farklı göç motivasyonlarına göre de şekillenmektedir. Göçmenlerin göç ettikleri ülkedeki toplumsal hareketlilikleri ve işgücü piyasasına erişimleri ise cinsiyetlerine, etnik kökenlerine, dil bilme durumlarına ve ulusötesi sosyal bağlarına göre değişmektedir. Göçmenlerin İstanbul'daki Kumkapı'ya göç etmelerinin ardında yatan sebep de enformel iş imkânlarının yoğun olduğu Laleli ve Gedikpaşa'ya yakın olmasıdır. Enformel işleri barındıran bu bölge, zamanla göçmenler için çekim merkezi haline gelmiştir. Dolayısıyla barınma maliyetleri de artmıştır. Göçmenler konut maliyetlerini düşürmek için tek kişilik odaları ve bodrum katları kiralamaya ve bu yapılarda kalabalık halde yaşamaya başlamışlardır. Bu sebeple barınma oldukça dinamik bir hal almıştır. Haftanın farklı günlerinde odalar farklı kişilere kiralanabilir duruma gelmiştir. Göçmenler açısından bu durum, konut esnekliği olarak görülmüş ve göçmenlerin bu alanlara yoğunlaşmasının bir diğer nedenini oluşturmuştur (Biehl, 2016, s. 598-599). Ancak bu bölgedeki konut ve iş imkânlarından Afrikalı siyahi göçmenler dışlanmıştır. Yerel ağları da zayıf olan bu kişiler iş bulmakta zorlanmış, umutsuzluğa kapılmışlardır. Geri dönmeyi düşünseler de menşe ülkede yaşayanlara "gerçeği söyleyemeyeceklerini" bunun "utanç verici" olduğunu düşünmüşlerdir. Diğer Afrikalı göçmenlerle dayanışmanın bu umutsuzluğu giderdiğini belirtmişlerdir (Biehl, 2016, s. 601-603).

Beykoz'daki göçmen nüfusuna dair resmi veriler oldukça az olsa da gündelik yaşamda Afganların bu bölgedeki yoğunluğu görülmektedir (Adıgüzel, 2019, s. 486). Beykoz'daki Afgan ve Suriyeli göçmenlere odaklanan araştırmada, 6 Afgan, 6 Türk ve 3 Suriyeli 15 kişiyle nitel görüşmeler yapılmıştır (Adıgüzel, 2019, s. 487). Bu görüşmeler neticesinde Suriyelilerin Beykoz'a göç etme nedeninin ayakkabı atölyelerindeki işgücü ihtiyacından kaynaklandığı görülmekte ve bu sebeple ayakkabı atölyelerinin bulunduğu Ortaçeşme ve Tokatköy'de yoğunlaşmaktadırlar. Afganların ise Göksu Mahallesi'ndeki amele pazarına yakın olmasından dolayı küçük Afganistan olarak adlandırılan Yenimahalle'de yoğunlaştıkları görülmektedir. Bu bölge

Afganistan'da bile bilinen önemli bir göçmen bölgesi haline gelmiştir. Çalışan genç Afgan göçmenler, kazandıkları paranın bir kısmını ailelerine göndermekte; bir kısmı ise başlık parası biriktirmektedir (Adıgüzel, 2019, s. 488). Afgan göçmenlerin Yenimahalle'yi tercih etme nedenleri arasında, uygun konut imkânları, küçük esnafla kurdukları ilişkiler, zincirleme göç yoluyla bu bölgeye gelmeleri, amele pazarına yakın ve ulaşım açısından stratejik bir bölge olması yatmaktadır (Adıgüzel, 2019, s. 493).

Bodur'un araştırması (2020), Sahra Altı Afrikalıların sosyal ve ekonomik katılımlarına odaklanmaktadır. Göçmenlerin bu alanlara yönelik girişimlerinin mekân kullanımları üzerinden inceleyen araştırmada, kartopu örneklem tekniğiyle 69 katılımcıyla gerçekleştirilmiş, katılımcıların 60'ını erkekler oluşturmaktadır. Bu bağlamda Tarlabaşı, Feriköy, Kurtuluş ve Aksaray'a odaklanılmıştır. Araştırmada, göçmenlerin iş bulma süreçlerinde sosyal sermayenin oynadığı kritik rol ön plana çıkarılmıştır. Bu tür sosyal bağların, göçmenlerin enformel iş piyasaların girişinde oldukça önemli olduğu görülmüştür. Ayrıca göçmenlerin toplandığı kuaför, restoran ve bakkal gibi mekânların, kültürel aktarımın ve dayanışma ağlarının kurulmasında önemli işlevler üstlendiğini; bu mekânların sosyal sermayeyi güçlendiren alanlar olduğu da görülmektedir (Bodur, 2020, s.102).

Danış'ın (2006) Iraklılara odaklandığı çalışmada, Irak'tan Türkiye'ye göç eden farklı etnik ve dini grupların göç örüntüleri incelenmiştir. Özellikle 1990'ların sonu ve 2000'lerin başında yoğunlaşan bu göç sürecinde Iraklı Kürtler, Türkmenler ve Asuri-Keldani Hristiyanlar gibi gruplar farklı motivasyonlar ve göç etme yöntemleriyle Türkiye'ye ulaşmışlardır. Iraklı Kürtlerin göç süreçleri aşiret ve akrabalık ilişkileri ile kaçakçılık ağlarına dayandıkları görülmektedir. Iraklı Türkmenlerin diğer Iraklılara göre dil ve kültürel yakınlıkları sayesinde göç ettiklerinde Türkiye'de daha rahat bir yaşam sürdürdükleri ifade edilmiştir (Danış ve Jean-François, 2006 s. 50). Aksaray'daki Türkmen Cemiyeti gibi çeşitli dernekler aracılığıyla yeni göç eden gruplara yardım edilmiştir. Asuri-Keldani Hristiyanlar ise dini kimliklerine dayanan sosyal ağlar oluşturmuş ve kiliselerin desteğiyle Türkiye'de yaşamlarını idame ettirmeye çalışmışlardır (Danış ve Jean-François, 2006 s. 50).

Mohammed'in 2017 tarihli yüksek lisans tezi, İstanbul'daki Sahra Altı Afrikalı göçmenlere odaklanmaktadır. Çalışma, İstanbul'un Aksaray, Taksim (Tarlabaşı), Mecidiyeköy, Kurtuluş ve Avcılar ilçelerindeki göçmenleri kapsamaktadır. Görüşülen kişiler Nijerya, Gana, Togo, Fildişi Sahilleri, Uganda, Tanzanya, Senegal ve Kamerun'dan gelmektedir. 44 kişilik katılımcı grubunun 27'sini erkekler, 17'sini ise kadınlar oluşturmaktadır. Katılımcıların medeni durumları ise şu şekildedir: 25'i evli, 18'i bekar ve 1'i dul. Sağlık hizmetlerine erişimdeki güçlük özellikle İstanbul'da iki yıldan az süredir yaşayanlar için en büyük sorunlardan biridir. Çalışmada, göçmenlerin İstanbul'da kalış süreleri arttıkça özel sağlık hizmetlerine daha rahat erişebildikleri belirtilmiştir. Ancak özel sağlık hizmetlerinin pahalılığı da şikâyet konusu olmaktadır (Mohammed, 2017, s.32-s.33). Sağlık hizmetlerinden mahrum kalan bazı göçmenlerin sağlık sorunu yaşadıkları taktirde eczanelere gittikleri veya Afrika'dan getirtilen ilaçlara yöneldikleri görülmektedir. Göçmenler, Suriyelilerin varlığı nedeniyle iş ve konut bulmada zorlandıklarını belirtmişlerdir. Özellikle vasıf gerektirmeyen sektörlerde çalışanların, göçmenler arasındaki rekabet nedeniyle daha düşük ücretlerle çalıştıkları vurgulanmıştır. Bu kişilerin barınma şartları incelendiğinde ise hijyenik olmayan yerlerde yaşadıkları; bodrum katlarında yaşamını sürdürenler ise oldukça kalabalık bir şekilde yaşamaktadırlar (Mohammed, 2017, s.34-36).

İstanbul'daki eğitimli Suriyelilerin emek piyasalarındaki durumunu inceleyen 2019 tarihli araştırmada göçmenlerin dil sorunu, aldıkları eğitimin denkliğinin olmaması ve sosyal sermaye yetersizliği gibi sebeplerle nitelikli işlerde çalışamadıkları ve statü kaybı yaşadıkları vurgulanmıştır (Üstündağ, 2019, s.60). Araştırmada 16 erkek 11 kadın toplam 27 kişiyle nitel görüşme yapılmıştır. Bunların 18'i Türkiye'de kayıtlı, 9'u ise kayıt dışı olarak yaşamaktadır. Araştırmanın bulgularında göçmenlerin ilk göç ettikleri dönemde dil bariyeri nedeniyle ekonomik açıdan zorluk çektikleri görülmüştür. İş bulma sürecindeki bu zorluk sosyal ağlar kullanılarak giderilmiştir. Ancak vasıflı olan bu kişiler, vasıflarının altında işlerde yoğunlaşmışlardır (Üstündağ, 2019, s.70). Özellikle Suriye'de çalışma tecrübesi olanların internet veya sosyal ağlar aracılığıyla iş bulmada daha avantajlı oldukları görülmekte; Facebook'un iş bulma sürecinde göçmenler tarafından kullanıldığı ve platform aracılığıyla iş buldukları ifade edilmiştir (Üstündağ, 2009, s.96-97).

Açıkgöz'ün (2018) yüksek lisans çalışması İstanbul Beykoz'daki Afganlara odaklanmaktadır. 21-25 yaş aralığındaki Afgan gençlerle yapılan görüşmelerde, bu kişilerin başlık parasını biriktirmek amacıyla başka göç ettikleri görülmüştür (Açıkgöz, 2018, s.65, 67). Ancak evlilik gerçekleşse de ekonomik nedenlerden ötürü göç süreci devam etmektedir. Araştırmaya katılanların %52'si, aile üyelerinin kendilerinden önce göç ettiğini belirtmiştir. Dolayısıyla yarısının zincirleme göç yoluyla geldiğini söylemek mümkündür. Türkçeyi öğrenmekte zorlanan Afgan gençler çözümü Türkçeye hakim arkadaşlarında bulmaktadır. İstanbul'un sunduğu enformel iş imkânları Afgan göçmenlerin iş bulmasını sağlarken, işverenler açısından da karşılıklı bu kişilerin çalışması kârı maksimize etmektedir (Açıkgöz, 2018, s.93-94). Afganlar diğer etnik gruplara kıyasla dayanışma ağlarını en az kullanan grup olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca sosyalleşmek için mekânsal kullanımlarının da son derece az olduğu; bu durum kazançlarının yetersizliği ya da para harcamama eğilimleri ile ilişkilendirilmektedir. (Açıkgöz, s.2018, s.99).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde araştırmanın bulguları sunularak tartışılmaktadır. İlk olarak İstanbul'daki göçmen evsizlerin profil özellikleri ele alınmakta, ikinci olarak, görüşme yapılan göçmen evsizlerin anlatılarına yer verilmektedir. Ardından göçmenlerin İstanbul'a gelme nedenlerine odaklanılmakta, bunu takiben göçmen evsizlerin çalışma hayatı ve evsiz kalma nedenleri incelenmektedir. Son olarak sırasıyla göçmen evsizlerin mekân kullanımları, enformel ilişkileri ve gelecek planları ele alınmaktadır.

3.1. İstanbul'daki Göçmen Evsiz Profili

Türkiye'de göçmen evsizlerin sayısına ve profillerine dair herhangi bir veri bulunmamaktadır ve göçmen evsizliğine dair bir araştırma da yapılmamıştır. Ancak 2022 yılında İstanbul Topkapı Üniversitesi'nde düzenlenen "Kentsel Yoksulluk ve Evsizlik Çalıştayının 4. oturumunda Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı (WALD) Göç Uzmanı Can Yılmaz ve Hayata Destek Derneği, İstanbul-İzmir Saha Koordinatörü Melike Seven göçmen evsizliği konusuna odaklanmışlardır. Bu konuşmalarda öne çıkan husus göçmenlerin daha ziyade gizli evsiz olarak yaşadıkları olmuştur (İstanbul Topkapı Üniversitesi, 2022).

Türkiye'de göçmen evsizliğine dair sınırlı verilerden dolayı İstanbul'daki göçmen evsizlerin profili, mevcut araştırmanın katılımcılarıyla yapılan görüşmelerden hareketle açıklanmaya çalışılmıştır. Bir katılımcı İstanbul'un Fatih bölgesindeki göçmen evsizlerin sayısının belli dönemlerde arttığını belirtmiştir.

> "Fatih bir geçiş güzergahı aslında. O yüzden daha iyi belki gözlemleyebildik. Farklı ülkelere gitmek, kaçmak isteyen göçmenler Fatih'te bir süre kalıyorlar, bekliyorlar çünkü Fatih üzerinde artık bu işleri yapan insanları tanımıyorum bilmiyorum ama nedense Fatih'te dönüyor bu işler. O yüzden Fatih bekliyor, onlara herhalde bildiğim kadar lokasyon veriliyor işte savıyorum 20 gün sonra Yenikapı'da ol gibi mesela onlar da tabii ki doğal olarak o 20 günü oraya yakın bir alanda getiriyorlar. Oraya yakın parklarda, bahçelerde kalıyorlar." (Katılımcı 1)

Katılımcı dönemsel bu artışı, Fatih'in Avrupa'ya geçiş yapmak isteyen göçmenler için önemli bir geçiş güzergahı olmasıyla ilişkilendirilmektedir.

Göçmenler, kaçakçılar tarafından belirlenen tarihlerde Fatih'e gelmekte, bu sürelerin olası ertelenmesinde veya göçmenler bir süreliğine evsiz kalmaktadırlar.

Aynı katılımcı bu dönemlerdeki artışı sayısal olarak şu şekilde ifade etmiş ve Fatih özelinde evsiz nüfusun yaklaşık %20'sinin göçmenlerden oluştuğunu belirtmiştir:

> "…geçiş süreci dediğim kişiler var ya hani bir ay kalan 15, 20 gün kalan kişiler. Onlardan ötürü aslında sağlıklı veri çıkarmak zor oluyor. Yani şöyle bir söyleyeyim, mesela misalen ortalama 500 kişilik bir evsiz nüfusumuz olsun. Bunun işte yaklaşık %20'si, yani 100 kişi yabancı uyruklu oluyor ama lakin şöyle bir durum var, bazı durumlarda yani bu kaçak, kaçakçılar mı diyeyim. Mesela onların bu işi yapacakları zaman tabii evsiz nüfusu artıyor. Ana sayımız 500 750'ye çıkıyor. Tabii o giren işte 250 kişi halâ göçmen oluyor. Bu sefer işte oran %35, %40, %45 çıkıyor." (Katılımcı 1)

> "Bu Avrupa'ya geçiş süreleri genellikle insan kaçakçıları üzerinden [ilerliyor]." (Katılımcı 3)

İstanbul'daki göçmen evsiz profili incelendiğinde, farklı coğrafi bölgelerin çeşitliliği dikkat çekmektedir. Özellikle Mağrip ülkelerinden, Fas ve Cezayir gibi devletlerden gelen göçmenler İstanbul'daki göçmen evsizliğinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

> "Sahada bize gelen yabancı çoğunlukla Faslı oluyor… Yani bize çoğunlukla gelenler Faslı, Cezayirli. Çok çok az sayıda Libyalı, tek tük görmüşümdür. Aslında Taksim Gezi bölgesinde çok fazla Arap evsiz yok. Gerçekten görmek istiyorsanız Fatih bölgesinde çok ciddi sayıda Faslı bir evsiz nüfusu var." (Katılımcı 3)

Bunun yanı sıra, Sahra Altı Afrika'dan, Nijerya, Senegal ve Gine gibi ülkelerden göç eden bireyler de İstanbul'da sıklıkla karşılaşılan bir diğer göçmen evsiz grubunu temsil etmektedir. Bu kişiler arasında çatısız olanların yanı sıra çoğunlukla gizli evsiz olarak yaşama elverişli olmayan yerlerde yaşamaktadırlar. Bir katılımcı göçmen evsizlere yönelik hizmetlere nasıl başladığını anlatırken Sahra Altı Afrikalıların buna vesile olduğunu belirtmiştir:

> "…çöplerden kâğıt plastik toplayan Afrikalılarla karşılaşmam vesile oldu. Karşılaştığım Afrikalılar beni Tarlabaşı'na getirdi. Burada ikamet ettikleri için onları ziyaret etmek isteyince beni buraya çağırdılar." (Katılımcı 5)

Bu ifadeden de görüldüğü üzere Sahra Altı Afrikalı göçmenler çoğunlukla Beyoğlu bölgesinde ikâmet etmektedirler. Bu kişilerin gizli evsizliği diğer gruplara nazaran son derece yoğundur.

Göçmen evsizler arasında Suriye, İran ve Irak gibi Orta Doğu ülkelerinden gelen göçmenler de bulunmaktadır. Göçmen evsiz profilindeki bu etnik çeşitlilik, İstanbul'un nasıl bir geçiş güzergahı olduğunu göstermektedir.

> "Türkiye'de tabii ki göçmen nüfusu arttı. Her alanda olduğu gibi [göçmenlerin] sokaktaki görünürlüğünün arttığını bu anlamda çok net söyleyebiliriz. Arap ülkelerinden Ortadoğu ülkelerinden göçmenlerin özellikle Aksaray merkezli olmak üzere biraz daha yoğunlukta olduğunu gözlemledik diyebiliriz. Tabii son 2-3 yıldır da belki 4 veya 5 yılda da bunu yayabiliriz Afganistan ve Pakistan coğrafyalarından gelen yasadışı kaçak konumda olan göçmenlerin de varlığı bunlara eklenmiş vaziyette." (Katılımcı 4)

Orta Asya'dan Gürcistan, Kırgızistan ve Türkmenistan gibi ülkelerden gelenler de bulunmaktadır. Bu kişiler genellikle çalışmak için İstanbul'a geldikleri için iş bulamadıkları taktirde memleketlerine geri dönebilmektedirler. Dolayısıyla bu grubun evsiz kalma süresi diğer gruplara nazaran daha kısadır:

> "Gürcistan, Kırgızistan, Türkmenistan tarafından göçmen abilere çok sık rastlıyoruz. Yine Arnavutluk'tan…Türkmen asıllılar genelde çalışmaya gelmiş oluyorlar ve hani buraya da aslında bir tanıdıkları üzerinden gelmiş oluyorlar. Eğer istedikleri potansiyel işleri bulamazlarsa gidiyorlar. O yüzden yani onların evsiz olduğu süreyi çok görmüyoruz biz aslında yani." (Katılımcı 1)

Aynı katılımcı 20 kişilik bir Gürcistan ekibinin siyasi nedenlerle uzun süre İstanbul'da kaldığını belirtmiştir:

> "Gürcistanlı bir ekip vardı. Yaklaşık onlar bir 20 kişiydi ama 20 kişiyi beraber düşünme yani bir hani bir 5-6 kişi vardı, yanlarındaki 2-3 kişi değişiyordu gibi. Onların tam sebebini bize söylemediler. Resmi bir sorunları vardı. Hani Gürcistan hükümetiyle bir sıkıntıları vardı. O yüzden burada bir süre geçiriyorlardı. Uzunca bir süre kaldılar." (Katılımcı 1)

> "Önceleri Somali, Kenya, Afrika ağırlıklıydı. Şimdi de Özbek, Türkmen ve Afgan ağırlıklı." (Katılımcı 9)

Türkiye'deki göçmen evsizlerin profili incelendiğinde Avrupa'daki göçmen evsizlerin profilleriyle örtüştüğü görülmektedir. Avrupa'daki göçmen evsizlerin büyük bir bölümü, Avrupa dışı ülkelerden gelmekte ve önemli bir bölümünün sömürge geçmişi bulunmaktadır (Chinchilla, 2019, s.1, FEANTSA, 2002, s.10). Bu Avrupa

dışından gelen göçmenler, ekseriyetle Orta Doğu ve Afrika kökenlidir (Järvinen, 2003, s. 215-216). Avrupa'daki göçmenlerin çoğunluğu Avrupa dışından gelse de Avrupa kökenli göçmen evsizler de bulunmaktadır (Meda, 2010, s. 140).

Farklı coğrafyalardan gelen bu göçmen evsizlerin büyük bir kısmının genç yetişkin erkeklerden oluştuğu görülmektedir.

> "Buraya erkek evsiz, erkek göçmen geliyor. Amaç da hep şey bir iş bulursam işte karıma çocuğuma annemi yanıma almak gibi. Gelen göçmen evsizlerin çoğu erkek ve hepsi aslında böyle tam istihdam sağlayacak yaş grubu oluyor. 20 ile 30-32 yaşlarında. Yaşlı yok, yaşlı göçmen yok." (Katılımcı 2)

> "Göçmenlerin çok büyük kısmı erkek diyebilirim özellikle. Göçmenler arasında kadın evsizleri çok görmedik. Şu ana kadar belki 1-2 kere olmuş olabilir. O da yani 7-8 yıllık çalışma içinde 1 2 defa denk gelmişizdir." (Katılımcı 1)

Katılımcıların ifadelerinden görüldüğü üzere göçmen evsizlerin çoğunluğunu çalışabilir erkek göçmenler oluşturmaktadır. Göçmen evsizlerin bu cinsiyet dağılımı Avrupa ülkelerindeki göçmen evsizlerdeki gibidir. Avrupa'daki göçmen evsizler çoğunlukla genç ve orta yaşlı bekâr erkeklerden oluşmaktadır (FEANTSA, 2002, s.10; FEANTSA, 2002, s.5). İstanbul'daki göçmen erkek evsiz profilinin, Avrupa'dakinden farklılaştığı nokta ise bu kişiler bekâr olabileceği gibi evli olanların da sayısı azımsanmayacak derece fazladır.

Göçmen evsizlerin erkek yoğunluklu olması bir göç strateji olarak ele alınmaktadır. Katılımcı 2'nin ifade ettiği gibi erkekler göç ettikleri ülkede düzen kurarak ailelerini yanına almayı hedeflemektedir. Ailelerini yanına almalarına ilave olarak bazıları ise göç ettikleri ülkede çalışarak ailelerine para göndermektedir. Oslo'da yapılan bir araştırmada ise İstanbul'daki göçmen evsiz profilinden farklı olarak yaşlı göçmen evsizlerin varlığı dikkat çekmektedir. Bu kişiler ailelerine para gönderebilmek için çocuklarını ve eşlerini menşe ülkelerde bırakmışlardır. Ancak göç sonrası istedikleri iş imkânlarına erişemedikleri ve daha sonrasında işsiz kaldıkları için aileleriyle de ilişkileri bozulmuştur (Mostowska, 2013, s. 1130).

Göç sürecinde ailenin en dinamik üyesinin rol alması, göç sonrası ortaya çıkan barınma, işsizlik ve güvenlik gibi çeşitli sorunları eşler, çocuklar veya anne babalardan ziyade tek bir kişinin üstlenmesini sağlamaktadır. Erkeklerin göç etmesi, hem

çalışabilir yaşta hem de göç sürecinin zorluğunu atlatabilecek dinamizme sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Bir başka katılımcı göç sürecinin zorluğunu şu şekilde dile getirmiştir:

> "Büyük oranda bu kesimin yani erkek gruplar olduğunu ifade edebilirim. Çünkü kaçak yollarla gelindiği için o zor yolculuk şartlarına kadınlar ve çocuklar çoğu kez kaldıramadığı için tabii ki yetişkin ağırlıklı. Erkek göçmenlerin bu anlamda yoğunlukta olduğunu söyleyebiliriz." (Katılımcı 4)

İstanbul'daki göçmen evsizlerin büyük bir bölümü "kayıtsız ve kaçak" (Katılımcı 5) bir şekilde yaşamını sürdürmektedir. Bu kişiler doğrudan kaçak yolla giriş yapabildikleri gibi turist vizesiyle de İstanbul'a gelebilmektedirler. Turist vizesinin süresi bittiğinde ise kaçak durumuna düşmektedirler:

> "Şöyle göçmen evsizler zaten buraya eğer vizeyle gelmişse ve vizeyi patlatmıştır. Hani vize süresini artık kaçak durumuna düşmüş oluyorlar." (Katılımcı 5)

> "Çünkü birçoğunun burada pasaport süreci vize süresi bittiği için bulunduklarında kaçak olarak değerlendiriliyorlar." (Katılımcı 2)

İstanbul'daki göçmen evsizler, Avrupa dışından geldikleri ve Türkiye'de göçmenlerin statülerine dair coğrafi sınırlama olduğu için bu kişiler kayıtsız statüsündedirler. Avrupa'daki göçmen evsizlerde ise Avrupa kökenli göçmenler de bulunmaktadır. Dolayısıyla bu ülkelerde yasal hakları bulunan göçmen evsizlere de rastlanmaktadır (Meda, 2010, s. 140; Pleace, 2011, s. 144).

Göçmen evsizlerin madde ve alkol bağımlılıkları incelendiğinde katılımcılar tarafından Türk evsizlere göre bu kişilerin daha az bağımlılık oranına sahip oldukları ifade edilmiştir. Ancak belli etnik gruplara mensup göçmenlerde madde ve alkol tüketiminin daha fazla olduğu vurgulanmıştır. Bir katılımcı bağımlı göçmenlerle çok karşılaşmadığını, bu durumun madde bağımlısı kişilerin mekânsal açıdan temasa çok olanak tanımayan yerlerde bulunmalarından kaynaklanabileceğini belirtmiştir:

> "Türkmenlerde bir alkol kullanımı var. Onun dışında göçmenlerde hani uyuşturucu olarak madde olarak belki de diğer şey Türklere göre daha azdır sayısı veyahut biz gözlem yapacak kadar rastlamamışızdır diyebilirim. Biz madde bağımlılarına ulaşamıyoruz. Çünkü madde bağımlıları onları göremeyeceğimiz yerlerde olmuş oluyorlar." (Katılımcı 1)

Başka bir hizmet sağlayıcı ise alkol kullanımı olsa dahi kullanımın bağımlılık seviyesinde olmadığını Türk evsizlerdeki bağımlılığa atıf yaparak vurgulamıştır:

> "Mesela alkol bağımlılığıyla mücadele edecek seviyede değiller. Yani bu Araplarla yani en azından konuşabiliyorsunuz. Bizim her gün alkol tüketip gelen [Türk] abiler vardı ve konuşmakta zorluk çekiyorsunuz yani gerçekten." (Katılımcı 3)

Avrupa'daki yapılan araştırmalarda da yerel evsiz nüfusuna göre göçmen evsizlerde daha az bağımlılığa rastlandığı ifade edilmiştir. Ancak göçmenlerde bağımlılık görece az olmasına rağmen evsiz kalma nedenlerinde bağımlılık bulunmaktadır (Järvinen, 2003, s. 220; Lalor vd., 2012, s. 13; Mostowska, 2013, s. 1133; Polillo & Sylvestre, 2021, s. 2). İstanbul'daki göçmen evsizlerde bağımlılık olsa dahi katılımcılar evsiz kalma nedenleri arasında bağımlılığı vurgulamamışlardır.

Göçmen evsizlerle yapılan görüşmelerde de bağımlılığa rastlanmamıştır. Kayıt bittikten sonra yapılan sohbette bir kişi "naswar"[2] kullandığını söylemiştir. Bir diğeri ise nadir olarak rahatlamak için alkol kullandığını belirtmiştir.

Hizmet sağlayıcılardan birisi göçmen evsizler arasında yaklaşık %20'sinin bağımlı olduğunu söylemiştir. Ayrıca Nijeryalılarda ve Faslılarda uyuşturucu kullanımının diğer göçmen gruplarına göre daha fazla olduğunu vurgulamıştır:

> "%20'si bağımlı olanlar var. Alkol olan da var ama uyuşturucu çoğunluk. Afrikalıların içinde mesela diyelim hepsi değil, çoğunlukla Nijerya[lılar] uyuşturucular yani tabi Nijeryalıların içinde çalışanları da var ama çoğunlukla uyuşturucuda en çok Nijeryalılar. [Faslılar] dengesiz onlar da [çok] kullanır." (Katılımcı 7)

Aynı katılımcı, İstanbul'da uyuşturucu kullanan kişilerin menşe ülkelerinde de çeşitli maddeleri kullandıklarını ifade etmiştir:

> "Onların orada da bağımlılığı var. Marijuanadır efendime söyleyeyim bonzai kullananlar bile bize denk geldi, ben gördüm yani bonzai kullanan efendime söyleyeyim, meth o tür şeylerden eroin onları kullananlar da vardı." (Katılımcı 7)

Bir grup katılımcı ise bağımlılığı ve alkol/madde tüketimini, sokaktaki soğuk hava gibi çeşitli zorluklarla başa çıkma mekanizması olarak değerlendirmiştir. Dublin'de göçmen evsizlere odaklanan bir araştırmada da evsizliğin olumsuz şartlarıyla baş edebilmek için alkol ve uyuşturucu kullanımına başvurulduğu görülmektedir (Lalor vd., 2012, s. 15).

[2] Naswar tütünün ağza atılarak kullanıldığı bir tütün mamulüdür.

> "Göçmen ve göçmen olmayan evsizler arasında bağımlılık sürekli olabilecek tehlikelerden biri. Yani onlar için tehlikeli. Göçmen olmak ve evsiz olmak tabii ki belli bir zaman sonra sokağın dilini getiriyor. Sokakta da kendini var edebilmek ve bu dili kullanmak için geceleri soğuk olur alkol alman gerekir ısınmak için ya da işte dışarıdaki insanların bakış açısını ve kendi altındaki psikolojini dengelemek için madde kullanman gerekir." (Katılımcı 8)

Bir diğer katılımcı ise bağımlılığın psikolojik nedenlerine vurgu yapmıştır:

> "…yani bağımlılık olgusu genel itibariyle zaten bir şeyi kaybettikten sonra veya bir şeye erişemedikten sonra daha çok ortaya çıkıyor. Yani bir takım aslında baş etme mekanizması gibi değerlendirilebilir (Katılımcı 4)

İstanbul'daki göçmen evsizlerin ana dillerini Fransızca, İngilizce ve Arapça oluşturmaktadır. Bu kişilerin dil bilmeleri, Türkiye'de kalınan süre ve Türkçe konuşan çevreyle kurulan ilişkinin yoğunluğuna göre şekillenmektedir. Görüşme yapılan göçmen evsizlerden ikisi uzun süredir İstanbul'da yaşadığı için kendilerini Türkçe ifade edebilmiş ve akıcı bir şekilde konuşabilmişlerdir. Ancak yeni gelen veya kendi etnik kökeni dışında kişilerle temas kurmayan kişilerde Türkçe kullanımının yok denecek kadar az olduğu katılımcılar tarafından vurgulanmıştır. Literatürde Avrupa dışından gelen göçmen evsizlerin yeni gittikleri ülkede dil bariyeriyle karşılaştıkları belirtilmiştir (FEANTSA, 2002, s.2). Göçmenler Avrupa ülkelerinden gelseler dahi anadilin farklı olması bu kişilerin dil sorunuyla karşılaşmalarına neden olmaktadır (Chinchilla ve Gabrielian, 2020, s. 1; Molina-Jackson, 2008, s. 673; Mostowska, 2013, s. 1134; Pleace, 2011, s. 144). Göçmenlerin dil sorunları AB üye devleti için özel ihtiyaç olarak tanımlanmaktadır (FEANTSA, 2013, s. 3). Ancak bu ihtiyaç kurumlar tarafından veya bireysel olarak karşılansa dahi göçmenlerin evsizlik sorununu gidermediği de görülebilmektedir (Järvinen, 2003, s. 222; Lalor vd., 2012, s. 15).

> "...biri İngiliz sömürgesi altında oluyor mesela İngilizce konuşuyor, biri Fransızca [konuşuyor]." (Katılımcı 7)

> "Genelde burada uzun süre kalıp da öğrenmiş olanlar oluyor…[göçmen evsiz] bir süre burada bulunmuş ve biraz yırtık bir abiydi böyle. Hani Türkçeyi falan öğrendi hızlıca." (Katılımcı 3)

Bir katılımcı ise Afrikalıların Türkçe öğrenme konusunda en isteksiz grup olduklarını vurgulamıştır. İstanbul'u geçici olarak gören bu kişiler, dil öğrenmeye gerek duymamaktadır. Enformel ilişki ağları aynı dili konuşan kişilerden oluştuğu için ihtiyaçlarını da bu ilişkilerle karşılayabilmektedirler:

> "Türkçe öğrenme anlamında en tembel Afrikalılar öğrenemezler, öğrenmek de istemezler. Neden? Çünkü zaten o gidecek [İstanbul'dan] niye öğrensin bu dili? İngilizce bildikleri için oradan biraz kotarıyorlar. Haberleri İngilizce izliyor, müziği İngilizce dinliyor işte kendi bulunduğu alanın içerisinde İngilizce ona yeterli oluyor zaten Avrupa'ya gidecek hala oturup Türkçe öğreneyim diye uğraşan yok o anlamda." (Katılımcı 5)

Katılımcının ifade ettiği üzere göçmen evsizlerin karşılaştıkları sorunları enformel ilişki ağlarıyla çözmeleri dil öğrenmelerinin önünde bir engel oluşturmaktadır. Bu durum kişilerin topluma entegrasyonunu da engellemektedir. DeVerteuil de (2011) göçmenlerin kendi kültürleri içinde yaşamalarının geçici olarak sorunları çözdüğünü ancak dil öğrenmeleri önünde engel oluşturduğu ve geniş perspektifte incelendiğinde bu durumun dikey toplumsal hareketliliği engellediğini vurgulamaktadır (DeVerteuil, 2011, s. 940-941).

Aynı katılımcı 10 kişiden 1'inin Türkçe bildiğini; bu kişilerin de Türkçe konuşulan yerlerde çalıştığını belirtmiştir:

> "Türkçe konuşanlarla az da olsa 10 kişide bir kişi mesela karşılaşıyoruz, o dile maruz kalmış. Öğrenmek durumunda kalmış yani. Hani çalıştığı işten dolayı mahalleden dolayı falan çat pat öğrenmiş biraz geliştirmiş." (Katılımcı 5)

3.2. İstanbul'a Gelme Nedenleri

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, göçmenlerin İstanbul'a gelme amaçlarının (1) Avrupa'ya geçme ve (2) İstanbul'a çalışmak için gelip düzenli bir yaşam kurma olmak üzere iki başlığın öne çıktığı görülmektedir. Türkiye jeopolitik konumu itibariyle göçmenlerin Avrupa hedefinde önemli bir yer tutmaktadır (Adıgüzel, 2024, s.91). Daha özelde ise Yunanistan sınırını kullanarak bu hedefi gerçekleştirmek isteyen göçmenlerin hedefinde İstanbul bulunmaktadır. İstanbul, enformel iş imkânlarını bulundurması ve göçmen sayısının diğer illere göre fazla olması, dolayısıyla enformel ilişki ağlarının aktif hale getirilebilmesi sebebiyle de tercih edilmektedir. Literatürde de göç kentsel bir olgu olarak ele alınmakta ve Avrupa ülkelerine yönelik göçlerin büyük ölçüde ekonomik nedenlerden kaynaklandığı görülmektedir. Bu motivasyondan hareketle Avrupa'daki göçmenler, çoğunlukla göç ettikleri ülkelerin metropollerini tercih etmektedir. Metropollerin diğer şehirlere göre daha fazla istihdam imkânı sunması, enformel destek mekanizmalarının ve göçmenlere yönelik hizmetlerin daha yoğun olması, göçmenlerin bu bölgelere hareket

etmelerine neden olmaktadır (FEANTSA, 2002, s.7; Ghosh, 2007, s. 231; Preston vd., 2009, s. 290; Tosi, 2012, s. 74)

Enformel sektörler ve ilişkiler, Avrupa'ya geçme hedefi doğrultusunda daha fazla önem kazanmaktadır. Göçmenler İstanbul'da enformel işlerde çalışarak sınırı geçmeye yetecek kadar para biriktirebilmektedir. Bu işlere ulaşımları ise çoğunlukla enformel ilişkiler yoluyla gerçekleşmektedir. İstanbul'u bir geçiş güzergahı olarak kullanmak isteyen göçmenlerin yanı sıra İstanbul'u hedef haline getirmiş kişiler de bulunmaktadır. Bu kişiler, enformel olsa da düzenli bir iş bularak aileye para gönderme ve bir süre sonra aile fertlerini yanına almaya yönelik göç etmişlerdir.

Türki Cumhuriyetlerinden gelen göçmenlerin büyük bir bölümünün hedefinin İstanbul'da yaşamak olduğu görülmektedir. Özellikle bu hedefini gerçekleştiren kişiler çoğunlukla restoranlarda çalışmaktadır. Dolayısıyla bu gruplar için Türkiye bir hedef ülkedir. Bir katılımcı Türkmenlerin çalışmak için enformel ağları kullanarak İstanbul'a geldiğini belirtmektedir:

> "Türkmen asıllılar genelde çalışmaya gelmiş oluyorlar ve hani buraya da aslında bir tanıdıkları üzerinden gelmiş oluyorlar." (Katılımcı 1)

Göçmenler, İstanbul ve kendi memleketlerini yaşam şartları açısından karşılaştırmaktadır. Eğer bu karşılaştırmada İstanbul daha cazip görünüyorsa göç hareketi gerçekleşmektedir. Katılımcılardan biri göç sürecinde "umut" ifadesini ön plana çıkarmıştır:

> "Bizim gördüğümüz kadarıyla da buraya bir umut vaat ederek geliyorlar. Hani orada bulundukları yerden ziyade aslında buranın daha iyi olabileceğini düşünüyorlar." (Katılımcı 2)

İstanbul'u hedef olarak belirleyen kişiler yalnızca Türki Cumhuriyetlerinden gelen kişilerden oluşmamaktadır. Katılımcılar, özellikle Faslı gruplar içinde amacı burada bir yaşam kurmak olan kişilerin bulunduğunu söylemiştir. Bir katılımcı, bu kişilerin "daha iyi bir hayat" için geldiklerini ifade etmiştir:

> "Faslı buraya iş bulmak için daha iyi bir hayat için [gelmişti]." (Katılımcı 3)

Başka bir katılımcı ise 3-4 kişilik Faslı genç bir grubun İstanbul'a yaşamak için göç ettiklerini belirtmiştir. Bu grup Fas ve Türkiye'deki yaşam koşullarını karşılaştırmış ve Türkiye'nin daha avantajlı olduğunu düşünerek göç etmişlerdir. Katılımcı bu kişilerin Türkiye algısını şu şekilde dile getirmiştir:

> "Fas'ta şöyle düşünüyorlar, arkadaş grubu şeklinde gelmişler. Türkiye çok güzel bir yer. Türkiye'de herkese yardım ediliyor. Dışarıda kalsam da yardım ediyorlar. Bu yüzden Fas'tan gelmişler, Fas'ta da yaşam koşulları çok iyi değilmiş ama sonuçta yaşam var. Yani bir evde kalıyorlarmış bu arada. Hani demişler ki kendimizi Türkiye'ye atalım. Biz iş ve ev bulana kadar Türkiye zaten bakıyormuş, işte burası iş veriyormuş." (Katılımcı 2)

Bir başka katılımcı ise Ortadoğu ve Mağrip ülkelerinden gelen göçmenlerin, İstanbul'a gelme nedenlerinin kalıcı olarak burada yaşamak ve ailelerini yanına almak olduğunu dile getirmiştir:

> "Ortadoğu ülkelerinden gelen o Mağrip ülkelerinden gelen o kuşaktan gelen vatandaşlarda mesela siyasi birtakım şeylerin, kaygıların öne çıktığını görüyoruz. Orada daha çok Türkiye'yi hedef ülke olarak belirleyip buralarda bir iş kurma, buralarda bir düzen kurma ve kendi ailesini yanına alma ile alakalı hedeflerin kanaatimce öne çıktığını söyleyebilirim." (Katılımcı 4)

Amacı İstanbul'da bir yaşam kurmak olan göçmenlerin dışında İstanbul'u bir geçiş güzergahı olarak kullanmak için gelen göçmenler son derece fazladır. Hem hizmet sağlayıcılarla hem de göçmen evsizlerle yapılan görüşmelerden hareketle Avrupa'ya gitmek için İstanbul'u kullanma teması öne çıkmıştır. Pakistan kökenli bir göçmene İstanbul'a gelme nedeni sorulduğunda "Avrupa'ya gitmek." (GE 1) cevabını vermiştir.

Bir katılımcı ise göçmenlerin İstanbul'da para biriktirip Avrupa'ya gitme amaçlarına vurgulamaktadır:

> "…iş bulmak istiyorlar, işini bulmak istiyorlar. Para biriktirmek para niye biriktirmek istiyor Avrupa'ya gitmek. Hepsinin aklında fikrinde Avrupa'ya gitmek…" (Katılımcı 5)

Bir hizmet sağlayıcı ise göçmenlerin Avrupa amacıyla İstanbul'a geldiklerini ve her ne olursa olsun bu kararlarından dönmediklerini dile getirmiştir:

> "Ölüm dahi olsa ölüm garantili yollar, göç yollarına çıkar ve gelir ve buradan da öbür tarafa gitmek ölüm garantili olsa demin oturduğumuz arkadaşımız kaç tane ölüm tehlikesi geçirdi ve hala deniyor Avrupa'yı ve hala deniyor ve hala deneyecek ölüm garantili yollardan ölüme dahi yakınlaştığını biliyorum." (Katılımcı 8)

Suriye'de ailesini kaybetmiş ve zorunlu göçle Türkiye'ye gelen bir göçmenin İstanbul tercihinde ise Avrupa'ya gitmenin yanı sıra psikolojik tedavi olmak vardır. Bu kişi kayıtlı olduğu için sağlık hizmetinden faydalanabilmektedir:

> "[Psikolojik] Tedavi olmak için. Ben biliyorum güzel bir hastane var İstanbul'da ama gittim beni kabul etmediler." (Katılımcı 8)

Bu kişinin kabul edilmemesinin nedeni hastanenin psikolojik açıdan daha ağır hastaları kabul etmesidir. İstanbul'u geçiş güzergâhı olarak gören göçmen evsizler, yaşadıkları evsizliği de geçici olarak görmektedir:

> "Onlar aslında yani evsiz olduğunu kabul etmiyor. Şöyle ki, o bir geçiş dönemi yaşıyor kendisi için. Çünkü … başka bir ülkeye gitmeyi hedefliyor…Yani onun için o burada yaşadığı bu süre yani 1-2 ay da olabilir birkaç yıl da olabilir ama geçici bir dönem. Sadece katlanıyor aslında burada yaşadığı şeye." (Katılımcı 1)

3.3. Anlatılar

Göçmen evsizlerle yapılan görüşmelerden hareketle katılımcıların göç öncesi göç anı ve göç sonrası yaşantıları kronolojik olarak hikâyeleştirilmiştir. Bu hikayeler Zorunlu Göçten Evsizliğe ve Gönüllü Göçten Gizli Evsizliğe olmak üzere iki başlık altında yer almaktadır.

3.3.1. Mustafa: Zorunlu Göçten Evsizliğe

Mustafa 1982 yılında, 3 erkek ve 1 kız çocuğunun en büyüğü olarak Halep'te dünyaya geldi. Ailesinin ekonomik durumu gayet iyiydi. Babası rütbeli bir askerdi ve triko fabrikası vardı. Annesi ise ev hanımıydı. Aile apartmanında oturuyorlardı. Dolayısıyla Mustafa'nın akrabalarıyla yakın bir ilişkisi vardı. İlkokulu bitirdikten sonra babasının fabrikasında çalışmaya başladı. Akrabaları ve mahalleden çok sayıda komşuları da Mustafa'nın babasının fabrikasında çalışıyordu. Mustafa Suriye'de 2011 yılında ortaya çıkan iç savaştan sonra da aynı fabrikada çalışmaya devam etti.

Mustafa'nın da içinde olduğu, küçük yaşlardan itibaren çalışan bu grup zamanla usta oldular ve çalışmaya devam ettiler.

Mustafa evlendiği 26 yaşına kadar annesi, babası ve kardeşleriyle birlikte yaşıyordu. Evlendikten sonra da aynı apartmanda yaşamaya devam etti ve 4-5 yıl geçtikten sonra eşinin hamile olduğunu öğrendi. İlk kez baba olmak için doğumu bekliyordu. Ta ki rutin bir iş günü sonrasında akşam babasıyla eve döndüğü zaman apartmana bomba düştüğünü görene kadar. Mustafa'nın o günden sonra yaşamı alt üst olmuştu. Annesi, iki kardeşi, hamile eşi ve akrabalarının hepsi ölmüştü. Yalnızca babası, Mustafa ve bir de erkek kardeşi hayatta kalmıştı.[3]

Yaşanan o olaydan sonra fabrikaları da soyuldu ve kullanılmaz hale geldi. Mustafa politik olarak anlaşamadığından babası Halep'i terk ettiğinde Mustafa onunla gitmedi ve kısa bir süre daha Halep'te yaşamaya devam etti. Ancak psikolojik durumunun hiç iyi olmadığını düşündü: "Başıma gelen beladan sonra psikolojik olarak hastalandım." Depresyona girdi ve hiçbir şey yapamaz hale geldi. Bomba gelmeden önce 15 saate kadar çalışabiliyordu. Şimdi ise hareket etmeye mecali yoktu. Anıları aklından atamıyor ve geleceğe dair hiçbir şey düşünemiyordu. Bu aşamadan sonra Halep'te yaşayamayacağına karar verdi ve Halep'teki arkadaşlarının önerisiyle Gaziantep'e gitti.

Antep'te, birlikte büyüdüğü arkadaşları bir tekstil atölyesinde ütücü olarak çalışıyordu. Mustafa onlarla iletişim kurarak yanlarına gitti. O da arkadaşları gibi atölyede kalmaya başladı. Ancak diğerlerinden farklı olarak, depresyonda olduğu için verimli çalışamıyordu. Arkadaşlarının verdiği harçlıklarla geçiniyordu. Kendisini biraz daha iyi hissettiği zamanlarda ise ütü yapabiliyordu. Orada kaldığı 2 senede ütücülüğü öğrenmişti. Arkadaşları Avrupa'ya gitmek için Gaziantep'ten ayrılmış ve Avrupa'ya giriş yapmışlardı. Mustafa ise İstanbul'da psikolojik tedavi görebileceği hastanelerin olduğunu biliyordu. Geçici kimlik kartı da aldığı için tedavi olmak ve tedavi olduktan sonra Avrupa'ya gidebilmek için İstanbul'a geldi. İlk iş tedavi olmak için Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'ne gitti. Ancak oradaki doktorlar

[3] Hayatta kalan diğer erkek kardeşi hakkında herhangi bir şey söylemedi. O olaydan sonra ne yaptığını veya şu anda ne yaptığına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Mustafa'nın tedavi görmeyi gerektirecek derecede rahatsız olmadığına kanaat getirmişti.

Hastaneden ret yiyen Mustafa Halep'ten bir arkadaşının İstanbul'da kaldığını öğrendi. Avrupa'ya gitmek için Yunan sınırına ulaşmak istiyordu ve bu sebeple arkadaşından kaçakçılara ödemek üzere 5000 TL borç para alarak Yunan sınırına doğru yol aldı. Ancak bu girişiminde başarısız oldu ve 2 hafta Yunan hapishanesinde kaldı. "Her şeyimi aldılar." Yunan polisi Mustafa'nın üzerindeki kıyafet, telefon ve para başta olmak üzere tüm eşyalarını alarak onu Türkiye'ye geri gönderdi.

Mustafa beş parasız ve bitap İstanbul'a ulaştığında, borç aldığı arkadaşının da artık İstanbul'da olmadığını ve Suriye'ye döndüğünü öğrendi. Bu aşamadan sonra Mustafa için evsizlik süreci başladı. Bir ay parklarda ve bahçelerde kaldı. Çoğu zaman ise Haliç'teki teknelerde kalıyordu. Yunan polisi her şeyini aldığı için kalacak bir yer bulamıyordu: "Kiralık oda tutmaya param yoktu." Evsizlik süreci yaz aylarına denk geldiği için yatacak yer bulmak onun için pek sorun olmuyordu. Bu dönemde depresyonda olduğu için kimseyle konuşmuyor ve diğer evsizlerle hiçbir şekilde iletişim kurmuyordu: "Aynı dilsiz gibiydim." Yoldan geçen kişiler zaman zaman para veriyordu. Mustafa bu parayla yemek ihtiyacını karşılıyordu. Ayrıca yemek dağıtan STK'lar aracılığıyla da bu ihtiyacını gideriyordu. Parası olmadığı zaman birkaç kez Aksaray'daki Suriyeli restoranlarına gitti ve onlardan yemek istedi. Aynı kaderi yaşadıkları için yardım edeceklerini düşündü. Ancak restoran sahipleri Mustafa'ya bedava yemek vermedi. Bu durum onu oldukça şaşırtmıştı. "Türklerden istemeye utanıyordum."

Mustafa evsizlik dönemi boyunca oldukça karamsardı ve kendinden nefret ediyordu. "Her gün ölmek için dua ediyordum." Evsiz kaldığı bir ayın sonunda yavaş yavaş intiharı düşünmeye başladı "Şeytan 'köprüden at kendini, rahat öleceksin' dedi." Artık dayanamıyordu ve intihar etmek için Boğaz Köprüsü'ne gitti. Köprüye çıktığında polis Mustafa'yı fark etmiş ve engel olmuştu. O polis aracılığıyla Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'ne yönlendirildi.

Mustafa hastanede 1-2 gün kalacağını düşünmüştü. Ancak 6 ay Bakırköy'de ilaç tedavisi gördü. Oranın kendisi için bir şans olduğunu düşünüyordu. Doktor, 6 ayın

sonunda Mustafa'yı odasına çağırdı. Ona iyileştiğini ve artık çıkabileceğini söyledi. Mustafa ise oradan ayrılmak istemiyordu. "Yemek ve oda var, kira yok." Doktor herkes buradan çıkmak isterken Mustafa'ya "İyileşmene rağmen neden burada kalmak istiyorsun?" diye sordu. Mustafa bu soru üzerine durumunu anlattı ve "Buradan çıkarsam evsiz kalacağım." dedi. Doktor Mustafa'nın durumunu anladı ve Beyoğlu'nda enformel olarak evsizlerle, göçmenlere yardım eden bir kuruluşun kurucularından Fatih'i arayarak durumu izah etti.

Fatih Mustafa'yı yanına aldı ve ona kendi kaldığı apartmanda küçük bir yer verdi. Mustafa 6 ay orada kaldı. İlaçlarını veriyorlardı ve Fatih'in ailesiyle birlikte yemek yiyordu. "Yeni ailem oldular." Hastanede yattıktan sonra depresyonu atlatmasına rağmen bu aile ortamı Mustafa'ya çok iyi gelmiş ve toparlanmasını sağlamıştı. 6 ayın sonlarına doğru bir işe girmek istedi. Enerjisi düşük olduğu ve yavaş çalıştığı için Suriyeli ağırlıklı atölyeler dahil kimse Mustafa'yı işe almıyordu. Bir süre sonra kaldığı yerin yakınlarında tekstil atölyesinde ütücü olarak işe girdi. Burada 2 hafta kadar çalıştı ve biriktirdiği ilk parayla kendisine telefon aldı.

Mustafa bir gün yeni aldığı telefonuyla Facebook'ta dolaşırken eski bir arkadaşını gördü ve onu aradı. Tüm yaşadıklarını ona anlattıktan sonra arkadaşı çalışması için Mustafa'yı Bursa'ya çağırdı. Kendi çalıştığı çanta atölyesinde ona iş ayarladı. Mustafa orada hem çalışıyor hem de yatıyordu. Çalıştığı bu süreçte tatillerde ve bayramlarda Fatih'i ve ailesini ziyaret ediyordu. Bu süreçte çantacıda çalışan arkadaşı, ailesi Avrupa'da yaşadığı için Avrupa'ya gidebilmişti. Mustafa da bir yıl Bursa'da, çantacıda çalıştıktan sonra işten ayrıldı ve biriktirdiği parayı Yunan sınırını geçebilmek için harcadı. Ancak Mustafa için işler, arkadaşında olduğu gibi yaver gitmedi. İkinci girişimi de ilkinde olduğu gibi başarısızlıkla sonuçlandı ve yine eşyalarına el konularak Yunan polisi tarafından Türkiye'ye iade edildi.

Bakırköy'deki doktor, Mustafa hastaneden ayrılırken "aklına kötü bir şey gelirse beni bu numaradan ara" diyerek kişisel telefon numarasını Mustafa'ya vermişti. Mustafa, Yunanistan tarafından tekrar Türkiye'ye gönderilip İstanbul'a döndüğünde yine karamsar fikirlere kapıldı. Direkt Fatih'in yanına gitti. Fatih'te doktorun numarası olduğu ve Mustafa'nın telefonu olmadığı için ondan yardım istedi. Doktoru aradılar

ve tekrar hastaneye gittiler. Bu gidişinde ise 25 gün kaldı. Fatih Mustafa'yı yanına çağırdı ve tekrar onun yanında 6 ay çalışmadan kaldı. 6 ayın sonunda kaldığı evin hemen yanında bir otelde işe girdi ve yevmiye usulü günlük 300 TL'ye çalışmaya başladı.

Mustafa aktif olarak bu otelde çalışmaya devam hâlâ ediyor. Otelin temizliği ve diğer işleriyle ilgileniyor. Saat 22.00'de mesaisi başlıyor ve öğlen 13.00'e doğru bitiyor. Bu süreçte Fatih'in ayarladığı yerde de kira vermeden kalmaya devam ediyor. Depresyonu atlatmasına rağmen enerjisinin olmadığını, doktorların verdiği ilaçların uykusunu getirdiğini söylüyor. Şu anda bu durumdan mustarip ve bunu aşabilmek için D vitamini alıyor. Aç kalmamak için çalışmak zorunda olduğunu belirtse de günde yalnızca 3-4 saat verimli çalışabiliyor. Parası az bile olsa otel işinde bu çalışma şeklinin mümkün olduğunu söyleyerek memnuniyetini belirtiyor.

Bu süreçte Avrupa'daki arkadaşlarıyla da sosyal medya aracılığıyla iletişimini sürdürüyor. Mustafa eğer onların yanına giderse arkadaşlarının Mustafa'ya yardım edebileceklerini belirtiyor. Ancak iki başarısız girişimden sonra Mustafa, kısa vadede Avrupa'ya gitmek gibi bir düşünceye sahip değil. Suriye'ye de kesinlikle dönmeyeceğini belirtiyor. "Suriye'ye dönmektense ölmeyi tercih ederim." Durumun kendisi için ne kadar zor olduğunu bu şekilde ifade ediyor. Oraya gitmenin hatıralarını canlandıracağını ve ayrıca dönmesini gerektirecek hiçbir şeyin, kimsenin olmadığını da vurguluyor. Babasıyla iletişim kurmaya çalışsa da babası Mustafa'nın telefonlarına dönüş yapmıyor. "Bayramlarda arıyorum. Şu an ne yapıyor bilmiyorum." Mustafa, babasının yaşayıp yaşamadığına dair de herhangi bir bilgiye sahip değil. Yaşadığı tüm bu zorlukların sonunda depresyondan kurtulmuş ve Türkçeyi de öğrendiği için insanlarla sağlıklı iletişim kurabiliyor. Türkiye'de kalmaya devam edeceğini söylüyor. Para biriktiremediğini ve yalnızca yaşadığı günü düşündüğünü, dolayısıyla gelecek planının olmadığını da ekliyor.

3.3.2. Ahmet: Gönüllü Göçten Gizli Evsizliğe

Ahmet 1991 yılında Pakistan'da eğitimli bir ailede dünyaya geldi. Yaşadığı bölge ise siyasi ve ekonomik olarak sıkıntılıydı. Uzun süredir patlamalar oluyor ve çatışmalar meydana geliyordu. "Aile hayatım iyiydi." Ahmet'le birlikte 12 çocuğu

olan aileden yalnızca Ahmet liseyi bitirdi. Liseyi bitirdikten sonra sağlık alanında yüksek öğretim yapmak için üniversiteye başladı. Fakat siyasi nedenlerden dolayı üniversiteyi bitirmeden 2013 yılında göç etme kararı aldı. Ailesi Ahmet'in göç etmesini istememesine rağmen Ahmet ailesiyle vedalaştı ve dört arkadaşıyla birlikte 2014 yılında Pakistan'ı terk etti.

Türkiye'ye gelebilmek için ilk olarak İran'a gitti. Oradan direkt Türkiye'ye geçti ve Van'da 1-2 saat kaldıktan sonra İstanbul'a gitti. Ahmet'in Pakistan'dayken herhangi bir çalışma tecrübesi yoktu. Kendi köyüne 3 km uzaklıkta yaşayan bir tanıdığının İstanbul'da çekçek arabasıyla çöp topladığını biliyordu. İstanbul'a geldiğinde arkadaşlarıyla beraber onun yanına gitti. "Yani şimdi bu insanlar ilk önce niye çekçek çekiyor gelince? Bunların yatacak yeri olmadığı için çekçek yapıyorlar. [Patron] kalacak yer ayarlıyor. Yani bir ev veriyor. O yüzden mecburen çekçek çekmek zorunda kalıyor. Ben de öyle yaptım."

Kaldıkları yer aslında bir ev değildi. Depo tarzındaydı. Farklı etnik kökenlerden 35-40 kişi birlikte kalıyordu. "Çok pis bir yerdi…En azından çatı olsun üzerimizde." Bu işte günlük ortalama 25-40 TL arasında bir kazancı vardı. Arkadaşlarıyla birlikte olduğu için diğer göçmenlerle teması nadirdi. Gıda ve giysi gibi çeşitli ihtiyaçları olduğunda arkadaşlarıyla yardımlaşıyordu. O dönem Türkçe bilmediği için Türklerle de hiç konuşmuyordu. Yalnızca çöpünü topluyor ve yatmak için "eve" gidiyordu. Hayatı iş ve evle sınırlıydı. Telefonu da yoktu. Birini aramak istediğinde kart alıyor ve ankesörlü telefondan arıyordu. Arkadaşlarıyla birlikte bir yıla yakın orada çalıştı. "10-11 ay falan öyle yani sürünüyorduk."

Ahmet için İstanbul ve çöp toplayıcılık geçici bir süreçti. Zaten İstanbul'a gelme amacı da Avrupa'ya geçmekti. Fakat hemen Avrupa'ya geçme girişiminde bulunmadı. Bunun için para biriktirmesi gerekiyordu. Kazandığı para ise giderlerini zor karşılıyordu. Bu süreçte morali oldukça bozuktu. "Umutsuzdum. Dedim ki ne zaman kurtulacağız." 11 ayın sonunda arkadaşlarıyla beraber bir oda kiraladı. Odaları yaşanılacak gibi değildi. "Anadolu Hisarı'na geçtim. Burada bir oda kiraladık, o da yani su akıtıyordu. Benim tam yatağımın üstünde, yatak değildi sünger. Üstünden damla damla akıyordu biz de kova koyuyorduk…"

Çekçek işinden sonra çeşitli inşaatlarda çalıştı. İnşaatta çalışmayı daha özgür olduğu için seviyordu. "Yani özgürlüğü çok seviyorum. Başında birisi olsa 12 saat çalışacaksın falan [diyecek]. Bir de hastalığım var o yüzden fazla duramıyorum." Bu işleri arkadaşları vasıtasıyla veya "amele pazarı" olarak bilinen yerlerde durarak buluyordu. İnşaat işlerinde çalışmaya başladıktan sonra, zamanla işverenlerle tanışıklık kurdu. "Mesela başka bir zaman iş olunca arıyor seni, gidiyorsun."

Ahmet, güncel durumda bir arkadaşıyla daha düzgün bir evde yaşıyor ve halâ inşaatlarda çalışıyor. Ahmet'le mülakat yapmadan önce onunla yakın temasta olan ve göçmenlere yönelik çeşitli faaliyetler yürüten hayırseverlerle oturduk. Ahmet'in şu an yaşadığı evi kendilerinin ayarladığından bahsettiler. Ahmet ise görüşmede bu durumdan bahsetmedi. Ayrıca Ahmet'in sınırı geçmek için sürekli denemeleri olduğunu; ölümden döndüğünü ve sınırdan geçmeyi başaran arkadaşlarının olduğunu da söylediler. Ahmet'le yapılan görüşmede başarısız denemelerinin olduğundan kendisi de bahsetti. Bu girişimlerin ardından İstanbul onun için hâlâ bir geçişi ifade ediyor.

Ahmet'in İstanbul'da en zorlandığı konu ise kayıtsız olmanın getirdiği özgür olamama durumu. "4-5 senedir polisten gizli gizli geziyoruz… Bu beni çok perişan etti. Özgür hissetmiyorum, hapiste gibiyim. Sürekli evdeyiz… O yüzden bir şey kazanamadık, biriktiremedik. Sadece giderler... Sadece yiyoruz içiyoruz yani bazen o da zorla." Bu sebeple Avrupa hedefini sürdürüyor. Memleketindeki siyasi karışıklık devam ettiği ve zaman zaman ölüm tehdidi aldığı için oraya dönmeyi ise hiç düşünmüyor. Ailesiyle zaman zaman iletişim kuruyor. "Ailemden pek haberim yok." Aile ve Ahmet arasında para isteme/gönderme gibi bir durum da söz konusu değil. Yalnızca, onlardan göç etmek için borç olarak aldığı parayı geri göndermiş. "Şimdi ben burada vatandaş olsaydım kalırdım." Görünürde böyle bir imkânı olmadığı için, Ahmet için esas hedef Fransa, Almanya ve Danimarka gibi ülkelerde yaşayan, temasını sürdürdüğü arkadaşlarının yanına gitmek.

3.4. Göçmen Evsizlerin Çalışma Hayatı ve Evsiz Kalma Nedenleri

Bu bölümde göçmen evsizlerin çalışma hayatı ele alınmaktadır. Bu bağlamda göçmenlerin yoğunlaştıkları sektörler ve ekonomik katılımlarının nasıl gerçekleştiği

incelenmiştir. Ardından bu kişilerin çalışma hayatlarıyla da ilişki olan evsiz kalma nedenlerine odaklanılmaktadır.

3.4.1. Göçmen Evsizlerin Çalışma Hayatı

Göçmen evsizler yaşamlarını idame ettirebilmek ve geleceğe yönelik planlarını gerçekleştirebilmek için ekonomik katılım gerçekleştirmektedirler. Bu kişilerin büyük bir bölümü kayıtsız göçmen olduğu için çoğunlukla düzensiz, nitelik gerektirmeyen ve düşük ücretli işlerde; enformel sektörlerde çalışmaktadırlar. Bu işler genellikle fiziksel olarak zorlu ve sosyal güvenceden yoksun işlerden oluşmaktadır. Kâğıt/hurda toplama, temizlik, inşaat gibi ağır ve beden gücü gerektiren işlerin yanı sıra işportacılık da göçmen evsizlerin en fazla dahil olduğu iş kollarının başında gelmektedir.

> "Evsiz olanlarda da hani düzensiz ve nitelik gerektirmeyen işte hizmet sektörünün alt kesimlerinde, işte atölyelerde işçi olmak veya farklı bölgelerde işte ne bileyim otogarda veya Aksaray'da hamallık yapmak falan gibi böyle beden ağırlıklı işlerde çalıştıklarını görebiliyoruz ya da inşaat alanları, inşaatta mesela kayıt dışı olarak çalışabiliyorlar. Yani güç, beden ağırlıklı işlerde tabii yine bu anlamda öne çıkıyor." (Katılımcı 4)

Göçmen evsizliğine dair yapılan araştırmalar incelendiğinde, Avrupa'daki göçmenlerin de enformel sektörlerde yoğunlaştığı görülmektedir. Vasıflı/vasıfsız fark etmeksizin bu kişiler güvencesiz ve düşük ücretli işlerde çalışmaktadır. Eğitimli göçmenlerin yeterliliklerinin tanınmaması ve bürokratik sürecin uzaması bu kişileri vasıfsız işlere yönlendirmektedir. Vasıfsız göçmenler ise kayıtsız olmalarıyla birlikte enformel sektörler dışında başka bir çare bulamamaktadır. Bu kişilerin temizlik ve inşaat sektörü; kutu/şişe toplama, bahçıvanlık ve garsonluk gibi işlerle maddi kazanç sağladıkları görülmektedir. Hırsızlık ve kaçakçılık gibi yasadışı işlerde çalışan göçmenlere de rastlanmakta; dilencilikle de karşılaşılmaktadır. Bu kişiler çalışmalarına rağmen barınma ihtiyacını karşılayabilecek ücreti kazanamamaktadır (Järvinen, 2003, s. 220-222; Lalor vd., 2012, s. 49-50; Mostowska, 2013, s. 1336; Tosi, 2012, s. 76). İstanbul'daki enformel işlerden farklı olarak mevsimlik tarım işçiliği de Avrupa'daki göçmen evsizler arasında yaygındır (Tosi, 2012, s. 76-77).

Bir katılımcı bazı etnik kökene sahip göçmen evsizlerin, çoğunlukla belli işlerde yoğunlaştıklarını dile getirmekte ve göçmenlerin kimi zaman dilenme yoluyla para kazanma çabalarına da vurgu yapmaktadır:

> "Kâğıt ve karton toplayanlarını daha fazla görüyoruz onlarda [Suriyeliler, Afganistanlılar ve Pakistanlılar]. Yine dilenmek olsun, sokaklarda o şekilde olduklarını görüyoruz… Tezgâhları ufak tezgahlar açan görmüşsündür belki Beyazıt'ta. Vefa taraflarında böyle ufak tezgahlar açarlar. Böyle telefon kablosu satarlar." (Katılımcı 1)

Katılımcının vurguladığı üzere bazı etnik kökene sahip göçmenler belirli iş kollarına yoğunlaşmışlardır. Oslo'da yapılan araştırmada da Romanlar, kutu/şişe satmak, dilencilik yapmak ve sokakta dergi satmanın yanı sıra sokaklarda müzik çalarak maddi kazanç sağlamaktadırlar. Bu grubun sokak müziği yaparak para kazanmaları diğer göçmen gruplarından farklılaştıkları noktayı oluşturmaktadır (Misje, 2020, s. 3).

Göçmenlerin kayıtsız olma durumu enformel sektörlere yoğunlaşmalarına neden olurken bu günlük ve güvencesiz işlerde, çalışmalarının karşılığını alamadıkları durumlar olmakta ve "işverenin inisiyatifine" kalabilmektedirler:

> "…[yevmiyenin] garantisi yok zaten çalışıp da hani harçlığını alamayanlar da oluyor. Sigorta girişi vesaire söz konusu değil hakkını aramak olmadığı için aslında o da şeyin insiyatifine kalmış işverenin." (Katılımcı 3)

Göçmen evsizlerin ekonomik katılımları genellikle dayanışma ağları üzerinden şekillenmektedir. Göçmenler, göç ettikleri şehirde sonradan kurdukları ağlar veya göç öncesindeki ilişkileri sayesinde işe girme imkânı bulmaktadırlar. Aynı ülkeden gelen göçmenler, birbirlerine iş bulma konusunda yardım edebilmektedir. Görüşme yapılan bir göçmen evsiz bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

> "İlk geldiğimde bizim orada bir tanıdık vardı. Benim tanıdık değildi ama benim tanıdığımın tanıdığıydı, uzaktan. Geldim işte. O da beni aldı, o da yani burada onun durumu da iyi değildi. Çünkü burada çöp topluyordu. O çöp var ya çek çek çekiyor. Yani şimdi bu insanlar niye çekecek çekiyor gelince ilk önce. Bunları şey kalmak yeri olmadığı için çek çek, şu çöpçü yani yapanlar var ya onlar yapma yer veriyor. Yani bir ev veriyor. O yüzden bunlar da kalma yeri olmuyor. O yüzden mecburen çek çek çekmek zorunda kalıyor. Ben de öyle yaptım yani." (GE 1)

Enformel ilişki ağları, kayıt dışı ekonomiye erişim noktasında oldukça kritik bir rol oynamaktadır (Mostowska, 2013, s. 1135-1136; Polillo ve Sylvestre, 2021, s. 8). Avrupa'daki göçmen evsizliğine odaklanan bir çalışmada İtalyan yoksul işçiler ve göçmenler arasındaki evsizliği karşılaştıran Daly (1996), İtalyanların geleneksel ilişkilerini koruduğunu ve sosyal ağlarının kuvvetli olduğunu söylemektedir. Böylece ekonomik avantajları için kullanabilecekleri sosyal ağları canlı tutmaktadırlar. Sosyal

ağlarını kaybetmiş göçmenler enformel işlere dahil olmada zorluk yaşamaktadır. Bu sebeple İtalyanlar yoksul olmalarına rağmen göçmenlere nazaran daha az evsiz kalmaktadır (Daly, 1996, s. 21).

Uzun süredir evsiz olarak yaşayan yaşlı bir göçmen evsiz ise göç ettikten sonra kurduğu ilişki yoluyla "ufak" bir iş bulmuş ve çatısızlıktan kurtulmuştur:

> "[Göçmen evsiz] 'Yaşlı bir teyze bana odasını kiraladı. Onun için bazen marketten bir şeyler taşıyorum işte getir götür işlerini yapıyorum.' vesaire gibi hani ayak işlerini yapıyorum demişti. Hani biraz da bana ücret veriyor karşılığında ya da odasını kiralıyor karşılığında öyle bir durum da var. Bu çok çok uzun süredir burada bulunan bir abiydi." (Katılımcı 3)

Görüldüğü üzere bazı sektörler ve çalışma şartları göçmenlerin çatısızlık yaşamasının önünde bir tampon görevi görebilmekte ve barınma imkânı olmayan göçmenler bu işleri tercih edebilmektedir. Bir başka katılımcı da göçmenlerin bu mecburiyetini şu şekilde dile getirerek gizli evsizliği vurgulamıştır:

> "Hadımköy gibi yerler, buralar, vasıfsız işçilerin iş bulabilecekleri fabrikaların çoğunlukta olduğu yerler ve buralar ucuz iş gücünü talep ettiği için bünyelerinde göçmen mülteci çalıştırıyorlar. Kayıtsız ve kaçak çoğu haliyle bir evsiz göçmen de işim olsun evimin olması önemli değil diyerekten buralara gidebiliyor. Hala çalışacağı yerde kendi gibi evsiz olan, işte evlerde veya işte barakalarda veya kendilerine gösterilen bir yer varsa siz şurada kalabilirsiniz gibi ranzalı sistem yapılmıştır. İş yerinin bir köşesinde oralarda kalıyorlar. Bu şekilde yani gizli evsizlik ya da yarı evsizlik gibi böyle tamamen sokakta kalan bir evsizlik değil ama yine bir evsizlik halinin içerisinde en azından bir yatak bulabilmiş halde yaşıyorlar." (Katılımcı 5)

Göçmen evsizlerin bu tür barınma imkânı sağlayan işlerde yoğunlaşması zorunluluktan kaynaklanabileceği gibi tercih de olabilmektedir. Tosi (2012), göçmenlerin yaşama elverişli olmayan konutlarda ve terk edilmiş binalarda yaşamalarını bir göç stratejisi olarak değerlendirmektedir. Göçmenlerin bu tercihi, konut harcamalarından "aşırı tasarruf" etmelerini sağlamaktadır (Tosi, 2012, s. 77).

Enformel ilişkileri güçlü göçmen evsizler, geçici olarak iş bulduklarında, genellikle kendi aralarında örgütlenmekte ve küçük gruplar halinde hareket etmektedirler. Bu tür kolektif stratejiler, onların çatısızlıktan kurtulmalarını sağlamaktadır. Bir katılımcı dil bilen göçmenlerin daha avantajlı olduğunu dile getirmiş ve çalışan göçmen evsizlerin oda kiralayıp arkadaşlarına destek olduğunu söylemiştir:

> "Günlük çalışanlar var. Günlük işlerde çalışıp da hani bir günlük pansiyonunu karşılıyor. Belki arkadaşını alıyor yanına. Duş alıyor vesaire. Günlük işlerde çalışan var, dilden yani biraz Türkçesini geliştirdi mi dönercide görmüştüm mesela meydandaki o ıslak hamburgerin yanında hemen görmüştüm. Bizden yemek alan bir Arap evsizin orada çalıştığını görmüştüm. Dönercide mesela." (Katılımcı 3)

Bir başka katılımcı ise göçmen evsizlerin "tek" avantajlarının kolektif bir şekilde hareket ederek eve çıkabilmeleri olduğunu belirtmektedir:

> "Göçmen kesim[de] ve benim gözlemlediğim sadece şöyle bir avantaj var, barınma konusunda çok fazla grup halinde buraya geliyorlar. Grup olarak herhangi bir yerde kalmaları daha kolay oluyor. Hepsi arasında günlük bir işte çalışsa hani böyle baraka tarzı bir odanın kirasını ödeyebiliyorlar." (Katılımcı 2)

Göçmen evsizlerin ekonomik katılımları ve stratejileri, onların yaşam mücadelesinin bir yansımasıdır. Düzensiz, niteliksiz işlerde çalışarak hayatta kalmaya çalışan bu insanlar, dayanışma ağları ve kolektif stratejiler sayesinde ekonomik hayata katılırlar. Ancak bu katılım, kayıt dışı ekonomi ve yasal statü eksikliği nedeniyle sınırlıdır. Göçmen evsizlerin ekonomik katılımı, onların yaşam koşullarını iyileştirme çabalarının bir parçası olarak değerlendirilmelidir.

3.4.2. Göçmen Evsizlerin Evsiz Kalma Nedenleri

Göçmen evsizlerin evsiz kalma nedenleri işsizlik/iş kaybı, sosyal sermayenin yetersizliği/kopuşu ve başarısız Yunan sınırını geçme çabaları olmak üzere temelde üç farklı başlık altında incelenebilir. Katılımcılardan elde edilen veriler doğrultusunda iş bulamamanın evsizliğin en önemli nedenlerinden biri olduğu görülmektedir. Avrupa'da da göçmen evsizliğinin ve yeni girilen topluma entegrasyonun önündeki en büyük engelin yoksulluk ve işsizlik olduğu görülmektedir (Polillo, 2021, s.6; FEANTSA, 2002, s.5).

Göçmenlerin bir kısmı evsizliği göze alarak göç etmektedir. Ancak her ne kadar evsiz kalma olasılığı tahmin edilse de evsiz kalınan süre, iş bulma/bulamama durumuna göre değişkenlik göstermektedir. İş arama süreci uzadıkça evsiz kalınan süre de bu doğrultuda artmaktadır. Eğer göçmenin memleketine geri dönebilme şansı varsa işsizlikten kaynaklanan evsizlik tecrübesi de kısa sürmektedir:

> "[Evsizliğin] en başlıca sebebi aslında iş diyebiliriz... Türkmen asıllılar genelde çalışmaya gelmiş oluyorlar ve hani buraya da aslında bir tanıdıkları üzerinden gelmiş

> oluyorlar. Eğer istedikleri potansiyel işleri bulamazlarsa gidiyorlar. O yüzden yani onların evsiz olduğu süreyi çok görmüyoruz biz aslında." (Katılımcı 1)

Kayıtsız olan göçmenler, enformel işlerde olası bir iş kazası sonucunda evsiz kalabilmektedir. Kayıtsız oldukları için tazminat alma şansları da bulunmamaktadır:

> "İş kazası geçirip bize gelenler oluyor. Bir de bu tarafı var yani. Şimdi iş kazası geçirdiğinde hemen işten çıkartıyor. Bu sefer bu sefer iş yerine tazminat açamıyor. Bir şeyler açamıyor." (Katılımcı 7)

Misje'nin (2019) yaptığı araştırmada katılımcılar arasında sağlık sorunu yaşayan ve ameliyat olan göçmen evsizlere rastlanmıştır. Ameliyat sonrası tekrar çalışabilir durumda olmayan bu kişi işini kaybetmiş ve evsizlikle karşılaşmıştır (Misje, 2020, s. 3).

Göçmenler, göç ettikleri ülkeye ekonomik birikimleriyle beraber girmektedir (Ghosh, 2007, s. 224). Göçmenlerin büyük bir bölümü memleketlerinden Türkiye'ye giriş yapmak için yanlarında bir miktar para taşımakta ve bu parayı kaçakçılara vermektedir. Bu sebeple paraları tükenmiş bir şekilde İstanbul'a giriş yapmaktadırlar. Göçmenlerin bir kısmı ise kaçakçılara verdikleri paranın yanı sıra belirli bir ekonomik sermayeyle İstanbul'a gelmektedir. Bu küçük sermaye, kişinin kısa bir zaman çalışmadan yaşamasına olanak sağlamaktadır. Ancak bu kişiler bir işe giremez veya hedefledikleri üzere Avrupa'ya geçemezlerse birikmiş paraları hızlıca tükenmektedir:

> "Buraya geldikten sonra belirli bir süre içinde hemen Avrupa'ya geçiş yapamadıklarında varsa paralarını çok hızlı bir şekilde tüketiyorlar. Pansiyonda kalarak veya böyle 15 kişinin paylaştığı odalarda [bekar odaları] kalıyorlar." (Katılımcı 3)

İşsizlik her ne kadar evsizliğin temel nedenlerinden biri olsa da enformel ilişkilerin varlığı bu duruma tampon olabilmektedir. Kişi, eğer bir tanıdık vasıtasıyla göç etmiş veya kendisinin İstanbul'da yanında kalabileceği bir tanıdığı varsa, iş bulamasa da bir müddet evsizlikten kaçınabilmektedir. Ancak bu ilişkilerin herhangi bir sebeple kopması, kişinin evsiz kalmasına sebep olmaktadır:

> "Bu insanlar hani birden buraya kaçak olarak geliyorlar. Yani kimseyi tanımıyorlar. Resmi kurumlarla irtibat kurmuyorlar. Bir tanıdık varsa geliyorlar. Daha önce ondan önce gelmiş bir arkadaşı, bir tanıdığı bir akrabası üzerinden geliyorlar. Onunla yaşadığı bir sıkıntı, bir sorun olumsuz anlamda bu şekilde [evsizliğe] dönebiliyor. Yanına geldiği ona aracı olan kişiyle yaşadığı sorun…Grup olarak bir yerde kalıyorlar

ki kira masraflarını düşürmek adına. Orada[evde] yaşadığı sorunlar [evsizliğe neden oluyor]" (Katılımcı 1)

Chin (2005), göçmenler için ilişki ağlarının önemini barınma, iş imkânlarına erişim ve yeni gelinen ülkeye dair bilgi edinmek açısından oldukça hayati bir işlev üstlendiğini belirtmektedir (Kelly ve Chin-a2, 2005, s. 248). Başka bir araştırmada ise Bangladeşlilerin ve Orta Amerikalıların yerli nüfusa ve diğer etnik gruplara göre daha yoksul olmalarına rağmen evsizliğe karşı dirençli oldukları görülmektedir. Yoksulluğun yanında bu gruplar ayrıca ayrımcılığa da uğramaktadır. Bu noktada mekânsal açıdan "zorunlu veya gönüllü tecrit edilmiş" göçmen grupların bu durumu avantaja çevirdiği görülmektedir. Özellikle zincirleme göç ile gelen göçmen grupları bu bölgelere daha önce gelmiş akraba ve arkadaş gibi enformel ağları kullanarak iş bulma ve barınma sorunlarının üstesinden gelmektedirler (DeVerteuil, 2011, ss. 930-931). Dolayısıyla enformel ilişkili ağlarının, çatısızlığın önünde tampon işlevi görmektedir (DeVerteuil, 2011, s. 935; Ghosh, 2007, s. 237; Levinson & Ross, 2007, s. 98; Preston vd., 2009, s. 295). Bu ilişki ağlarının kopuşu kişinin çatısızlıkla karşılaşmasına neden olmaktadır.

Bir başka katılımcı ise enformel ilişki ağlarının yokluğunun evsizliğin temel nedenlerinden biri olduğunu söylemektedir:

"…yani buradaki irtibatlarının güçlü olmaması ya da gelirken … burada herhangi birini tanımaması." (Katılımcı 8)

Göçmenlerin evsiz kalmasının ardında yatan bir diğer önemli sebebi Yunan sınırını geçme teşebbüsü oluşturmaktadır. Göçmenlerin büyük bir bölümünün İstanbul'a gelme amacı Avrupa'ya geçmektir. Dolayısıyla, bu sebepten evsiz kalanlar, hedefi Avrupa'ya gitmek olan göçmenlerdir. Geçiş aşaması olarak İstanbul, bu kişilerin sınırı geçmek için para biriktirmelerine olanak sağlamaktadır. Çalışan göçmenler, güvendikleri bir grup başka göçmenle evde kalarak kira masrafını düşürmektedir. Yeteri kadar para biriktirdikleri zaman kaldıkları evi kapatıp sınıra doğru harekete geçerler. Eğer sınırı geçemezlerse aynı yere dönmeleri artık mümkün değildir:

"Şimdi bunlar sınırı zorladıkları için devamlı evsiz kalıyorlar. Mesela burada bir ay kalsa evinden sınıra gideceği için 3-4 arkadaş birleşiyorlar gidiyorlar. Bir daha dönüşte

aynı yere dönüş yapamadıkları [evi kapattıkları] için evsiz durumuna düşüyorlar." (Katılımcı 7)

Bu kişiler için her başarısız girişim, İstanbul'da yeni bir düzen kurma anlamına gelmektedir. Çünkü Yunanistan'a giremeyen ve tekrar İstanbul'a gönderilen göçmenlerin telefon, para ve kimlik gibi eşyaları Yunan polisi tarafından alınmaktadır. Bu eşyaların alınmasının yanında şiddete de maruz kalmaktadırlar. Bu sebeple İstanbul'a parasız ve sağlıksız bir şekilde dönmektedirler.

"Çıplak edilip atılıyor[lar]. Hani ona öyle bir ceza verin ki bir daha geçiş yapmasın. Kimisi yaralı bereli geliyor, köpeğe parçalanmış halde… Zaten cebindeki para da gidiyor. Kimliği, pasaportu gidiyor. Haliyle evsiz durumuna düşüyor." (Katılımcı 7)

Göçmenlerin sınırı geçme çabası eğer grup halinde gerçekleşiyor ve bir kısmı sınırı geçebiliyorsa, İstanbul'da önceden var olan ilişkileri de ortadan kalkmaktadır. Dolayısıyla bu göçmenler geri döndüklerinde kendilerini toparlayabilmeleri, çalışabilir hale gelmeleri kısacası yapabilirliklerini geri kazanmaları için zamana ve bir aracıya ihtiyaçları vardır. Bu kişilerin büyük bir bölümü kayıtsız olduğu için sağlık hizmetlerinden yararlanamamaktadır. Bu sebeple aracı bir kişi gereklidir. Bu aşamada göçmenlere yönelik çeşitli faaliyetler gösteren dernekler/kuruluşlar devreye girmektedir:

"Sağlık konusunda bir sıkıntısı olan varsa ona hemen sağlık konusunda yardımcı oluyoruz ilk etapta. Ondan sonra biz kışın evsiz evi de açıyoruz." (Katılımcı 7)

Alıntıdan görüldüğü üzere bu kuruluşların çok azı sağlığın yanında barınma imkânı da sunmaktadır. Barınma evleri kişinin kendisini toparlayabilmesi açısından oldukça kritik bir rol oynamaktadır. İstanbul'da göçmen evsizlere yönelik Çorbada Tuzun Olsun, Şefkat-Der ve Tarlabaşı Dayanışma gibi önemli oluşumların yanı sıra imam ve esnaf gibi bireysel girişimler de bulunmaktadır. Ancak göçmenlerin ve göçmen evsizlerin sayısal yoğunluğu bu oluşumların kapsamını aşmaktadır. Benzer durum Avrupa'daki göçmen evsizler için de geçerlidir. Devlet kurumlarının göçmenlere yönelik yetersiz politikaları ve "refah devletinin" bu kişileri dışarıda bırakması tüm yükü STK'lara yüklemektedir. STK'ların ise göçmen evsizlerin ihtiyaçlarına karşılık vermede zorlandıkları görülmektedir (DeVerteuil, 2011, s. 942; FEANTSA, 2013, s. 2; Misje, 2020, s. 3-7; FEANTSA, 2002, s.4)

> "Özellikle bu göçmen olan kişiler, diğer çoğu evsiz [Türk evsizler] sağlık hizmetlerinden faydalanabiliyor. Ama göçmen olanların hiçbir şansı olmuyor. Bu noktada biz biraz daha eğer bir ilaç kullandığı bir şey varsa o noktada daha fazla yardımcı olmaya çalışıyoruz." (Katılımcı 1)

Bir başka katılımcı ise dernek olarak göçmenlere kimlik çıkarma ve hastane işlemlerinde refakatçi olduklarını belirtmektedir. Ayrıca kimliğin iş bulma konusunda göçmene fayda sağlayabileceğini ifade etmektedir:

> "İşte biz o kişinin sağlıksal süreçlerini devam ettirebilmek için aslında biz dernek olarak destek olmak için ilk önce kimliklerini çıkarttırıyoruz ki daha sonrasında o kişiyi daha kolay hastaneye götürelim. İş bulabilir bir düzeydeyse biz daha kolay iş bulabilir diye bunu yapıyoruz." (Katılımcı 2)

Göçmenlerin konut ayrımcılığına maruz kalmaları, evsizliğin bir başka önemli nedeni olarak görülmektedir. Göçmenlere ev kiralamama etnik ayrımcılıkla veya bu kişilerin ekonomik güvenceleri olmadığı için ödemeleri alamama düşüncesinden kaynaklabilmektedir. Katılımcılardan ikisi konut ayrımcılığına vurgu yapmıştır:

> "Kiralık ev bulamıyorlar, bulsalar da anlaşamıyorlar." (Katılımcı 9)

> "3-5 arkadaş bir araya geliyorlar. Onlara ben kefil oluyorum. Mesela yabancılara ev vermiyorlar. Misal ben kefil oluyorum. Bugüne kadar da benim yüzümü kara çıkaran olmadı. Yani kefil olduğum halde de işte yeri geldi su ve elektrik faturalarını üzerime aldım, kullandılar kaçıp gidebilirlerdi. Gerçekten diyorum yani faturalar benim üstümde, kullanıyorlar." (Katılımcı 6)

Bu örnekte üzere ev sahibinin etnik ayrımcılıktan ziyade, göçmenlerin ekonomik güvencelerinin olmamasından evini kiraya vermediği görülmektedir. Aracı, güvenilir bir kişinin kefil olması göçmenlerin evsizlikten kurtulmalarını sağlayabilmektedir.

Avrupa'daki göçmen evsizliği incelendiğinde, konut ayrımcılığı oldukça başat bir rol oynamaktadır (Järvinen, 2003, s. 216; Meda, 2010, s. 142; Polillo & Sylvestre, 2021, ss. 1-2). Tosi (2012) göçmenlere yönelik konut ayrımcılığının iki şekilde gerçekleştiğini belirtmektedir. Bunlardan ilkini ev sahiplerinin etnik kökene bakarak göçmene evlerini kiralamamaları olacak şekilde direkt ayrımcılık; bir diğerini ise "göçmenlere özel kira" olarak ifade edilen bu kişilerden evin değerinden daha yüksek kira talep etmek oluşturmaktadır. Ev sahipleri, göçmenlerin değeri düşüreceklerinden endişe ederek evlerini kiralamamakta veya ayrımcılık yaparak daha fazla ücret istemektedirler (Tosi, 2012, s. 77).

Katılımcılarla yapılan görüşmelerden hareketle göçmen evsizliğinin nedenleri 1) iş kaybı, 2) enformel ilişkilerin kaybı/yoksunluğu ve 3) Yunanistan sınırını geçme çabası olmak üzere 3 başlık altında toplanmıştır. İş bulamamış fakat küçük bir miktar birikmiş parayla İstanbul'a gelen göçmenler, bir müddet gizli evsiz olarak pansiyonlarda veya bekar odalarında yaşamaktadır. Paraları tükendiğinde ise evsiz kalmaktadırlar. Birikmiş parası ve tanıdığı olmayan göçmenler ise iş bulamadıkları taktirde, doğrudan evsiz olurlar. Bir şekilde iş bulmuş göçmenler için ise iş kazaları, patronla anlaşamama veya pandemi döneminde olduğu gibi işten çıkarmaların artması evsizliğe sebep olmaktadır. Enformel ilişkilerin varlığı iş bulma sürecinde rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra kişi, iş bulana kadar bir tanıdığının yanında da kalabilir. Dolayısıyla evsizlik karşısında tampon görev gören sosyal sermayenin kaybı evsizliği tetiklemektedir. Evsizliğin temel nedenlerinden bir diğerinin ise Yunanistan'a girme teşebbüsü olduğu görülmektedir. Başarısız girişim, göçmenin tüm "mal varlığını" ortadan kaldırmakta; sosyal ilişkilerini zedelemekte; sağlığını bozmaktadır. Avrupa'ya gitme amacı olan bu göçmenler için bu süreç tekrar tekrar yaşanmaktadır. Bir önceki bölümde hikâyesi anlatılan Mustafa'nın yaşadıkları bu duruma örnektir. Bu aşamada kişinin toparlanabilmesi ve tekrar sağlığına kavuşabilmesi için dernekler/kuruluşlar devreye girmektedir. Kayıtsız göçmen devlet kurumlarından faydalanamadığı için dernekler/kuruluşlar göçmenler için kritik önemdedir.

3.5. Göçmen Evsizlerin Sosyal İlişkileri

Bu bölümde, göçmen evsizlerin Türk evsizlerle, aileleriyle, aynı ve farklı etnik kökenden diğer göçmenlerle olan sosyal ilişkileri incelenmektedir.

3.5.1. Göçmen Evsizlerin Türk Evsizlerle İlişkileri

Türk ve göçmen evsizler kamusal alanın ortak kullanımında ve STK'ların hizmetlerinde temas kurma imkanını bulmaktadırlar. Yemek sırasındaki sohbetler, barınma evinde ortak mekânın kullanımı ve yatma mekanlarının zaman zaman benzer yerlerde olması bu temasın başlıca nedenlerindendir. Saha araştırmasında mülakatlar ve katılımcı gözlem aracılığıyla araştırmacı bu ilişkiyi çeşitli yönleriyle inceleme imkânı bulmuştur. "Göçmen Evsizlerin Türk Evsizlerle İlişkileri" başlığı altında bu ilişkinin niteliği analiz edilmiştir.

Katılımcıların bir bölümü Türk ve göçmen evsizlerin etkileşimlerinin zayıf olduğunu; kimi durumlarda ise çatışmanın yoğun olduğunu ifade etmektedir. Bu çatışmanın sebebi ise çoğunlukla Türk evsizlerin "hak" söyleminden kaynaklandığı belirtilmektedir. Yemek ve giysi dağıtım sırasında Türk evsiz kendi hakkının gasp edildiğini düşünmektedir. Bu düşüncenin temel sebebini ise göçmenlerden kaynaklı biçimde kendisine yemek kalmayacağını düşünmesidir. STK'ların yemek dağıtımı çoğunlukla herkesin bir kere yemek almasıyla sınırlandırılmıştır. Türk evsizler zaman zaman göçmenlerin iki kere sıraya girdiğini görmüş ve bu durumdan hareketle kendilerine yemek kalmayacağı kaygısına kapılmışlardır. Bu durumlarda Türk-göçmen evsiz ilişkisi çatışma doğurabilmektedir. Hak söylemi yalnızca evsizler tarafından dile getirilmemektedir. Araştırmacı, gönüllü emeğinin kullanıldığı bir STK'nın yemek dağıtımına katılmıştır. Bu dağıtım süresince göçmen evsizleri gören gönüllü bir grup üniversite öğrencisi gencin de "Bunlara burada biz bakıyoruz." minvalinde bir ifade kullandıkları işitilmiştir.

Farklı evsiz gruplarının bazı kriterlere göre kendilerini diğer evsizlerden ayrı bir konuma koymaları söz konusu olabilmektedir. Bu kriter bağımlılıktan, dini inançtan ve etnik kökenden kaynaklı gerçekleşebilmektedir. Jarvinen'in (2003) Danimarka'da yaptığı araştırmada madde ve alkol bağımlılığı olmayan göçmen evsizlerin kendilerini yerli evsizlerden ayırdıkları görülmektedir. Aynı araştırmada Güney Amerika'dan gelen bir göçmen evsizin ise kendisinin diğer göçmen evsizlerden farklı olduğunu vurgulamaktadır. Bu farkı, sosyal refah sisteminden faydalanmamasıyla, suç kaydı olmamasıyla ve Hristiyan olmakla açıklamaktadır. (Järvinen, 2003, s. 223-228).

> "Türk olanlar işte Türkiye'nin açısından söylüyorum, hani ben evsizim ama bu ülkenin bir evsiziyim, sen git kendi ülkene abicim diyor mesela. Yani burada bana bir imkân sağlanıyor yani çok iyi bir şey sağlamıyor belki hani geliyor bir vakıf bana bir şey veriyor, onu da azaltma zaten bakış açısında söylüyor bunu. Yani bana ayrılan şeyi elimden alıyorsun göze bakıyor." (Katılımcı 1)

Hak söylemi başka bir katılımcı tarafından da dile getirilmiştir:

> "[Türk evsiz] mesela diyor ki, bu benim ülkemin yaptığı yemek sen niye benim önümdesin sırada gibi tartışabiliyorlar. Yani göçmenlerin kendi aralarında çatışmalar var. Bu çatışmaları görüyoruz biz ama genellikle sıra kavgası bu yemek kalmadı kavgası gibi kavgalar oluyor." (Katılımcı 2)

Bir katılımcı ise Türk ve göçmen evsizlerin birbirleriyle hiç anlaşamadığını belirtmektedir. Bu anlaşmazlığın ardında yatan temel sebebi ise hem Türklerin hem de göçmenlerin karşısındakine güvenmemesi yatmaktadır. Türk evsiz için göçmen evsizler şiddet uyguladığında rahat bir şekilde kayıplara karışabilir; göçmen evsizler için ise Türklerin kendi memleketi olduğu için olası bir şiddet durumunda onlara bir şey olmayacağı düşünülmektedir.

> "Türk, evsizlerle göçmen evsizler hiç anlaşamıyorlar. Yani birbirlerine karşı hep böyle ikisi de birbirlerine karşı yani acaba güven konusunda hep bir acaba da kalıyorlar. Ne Türk evsizler ne de göçmen evsizler birbirlerine güven asla sağlamıyorlar. Yani bizim Türklerdeki evsizlerde yabancı bu bize zarar verir, kaçar gider. İşte yabancılardaki korku da işte bunların kendi memleketi bize zarar verir bunlara bir şey olmaz düşüncesiyle." (Katılımcı 6)

Diğer bir katılımcısı ise yaş farkını vurgulamaktadır. Türk evsizler göçmen evsizlere nazaran daha yaşlıdırlar. Bu durum Türk evsizlerin göçmen evsizlere karşı daha temkinli yaklaşmasına sebep olmaktadır:

> "Özellikle mesela Türk evsizlerin yaşları daha yüksek. Göçmenlerin yaşları daha düşük. O yüzden genel olarak çekinebiliyorlar, korkabiliyorlar onlardan." (Katılımcı 1)

Katılımcılar dil bariyerinin de bu ilişkinin önünde engel olduğunu ifade etmektedirler. Bir sonraki başlıkta dil bariyerinin genel olarak nasıl bir engel oluşturduğu ele alınmıştır. Ancak bu noktada dil bilmemenin ilişki kurmaya da imkân tanımadığı vurgulanmıştır. Dil bariyeri "ciddi bir problem" olarak ifade edilmiştir (Katılımcı 8).

> "Türklerin göçmen evsizlerle hemen hemen hiç ilişkisi yok. Yani Türk evsizler, sokakta kalan Türk vatandaşı olan evsiz zaten çoğu dil bilmez… gelen göçmen [de] zaten dil bilmiyor." (Katılımcı 5)

Molina'nın (2000) ABD'de Afro Amerikalıların ve Latinlerin karşılaştırıldığı araştırmasında sadece İspanyolca bilen Latinlerin ilişki ağlarının yalnızca kendi dillerini konuşan kişilerle sınırlı kaldığını; Afro Amerikalıların ise İngilizce bildikleri için geniş bir ilişki ağına sahip oldukları belirtilmiştir (Molina-Jackson, 2008, s. 673-674).

Bir süre gizli evsiz olarak yaşamış bir katılımcı ise Türkçe bilmedikleri için Türklerle iletişim kuramadıklarını ifade etmektedir:

> "Yok Türklerle bizim hiç o zaman Türkçe bilmiyorduk. Şimdi de hala zor konuşuyoruz." (GE1).

Göçmen evsizlerin dil bariyerleri sadece Türk evsizlerle olan etkileşimini engellememektedir. Dil bariyeri ayrıca hizmet sağlayıcılar, esnaf ve diğer kişilerle olan iletişimi de sekteye uğratmaktadır. STK çalışanlarının doğru bilgi alabilmesi, hizmet verebilmesi için güven ilişkisini kurması ve göçmen evsizin derdini anlaması açısından dil oldukça önemli bir faktördür. Ancak hizmet sağlayıcılarda yeterli dil bilen kişinin olmaması ve göçmenin de dil bilmemesi bu süreçleri zorlaştırmaktadır. Bir hizmet sağlayıcı göçmen evsizlere yönelik çalışmada en büyük problemi "dil bilen gönüllünün" olmaması şeklinde dile getirmektedir:

> "En büyük sıkıntı zaten hani dil bilen gönüllümüz yoksa bizim onlarla iletişime geçmemiz büyük sıkıntı oluyor… dil bariyeri olmasından kaynaklı her akşam ben gidemediğim için dil bilen arkadaş, gönüllü de her akşam olamadığı için kişilerle iletişim kuramıyoruz, sağlıklı bir şekilde." (Katılımcı 3)

"Eski Evsizlerin Evsizlikten Kurtulma Tecrübeleri Üzerine Nitel Bir Araştırma: İstanbul Örneği" başlıklı araştırmada Türk evsizlerin esnaflarla olan ilişkisi ele alınmış ve araştırmanın bulgularında esnafların evsizlere yönelik yardımlarının önemi açığa çıkartılmıştır. Bu yardımlar yalnızca asgari yaşam ihtiyaçlarının karşılanmasından ziyade güven ilişkisinin tesisiyle evsizlikten kurtulma yönünde önemli bir ilişki biçimi olarak görülmüştür. Dolayısıyla göçmen evsizlerin dil bilmemesi hem esnaflardan gıda ve giysi gibi yardım almayı zorlaştırmış hem de esnafların vereceği olası gündelik işlerden bu kişileri mahrum bırakmıştır. Bir katılımcı dil bariyerinin göçmen evsiz ve esnaf arasında ilişki kurmanın önünde engel olduğunu ve hizmet sağlayıcı göçmen evsiz arasında güven ilişkisinin kurulamadığını belirtmiştir.

> "…esnaf Türk evsizle de konuşup ya bu adamda ne iyi adam bak evsiz kalmış dediği için her gün getirip önüme yemek koyuyor ama o insanla konuşmayınca konuşmayınca iletişim kuramayız, olmuyor, devamı gelmiyor…dil bilmeyen olunca hani kendisi zaten bizim bir bağ oluşturmamız gerekiyor. Biz normal Türk evsizlerle bile o güven bağını oluşturmamız biraz zaman alırken bu göçmenlerde dil bilmeyen kişilerde daha da zorlaşı[yor]." (Katılımcı 2)

3.5.2. Göçmen Evsizlerin Diğer Göçmenlerle İlişkisi

Göçmen evsizlerin ilişki ağları incelendiğinde göçmenlerin, kendilerinden farklı etnik gruba sahip diğer göçmen evsizlerle olan ilişki biçimleri karşımıza çıkmaktadır. Kişinin ilişki ağlarında farklı ülkeden veya kültürden biriyle ne türden ilişki kurduğu ele alınmaya çalışılmıştır. Bu noktada aynı ülkeden gelmemiş olsalar da dil ve kültürel yakınlık etkileşim için kilit bir rol oynamaktadır. Bunun yanın birbirleriyle hiç temas etmeyen grupların olduğu da görülmüştür. Bu başlık altında göçmen evsizlerin farklı etnik kökene sahip diğer göçmen evsizlerle ne türden ilişki kurdukları incelenmiştir.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerden hareketle göçmenlerin "eski yaşamlarından" evsizlik öncesi dönemden getirdikleri önyargılarının evsizlik döneminde de devam ettiği görülmüştür. Kültürel, dilsel ve siyasi farklılıklar bu kişilerin arasındaki iletişimi de minimum seviyeye indirmektedir. Katılımcılardan birisi kendi deneyimlediği bir tecrübeyi ve kişilerin önyargılarını şu şekilde dile getirmiştir:

> "…mesela burada[lokantada] kalan çocuklar demişti ki abi işte onlar şey Afgan. Biz Afganlarla hiç anlaşamayız işte biri Taliban, biri başka bir gruptan işte biz böyle bir savaşın içindeyiz. Böyle dışarıdan birbirlerine karşı iyi bakmıyorlar. Ön yargılı davranıyorlar… ön yargılı bakanlar bir araya gelmiyorlar zaten kolay kolay." (Katılımcı 6).

Bir başka hizmet sağlayıcı ise göçmen evsizlerin daha genelde ise göçmenlerin ne kadar zor durumda olsalar da karşısındakini "ötekileştirebildiğini" belirtmektedir. Bu ötekileştirme dil bilme, iş ortamında daha iyi bir konumda olma ve renk farklılığından kaynaklanabilmektedir:

> "Önyargı var temelde. Mesela bir sığınmacının konforu diğerinden daha iyiyse, diğeri öbürünü ötekileştirmek için şey yapabiliyor. Mesela iş sahasında ikisi aynı işi buldu ama birisi Türkçeyi çok iyi anlayabiliyor diğeri anlayamıyor, diğeri öbürüne emir verebiliyor, ikisi aynı standartta ve aynı saatte çalışıyorken işte biri aynı fiyata daha iyi bir evde oturabilir iken, diğeri daha kötü bir yere oturabiliyor. Aynı fiyata niye onun verdiği işte dil bariyerini açmıştır, renk bariyerini açmıştır ya da konfor alanı farklılaşmıştır." (Katılımcı 8)

Katılımcılardan bir diğeri ise göçmenler arasında pek bir ilişkinin olmadığını ve bu kişilerin birbirleriyle olabildiğince temas kurmadan yaşadıklarını ifade etmiştir. Bu durum olası çatışmaların önüne geçmek ve sınır dışı edilmemek için bir yok sayma davranışı olarak değerlendirilebilmektedir.

> "Benim gördüğüm izlenim, izlediğim kadarıyla birbirlerine çok karışmıyorlar. Çünkü şöyle karışırsa Türkiye'de mesela geri gönderme merkezlerine gidip sınır dışı edilme durumları var, suça karışmamaları da gerekiyor. Onun da üzerinde baskısı var." (Katılımcı 5)

Göçmenlere barınma hizmeti sunan bir oluşumun yetkilisi ise göçmenler arasındaki anlaşmazlıkları dil ve kültürel farklılıklarla açıklamaktadır. Bu farklılıklardan doğan olası çatışmalar ise yetkilinin "barınma evi" üzerindeki denetimiyle asgari düzeye inmektedir.

> "Her ikisi de Afrika kökenli ama tabi yani çekişmeleri oluyor yani. Şimdi mesela birbirlerini yani mesela biri İngiliz sömürgesi altında oluyor. Mesela İngilizce konuşuyor biri Fransızca haliyle yani hem dil konusunda hem şeyde tabi yemek şeylerinde farklıdırlar. Biz mesela barındırdığımız yerde Afganlı falan hepsi karışıktı işte dediğim gibi ama biz üzerine duruyorduk. Yani biz takip ettiğimiz için fazla bir sıkıntı çıkmıyordu." (Katılımcı 7)

Dil bilmemekten kaynaklı sınırlı ilişki ağları kişinin olası enformel iş imkânlarından da faydalanamamasına sebep olmaktadır. Bir araştırmada Polonyalı göçmenlerin sosyal ağlarının kendi toplulukları içerisindeki kişilerle sınırlı olduğu görülmüştür. Bu ilişkilerin niteliği ise Polonya'da hangi bölgede yaşadıklarına göre -hemşeri olma durumu- şekillenmektedir. Aynı yerden gelen Polonyalılar arasında daha sıkı ve güçlü bağlar kurulmaktadır (Mostowska, 2013, s. 1135-1137).

Evsizlere yönelik çeşitli faaliyetlerde bulunan bir esnaf ise kişilerin her ne kadar birbirlerine ön yargılı, şüpheli ve soğuk yaklaşsa da mecburiyetten doğan temasların bu önyargıları zamanla yıktığını ifade etmektedir.

> "Mesela 2 kişi vardı. Biri Afgan biri Suriyeli. Bir fabrikada işe başladılar, ikisi de aynı evsiz. Aynı fabrikada işe başladılar. Konfeksiyon fabrikasında ikisi de aynı iş yerinde çalışıyorlar ve sıkıntısız bir şekilde devam ediyorlar… Ama ön yargılarını kırıp da bir ortamı paylaşmaya başladıkları anda bu artık birlikte yaşayabileceklerinin tespiti oluyor." (Katılımcı 6)

3.5.3. Göçmen Evsizlerin Aileleriyle İlişkileri

Göçmen evsizlerin aileleriyle olan ilişkileri incelendiğinde evsizlik durumunu ailelerine söyleyen ve evsizliğini gizleyen olmak üzere iki farklı göçmen profiliyle karşılaşılmaktadır. Zorunlu göçler dışarıda bırakıldığında göç hareketi genellikle başarmak üzerine kurulmuş bir girişim olarak görülmektedir. Göç edilen ülkede düzen kurup aileyi yanına almak veya ekonomik açıdan iyi bir duruma gelerek aileye para

göndermek göçmenler göç motivasyonlarını şekillendirmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde evsiz kalan bir göçmenin başarısız hissetmesi ve evsizlikten ziyade bu başarısızlığı ailesinden gizlediğini söylemek mümkündür. Ayrıca evsizlik süresi uzadıkça aileyle olan iletişimin de zayıflaması söz konusudur.

Katılımcılar göçmen evsizlerin evsizliklerini gizlemelerinin ardında utanç/çekinme vurgusunu ön plana almışlardır. Ayrıca aileyi üzmemek de öne çıkan temalardandır:

> "…burada uzun bir süre kalan onların [Gürcistanlıların] aileleri kesinlikle bilmiyorlardı mesela o kaldıkları 4 yıllık süre bazında…Hani hem başarısız hikayesi olabilir, çekinmek olabilir, karşı tarafı üzmemek de olabilir." (Katılımcı 1)

> "Ailesi olanlar ailesiyle iletişim içinde iletişim içinde olanlar biliyor ve geri dönmelerini isteyenler de var… eğer ve belirli bir hararetle geldilerse çekiniyorlar. Ailelerini söylemeye mesela orada parkta kalan gençlerden bir tanesi şey demişti. Annem benim burada bu şartlar altında yatıyor olduğunu bilse çok üzülürdü. O yüzden söyleyemiyorum demişti mesela. Gizliyor çünkü utanıyor yani hani çok farklı anlatıldı onlara." (Katılımcı 3)

Aynı katılımcı sözlerine devam ederek, özellikle Avrupa'ya geçme girişimlerinde başarısız olan göçmenlerin duygusal yoğunluklarının arttığını ve bu nedenle evsizlik durumlarını ailelerinden gizleme eğiliminde olduklarını belirtmektedir:

> "Hani erkeğin bir şeyi başarması gerekiyor ve hani bir gurur meselesi. Dolayısıyla hani utanç da var. Yani konuşurken zaten çok mahcup konuşuyorlar. Yani özellikle gidip de darba uğrayıp gelenler ya çok sinirliler, kızgınlar. Neye kızgın oldukları belli değil." (Katılımcı 3)

Göçmen evsizliğini ele alan çalışmalarda utanç ve gurur temasıyla karşılaşılmaktadır. Göçmenlerin evsiz kalmanın getirdiği utanç duygusu ile göç ettikleri ülkede ve menşe ülkelerinden destek almadıkları görülmektedir (Kauppi vd., 2015, s. 6; Lalor vd., 2012, s. 14). Göçmen evsizlerin menşe ülkedeki tanıdıklarıyla utanç ve gurur nedeniyle temas kurmamasının yanında, bu duyguların yoğunluğuna göre evsizlere yönelik hizmetleri de reddetmeleri söz konusu olabilmektedir (Chinchilla ve Gabrielian, 2020, s. 1-3). İstanbul'daki göçmen evsizlerde ise hizmet sağlayıcılardan evsizliği gizleme veya hizmetlerden faydalanmama gibi bir tutum bulunmamaktadır. Bu kişiler evsizliği ailelerinden gizlemektedir.

Evsizliği aileye söyleme ve söylememe durumu çoğunlukla kişinin ailesinin ekonomik durumuna göre şekillenmektedir. Evsizliğini ailesine bildirenler görece ekonomik açıdan daha iyi durumda olanlardan oluşmaktadır:

> "Şimdi eğer ailelerin durumu olan varsa para gönderebilenler var. Mesela onlarla da karşılaşıyoruz. Yani görüyoruz. Ailesi para göndermiş, tekrar sınıra gidiyor. Tabi ailesinden gizleyen de oluyor ailesinden durumu olmayanlar oluyor mesela hani onlar [ailesi üzülmesin diye]." (Katılımcı 7)

Bir katılımcı, memleketlerinde ölüm tehlikesiyle karşı karşıya olan göçmen evsizlerin, ailelerine bulundukları zor durumları anlattıklarını ve bu ailelerin, hayatta kalmalarını sağlamak amacıyla onlara maddi destek sağladığını belirtmektedir:

> "Evsize para gönderen aileler de var. 'Diyor ki işte zor durumdaysan para göndereyim.' Çünkü orada ölüm korkusu var. Birkaç tane vardı mesela. Taliban tarafından aranan insanlar. Diyor ki gelme de ben sana buradan para göndereyim diyor. Yeter ki diyor yani buraya geldiğin zaman seni öldürecekler diyor. Sen diyor orada bir şekilde geçimini sürdür biz sana para göndeririz diyenler de var." (Katılımcı 6)

Ekonomik açıdan ailesi zor durumda olan göçmen evsizler ailelerinden evsizliği gizlemenin yanında göç ettikleri ülkede çalışıp onlara para da gönderebilmektedir:

> "…şu şekilde oluyor, burada günlük işlerde çalışıyor, bir şey yapıyor hep parayı oraya gönderiyor. Kendisi burada evsiz kalmaya devam ediyor ya da çok kötü bir yerde ya da çalıştığı yerin bir yerinde deposunda kalmaya devam ediyor." (Katılımcı 2)

Lalor vd.'nin (2012) araştırmasında da göçmen evsizlerin aileleriyle temas kurarak maddi destek aldıkları görülmektedir. Araştırmacılar bu maddi desteklerin, göçmenin sokakta yaşamasına giden süreci geciktirdiğini ifade etmektedirler:

> "Bazı durumlarda aile üyeleri, görüşülen kişilerin İrlanda'daki evsizlik deneyimlerini biliyorlardı ve biraz destek sağlayacak bir konumdaydılar. George, ilk evsiz kaldığında yurtdışında yaşayan erkek ve kız kardeşlerinden kısa vadeli mali destek aldı, bu da evsizliğe giden süreyi geciktirdi ve özel bir pansiyonda kalmasını sağladı." (Lalor vd., 2012, s. 61).

3.5.4. Göçmen Evsizlerde Gruplaşma

Göçmen evsizlerin sosyal ilişkileri incelendiğinde gruplaşmanın ön plana çıktığı görülmüştür. Tek başına yaşayan göçmen evsizler oldukça nadirdir. Göçmenlerin grup halinde yaşamaları barınma, gıda ve bilgi akışı gibi çeşitli

ihtiyaçların karşılanmasına olanak tanımaktadır. Grup halinde yaşamaları literal evsizlikten gizli evsizliğe geçişi de daha mümkün kılmaktadır. Buna ilave olarak grup halinde enformel işlerde çalışan göçmenler paralarını birleştirip daha yaşanılabilir bir daire kiralayıp evsizlikten de kurtulabilmektedirler.

> "Göçmenler hani farklı bir ülkeye geldiklerinde, kendileriyle aynı yerden gelen kişiler olduğunu, daha fazla böyle birbirleriyle sıkı gruplaşabiliyorlar." (Katılımcı 2)

Evsizlikten kurtulma sürecinde grup olmanın faydalarının yanı sıra evsizlik sürecinde de gruplaşma destek mekanizması görmektedir. Etnik kökenleri aynı göçmen evsizlerin kendi aralarındaki ilişkide bilgi akışı oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Hayatta kalma stratejileri ve iş imkânları açısından karşılıklı göçmenler arasında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır (Lalor vd., 2012, s. 64; Mostowska, 2013, s. 1337). Genel olarak evsizler için oldukça önemli olan bilgi akışı -bu bilgi akışı STK'lar, enformel işler, barınma imkanları ve Avrupa'ya geçiş süreci gibi çeşitli bilgileri içerebilmektedir- ancak bu şekilde mümkün olmaktadır. İstanbul'a yeni gelen ve barınma imkânı olmayan bu kişiler, ortak dil veya kökenler doğrultusunda bir gruba dahil olarak nerelerden yemek bulabileceğini, hangi STK'lardan faydalanabileceğini, enformel işlerin nerelerde yoğunlaştığını ve yatmak için hangi bölgelerin güvenli olduğu gibi hayati bilgileri elde etmektedirler.

> "…genelde Arapça konuşan Arap dili konuşan göçmenlerin arasında belirli bir dayanışma oluyor." (Katılımcı 3)

Bu doğrultuda katılımcılardan biri göçmen evsizlerin birlikte "baraka" tarzı bir ev tutmalarının Türk evsizlerden daha mümkün olduğunun altını çizmektedir. "Avantaj" olarak ifade edilen bu durum göçmenlerin grup halinde olduğu kişilerin çoğunlukla tanıdık olmalarından kaynaklandığını belirtmektedir:

> "Göçmen[ler] kesin ve benim gözlemlediğim sadece şöyle bir avantaj var, barınma konusunda çok fazla grup halinde buraya geliyorlar. Grup olarak herhangi bir yerde kalmaları daha kolay oluyor. Hepsi arasında günlük bir işte çalışsa hani böyle baraka tarzı bir odanın kirasını ödeyebiliyorlar. O şekilde Türk vatandaşlar bunu genellikle tercih etmiyor. Çünkü zaten [Türk evsizlerin] tanıştığı kişiler yeni kişiler oluyor burada. Mesela biz birbirimizi tanımıyoruz, ne kadar geçinebiliriz. Onlar [göçmen evsizler] zaten o ülkeden birlikte arkadaş ya da akraba olarak buraya geliyorlar." (Katılımcı 2)

Bir diğer katılımcı da göçmenlerin grup halinde kalarak barınma imkânı sağlamalarına ve bu grupların içerdiği kişi sayısının değiştiğini vurgulamaktadır:

> "Mesela işte 25 kişilik bir ekip diyelim. Suriyeli bunların hepsi genç 20 ila 30 yaş arasında. Bir sahilde bir baraka gibi bir yerde kalıyorlar. Böyle kesinlikle grup halinde takılıyorlar. Yani ayrı ayrı kalanları var ama genel ekseriyetle grup halinde kalıyorlar. Bu gruplar hani 2-3 kişilik 4 kişilik gruplar da olabilir. 15, 20, 25 kişilik gruplar da olabiliyor. Ekiplere göre değişiklik gösteriyor ama kesinlikle hani tek başlarına kalan sayısı çok daha az." (Katılımcı 1)

Göçmen evsizlerin bir grup oluşturma veya bir gruba dahil olmadaki kriterleri ortak dil, kültür ve kökene; bunun yanında ortak bir amaca dayandığı görülmektedir. Avrupa'ya geçme hedefi güden ve kendi aralarında bir ortaklık kurabilen kişiler grup halinde bu hedef doğrultusunda hareket etmektedirler.

> "Kayıt dışı olarak ülkede bulunmaları üzerinden ortaklık gelişiyor. Yine ülkede bulunma amaçları ve misyonları ortaklaştıkça yeni bir gruplaşma söz konusu olabildiğini görebiliyoruz. Afganlarda Pakistanlılarda daha çok buraya bir geçiş amacıyla burada bulunmanın olduğuna ilişkin bir eğilim var diyebiliriz. Hepsi gitmek istediği için gitmeye yönelik girişimlere bulunan insanlar olarak aslında bir arada bulunuyorlar." (Katılımcı 4)

Aynı katılımcı ortaklık kurma noktasında dil ortaklığının yeterli olabileceğini de ifade etmektedir:

> "Mesela dil ortaklığı bunun [gruplaşma] sağlanması için yeterli aslında baktığınız zaman kanaatim." (Katılımcı 4)

> "Suriyeliler, Afganlar, Pakistanlılar. Onlar daha çok nasıl desem bir genele oturtmak mümkün değil aslında ama. Ya onlar çok daha kalabalık gruplar halinde oluyor." (Katılımcı 1)

Katılımcıların büyük bir bölümü göçmen evsizlerin grup halinde yaşamlarını sürdürdüklerini ve tek "takılan" kişilerin oldukça az olduğunu ifade etmişlerdir. Buna rağmen grup halinde bir yerde yaşasa da dışarda tek gezen veya herhangi bir gruba dahil olmayan kişiler de bulunmaktadır. Grup halinde yaşayan ancak tek gezen gruba Sahra Altı Afrika bölgesinden gelen göçmenler dahil olmaktadır. Bu kişiler renklerinden dolayı daha fazla göze batacaklarını düşündükleri için kamusal alanlarda tek gözükmeyi tercih etmektedir. Bunun yanında LGBT+ kişiler ise herhangi bir gruba dahil olmadan yaşamlarını tek başına sürdürmektedir.

> "Göçmen evsizler arası grup olmayan göçmen evsiz görmedim diyebilirim, sadece şey var işte. Bu az önce bahsettiğim o LGBT birey vardı, bir de yine sen de hatırlarsın,

> gezi parkında vardı. Sürekli bavula oturan hiçbir yere gitmek istemiyordu… Genelde böyle kişiler yalnız kalıyor." (Katılımcı 2)

Aynı katılımcılar ayrıca uzun süredir Türkiye'de olan kişilerin de herhangi bir gruba dahil olmadıklarını ifade etmektedir. Bu durum kişinin gruplaşmanın sağladığı avantajlara artık ihtiyacının olmamasından kaynaklanmaktadır. Katılımcılar bu durumu "gruba muhtaçlığın" ortadan kalkması olarak değerlendirmektedir.

> "Çoğunlukla grup halinde şeyler hariç uzun süredir burada olanlar hariç, yolunu yordamını bilenler hariç. Yani tek tük gelen tek başına gelenler genelde. Hani uzun süredir burada kalmış, neyi nasıl yapması gerektiğini biliyor. Nerelere girip çıkması gerektiğini biliyor. Nasıl davranması gerektiğini biliyor. Yani bir süre sonra gruba muhtaç, muhtaçlık ortadan kalkıyor." (Katılımcı 2)

Göçmen evsizlerin gruplaşması, oluşan bu gruplarda bazı kişilerin ön plana çıkmasını da beraberinde getirmektedir. Bu noktada bir hiyerarşiden de söz etmek mümkündür. Dil bilen, uzun süredir Türkiye'de yaşayan veya hizmet sağlayıcılarla iletişimi kuvvetli olan kişiler gruplarda daha "değerli" bir konumdadır. Aslında bu değer diğerleri tarafından fayda sağlandığı için kişiye verilmektedir. Uzun süredir Türkiye'de olmasından kaynaklanan hayati bilgiler o kişidedir; hizmet sağlayıcılarla olan iletişimi diğerlerinin de onun üzerinden bu kişilerle teması mümkün kılmaktadır. En önemlisi ise tüm bunların olmasını sağlayan -akıcı olmasa da- dil bilme durumudur.

> "Bize daha düzenli gelmiş artık kendine daha çok yer edinmiş biri yeni biri geldiğinde belki kendini ondan üstün görebiliyor ama hepsinin aynı düzeyde olduğunu farz edersek yani ilk defa geliyorsa hepsi o konuda hani bir hiyerarşi ile karşılaşma olabiliyor… Biri birazcık Türkçe biliyorsa işte şey [hiyerarşi] olabiliyor. Ne kadar süredir burada olduklarını kaynaklı olabilir ya da örneğin bizim gönüllerimizle önceden biraz iletişim kurmuştur birkaç bilgisi vardı ve o beni tanıyor ben onunla konuştum gibi hani böyle bir hiyerarşi olabiliyor." (Katılımcı 2)

Bu ifadelere ek olarak diğer katılımcı da telefonun ve iletişim kurabilmenin önemini vurgulamış ve bu kriterleri karşılayan kişilerin grubun lideri olduğunun altını çizmiştir:

> "Bence şöyle söyleyeyim, dil, eğer birazcık Türkçe konuşuyorsa ve eğer o grubun içinde bir kişinin telefonu varsa o kişi o ekibin lideri, her şey onun üzerinden yürür. Bizimle de iletişime geçmek için bizim dernek hatlarımız var onların numarasını veriyoruz. Bir şey olduğunu ulaşmaları için ya da onların numarasını alabiliyoruz. Kıyafet dağıtım yapacaksak iletişim kurmak adına vs. her şey o kişi üzerinden ilerliyor. Eğer ki şimdi o kişinin telefonu olduğu için sen o kişiyle kavga ederken 2 kere düşünmen lazım. Çünkü iletişimini kaybedersin diğer ilişkilerini [kaybedersin]" (Katılımcı 2)

Alıntıdan görüleceği üzere Türkçe bilmek göçmen evsizler arasındaki hiyerarşide kişinin ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Dil bilen kişi hizmet sağlayıcılarla diğerlerine göre daha fazla temas kurmaktadır. Bu durum göçmenin enformel ilişki ağlarının genişlemesi de mümkün hale gelmektedir.

> "Bazen, yani birbirimizle arkadaş yardımcı oluyorduk yani öyle diyeyim." (GE2)

> "Yani tamamen böyle haritadan yer seçip buraya gidelim gibi gelmiyorlar. Mutlaka geldikleri yerde kendilerini karşılayan, kendilerine işte yol yordam gösteren bir şey oluyor. Dolayısıyla bunlar benzer coğrafyalardan geldikleri için aslında Afganlar kendi arasında işte Pakistanlılar, Afgan, Pakistan denklemi biraz daha birlikte seyrediyor. Biraz daha sokakta, yani bir gruplaşma gibi demeyelim buna. Ama kendisinin yakın görüp daha yakında daha fazla temas içerisinde bulunabiliyor ve bu aslında çok daha anlaşılır bir durum." (Katılımcı 4)

3.5.5. Göçmen Evsizler İçin Olmazsa Olmazlar: Telefon ve İnternet

Göçmen evsizler, Türk evsizlerden daha yoğun bir şekilde internet ve telefon kullanmaktadır. Bu kişiler için gıda, barınma ve kıyafet gibi telefonun da zaruri bir ihtiyaç olduğu görülmektedir. Telefon ve internet kullanımı kişinin geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanla irtibat kurmasındaki yegâne yoldur. Geçmiş, ailesiyle olan iletişimini; şimdiki zaman, evsizlik döneminde karşılaştığı sorunların üstesinden gelebilmek için temas kurduğu kişileri; göçmen evsizlerin büyük bir çoğunluğunun hedefi Avrupa olduğu için gelecek zaman, bu kişilerin Avrupa'daki arkadaşlarını ve akrabalarını kapsamaktadır.

> "Hepsinde telefon var yani telefonsuz bir tane göçmen yok şu anda benim bildiğim. Hemen hemen hepsinde yani sokakta kağıt toplayan göçmenden tut yani çalışan çalışmayan herkesin elinde mutlaka telefon var." (Katılımcı 6)

İstanbul'daki göçmen evsizlerin büyük bir bölümü gençtir. Katılımcılardan birisi göçmenlerin Türklerden daha fazla telefon kullanımını bu durumla açıklamaktadır.

> "…teknolojiyi daha çok kullanıyorlar buradaki Türk evsizlerden. Şu yani gerçekten göçmen evsizlerin yaşı daha düşük olduğu için teknolojiyi daha iyi kullanıyorlar." (Katılımcı 1)

Bir diğer katılımcı ise özellikle Türk evsizlerdeki yaşlıların telefon kullanmadıklarını belirtmektedir:

> "Bu arada [göçmen] evsizlerde kullanılan telefon oranı mesela Türk evsizlerde o kadar yok. Birçok Türkiye'de tanıdığım evsizin telefonu yok. Telefon alma çabası da yok. Ondan sonra özellikle yaşlılar için böyle, yani genç evsizler telefonu yine kullanıyor. Yaşlı evsizler de hemen hemen bu olay yok." (Katılımcı 5)

Aynı katılımcı telefonu, göçmenler için "ayakta kalmanın bir yolu" olarak nitelemekte, gıdadan daha gerekli olduğunu ifade etmektedir.

> "…göçmen evsizler için telefon ayakta kalmanın bir yoludur. Oradaki ağlar Whatsapp grupları ondan sonra bilgi alma ağları falan, bir de kendi dilinden konuşabildiği insanlarla iletişim trafiği orada yürüdüğü için o yüzden telefon kullanımı onlar da yüksek, yani aç kalsın ama telefonsuz kalmasın." (Katılımcı 5)

Mostowska (2013) gençlerin çatısız olsalar bile internet kullandıklarını yaşlılarda ise bu duruma rastlanmadığını belirtmektedir (Mostowska, 2013, s. 1134). İnternetin ve telefonun önemi, enformel işlere erişmede bilgi alışverişi alışverişi sağlamaktadır. Bu sebeple telefonun çalınması, kaybolması ve şarj edilememesi göçmenlerin aktif ilişki ağlarını kısa süreliğine durağanlaştırmaktadır. Bu sorunlarla karşılaşan göçmen evsizlerin, başkaları aracılığıyla iletişim kurmak istediği kişiye mesaj attığı görülmektedir (Mostowska, 2013, s. 1137).

Bu ifadeyi destekler nitelikte bir başka katılımcı da göçmen evsizin "yeme içme parasını" telefona verdiğini söylemektedir.

> "…bir göçmen de sığınacak bir yeri dahi yoksa en ucuz telefonu almak ve en ucuz telefonu alıp ona bir tane internet almak için o gün ya da birkaç gün tamamen bütün enerjisini yeme içme parasını telefona verebiliyor. Yani en kötü ihtimal bir telefon bulundurmak için çalışıyor. (Katılımcı 8)

Telefon yalnızca kişinin bireysel ihtiyaçlarını karşılaması için değil, ailesine haber verebilmesi açısından da oldukça önemlidir. Göçmen evsizlerin bir kısmı mevcut durumunu ailesiyle paylaşmasa da bu kişiler arasında yaşam şartlarını ve süreci ailesine aktaranlar da bulunmaktadır. Bir katılımcı, telefonun "evden daha önemli" olduğunu ve aileyle iletişimi vurgulamaktadır.

> "Burada göçmen olmak demek. Evden daha önemli internet ve telefon olması demek. Yani telefonu ve interneti mümkün olduğunca elden bırakmıyorlar. Ben mesela Edirne sürecinde geriye itilmiş bir çocuğun ailesine işte 25 gün ulaşamadığını söylemişti. Benim telefonumla özel cep numaramla aramıştı. Kendi ülkesini ve ben iyiyim diye 5 dakika da olsa bilgi verdi. Aile var olup olmadığıyla alakalı bilgi aldı. Çok ciddi bir sevinç uyandırdı ailede." (Katılımcı 8)

Aynı katılımcı telefonun önemini göçmen evsizin "gitmesi gereken ülkelerde ya da dünyanın herhangi bir yerindeki" tanıdıklarıyla iletişim kurabilmesini sağladığını belirtmektedir.

> "Yani bir göçmen de sığınacak bir yeri dahi yoksa en ucuz telefonu almak ve en ucuz telefonu alıp ona bir tane internet almak için o gün ya da birkaç gün tamamen bütün enerjisini yeme içme parasını telefona verebiliyor. Yani en kötü ihtimal bir telefon bulundurmak için çalışıyor." (Katılımcı 8)

Göçmen evsizlerde telefonla eş değer öneme sahip bir diğer şey internettir. Sosyal medya kullanımı da bu grupta oldukça fazladır. Özellikle aktif olarak Facebook kullandıkları görülmüştür. Facebook üzerinden iletişim kurmak ve sosyal medya platformlarındaki göçmenlerin bulunduğu gruplara üye olmak sık karşılaşılan bir durumdur. Göç sürecinde, göç ettikten sonra ve Avrupa'ya geçebilmek konusunda yoğun bilgi akışı buralarda dönmektedir. Bu platformlar bilgi akışı ve iletişimi sağlamakla birlikte kişinin iş imkanlarından haberdar olmasını da sağlamaktadır.

> "…bir şekilde birbirlerine haber ulaştırıyorlar. İşte burada durumlar iyi. Buradan Avrupa'ya geçebiliyorsunuz diye haberler ulaştırıldığı için sürekli yeni gelen kişiler oluyor. Yeni gelen kişiler de buraya gelmeden önce genellikle Facebook'taki grupları kullanıyorlar. Benim gözlemlediğim, bu Facebook'ta gruplar var, o gruplardan bilgi alıyorlar. Facebook çok yoğun kullanıyorlar. Bilgi almak için gruplara giriyorlar ve oradan bilgi alıyorlar. Neyi, nasıl yapmaları gerektiğine dair." (Katılımcı 2).

> "… [grupları] yeni yeni kurmaya başladılar. Mesela Facebook'tan ya da Whatsapp'tan ya da onların bir tane daha bir siteleri var. İsmi tam olarak hatırlamıyorum ama oradan birbirlerine iletişim kurup, mesela iş ilanları verip iş ilanları alabiliyorlar." (Katılımcı 6)

Telefonun nasıl muhafaza edileceğine dair stratejiler daha "tecrübeli" göçmen evsizler tarafından diğerlerine aktarılmaktadır:

> "…telefonlarını muhafaza edebilenler çok iyi muhafaza ediyorlar. Genelde montların, tişörtlerin ve hatta iç atlet giyiyorlarsa onun bile içinde ufak çantalar taşıyorlar. Şimdi oradakiler bir şeyler duyup geliyorlar. Sonra burada bir şeyler yaşanıyor. Hırsızlık olayları yaşanıyor. Bu sefer yeni gelecek olanlara bakın, burada çok fazla hırsızlık olayları var. O yüzden hani bu şekilde tedbir alın deniliyor ve benim gözlemlediğim kadarıyla belirli bir süre burada bulunan veya tecrübesi olup olan bir kişiden bilgi alıp gelen kişiler genelde böyle çantalar giyiyorlar yani." (Katılımcı 3)

3.6. Göçmen Evsizlerin Mekân Kullanımları

Göçmen evsizlerin mekân kullanımı başlıklı bölümde, evsizlerin mekân tercihlerini şekillendiren nedenlere ve bu mekânların kullanımına odaklanılmaktadır.

Bu doğrultuda semt tercihinin ve yatma mekânının hangi kriterlere göre şekillendiği incelenmiştir.

Göçmenlerin yasal statüsü şehir içindeki hareketliliklerini doğrudan etkilemektedir. Kayıtlı göçmenler, kayıtsızlara nazaran daha mobil ve çeşitli ihtiyaçları karşılayabilme açısından daha avantajlı bir konumdadır. Kayıtlı olmanın sağladığı güvenle, toplu taşımayı daha rahat kullanabilir; hastanelere gidebilir; iş imkânları için ilçeler arası hareket edebilir; güvenlik sorunu olduğunda polise başvurabilirler. Kayıtsız göçmenlerde bu geniş hareket alanı bulunmamaktadır. Bu sebeple mekân tercihleri de son derece kısıtlıdır.

Göçmen evsizlere yönelik hizmet sağlayan bir katılımcı kayıtlı ve kayıtsız göçmen arasındaki mobilite farkını şu şekilde dile getirmiştir:

> "…evsiz bir mülteci kalacak bir yer bulduysa oradan asla dışarı çıkamaz. Yani geri gönderilme korkusu ağır basar. Yani riske atmaz onu gezmez, çıkayım gezeyim, dolaşayım gibi... Şöyle kayıtlı olan tabii hastaneye giderken daha rahat eder işte kurumlara gidip başvururken benim kimliğim var der. Bu anlamda sosyal dolaşım alanı daha rahattır." (Katılımcı 5)

Bir diğer katılımcı ise mobilite açısından kayıtsız göçmenlerin dezavantajlı oluşunu toplu taşımaları rahat kullanamamalarına bağlamaktadır:

> "…sonuç olarak bizim kadar kolay toplu taşımayı kullanamıyorlar, bunlar kayıtlı olan kişiler değiller. Çoğu yere yürüyerek gidiyorlar. Bu yüzden de hayatlarını daha kısıtlı bir alanda yaşamak zorundalar." (Katılımcı 1)

Katılımcıların bahsettiği bu kısıtlılıklar kişinin "belli bir mahallede hareket etmesine sebep olmaktadır." (Katılımcı 8) Ancak tüm bu sınırlılıklara rağmen göçmen, bu dar alanda çeşitli stratejiler geliştirerek yaşamını bir amaç doğrultusunda şekillendirir.

> "…[kayıtsız göçmenler] bizim güvenli bulduğumuz işte polis, jandarma vesaire bunlardan genel olarak kaçıyorlar. Çünkü birçoğunun burada pasaport süreci vize süresi bittiği için bulunduklarında kaçak olarak değerlendiriliyorlar. O yüzden hani şöyle düşünebiliriz, sağlık güvenlikleri de yok. Mesela bir şey olduğunda ne hastaneye gidebiliyorlar. Ne hastane ne polis var, ya da güvenlik var." (Katılımcı 2)

Mekânsal stratejiler göçmen evsizler açısından katılımcının dile getirdiği sağlık ve güvenlik gibi ihtiyaçları giderebilmek için oldukça önemlidir. Bu doğrultuda göçmen evsizlerin iş bulabilme, sosyalleşme, sağlık ve güvenlik gibi çeşitli sorunları

giderebilmek için mekânsal kullanımlarının farklılaştığı görülmektedir. Verilerin analizinde, göçmen evsizlerin mekân tercihlerinde (1) iş imkanlarına yakınlık, (2) güvenlik kaygısı ve (3) sosyal ilişkileri kullanabilme/geliştirebilme olmak üzere temelde üç unsur ön plana çıkmaktadır.

3.6.1. Ekonomik Fırsatlar

Göçmenlerin ekonomik durumları "Göçmen Evsizlerin Çalışma Hayatı ve Evsiz Kalma Nedenleri" başlıklı temada incelenmiştir. Bu bölümde ise mekân kullanımının ekonomik kaygılar tarafından nasıl şekillendiği ele alınmıştır. Yapılan görüşmelerden hareketle enformel iş imkânlarının yoğun olduğu bölgelerde ve iş verenlerle temas kurulması mümkün olan mekânlarda göçmen evsizlerin yoğunlaştığı görülmektedir.

Evsizlik literatüründe karşılaşıldığı üzere evsizler ekonomik yaşamdan kopuk değildir. Bu kişiler ihtiyaçlarını karşılayabilmek için enformel sektörlerde çalışmaktadırlar. Bu çalışma süresi günlük, haftalık veya dönemsel olabilmektedir. İnşaat, bulaşıkçılık, güvenlik, tekstil, işportacılık ve hamallık gibi işler evsizlerin bulunduğu sektörlerin başında gelmektedir.

> "Yani farklı sektörlerin genelde en sevimsiz, en ağır çalışma koşullarını içeren işlerde göçmenler genel olarak çalışmak durumunda kalıyor. Evsiz olanlarda da hani düzensiz ve nitelik gerektirmeyen işte hizmet sektörünün alt kesimlerinde, işte atölyelerde işçi olmak veya farklı bölgelerde işte ne bileyim otogarda veya Aksaray'da hamallık yapmak falan gibi böyle beden ağırlıklı işlerde çalıştıklarını görebiliyoruz ya da inşaat alanları, inşaatta mesela kayıt dışı olarak çalışabiliyorlar." (Katılımcı 4)

> "…güncel ihtiyacını karşılayabilmesi için enformel gündelik iş bulması lazım. Bu enformel işleri bulacak mahalleler ve kendi dilinde ya da kültüründe olan insanların bulunduğu sokaklar ve kendilerinin çok fazla göz önüne göze batmayacağını, işte ya da resmi devlet kurumları tarafından da çok fazla ulaşılamayacağı mahalleleri tercih etmesine sebep oluyor. Tarlabaşı olabilir, Sultanbeyli olabilir, Esenyurt olabilir, Küçükçekmece olabilir." (Katılımcı 8)

Katılımcının dile getirdiği üzere enformel sektörlerde çalışan kayıtsız göçmenlerin, bu sektörlerin yoğunlaştığı bölgelerde yaşamını sürdürdüğü görülmektedir. Ancak enformel iş imkanlarının ötesinde zamanda bölgenin kozmopolit bir yapıya sahip olması da gerekmektedir. Kişinin göze batmadan çalışabileceği semtler tercih edilmektedir.

> "Mekanlar daha kozmopolit, ondan sonra dışarıdan gelene barınabileceği, kalabileceği semtler oluyor. Yani milliyetçilik böyle ırkçı, göçmen düşmanı semtlere zaten gitmiyorlar, gidemiyorlar. Özellikle iş kolları yani merdiven altı atölyeler dediğimiz istihdam edilebilecekleri yerlere gidip gelebilecekleri semtleri tercih ediyorlar" (Katılımcı 5)

Katılımcılardan bir diğeri ise göçmen evsizlerin mekân tercihlerinde "dışlanmama" ve "gündelik iş imkânına" vurgu yapmaktadır. Verilen örnekte olası işverenlerin de bulunduğu kahvehaneler bu kriterleri karşılamaktadır:

> "…Suriyelilere sıcak bakan bir kahvehane, bir çay ocağı varsa orada dışlanmadıklarını hissediyorlarsa, orada oturup bekleyip hatta Türklerin yaptığı gibi işe alımları oluyor. Bazen gündelik işler çıkıyor, inşaatlarda ona benzer yerlerden gündelik işler oluyor… eğer dışlanmadıkları bir çay ocağı kahvehane varsa oralara gidip oturuyorlar. O günlerini orada geçirip gündelik iş olursa gitmeye çalışıyorlar. Sürekli iş olduğu zaman irtibata geçip onunla bir düzen kuruyorlar." (Katılımcı 6)

Enformel işlerin yoğınlaştığı bölgeler farklılık göstermektedir. Bu farklılaşma etnik gruplar özelinde de görülmektedir. Sahra Altı Afrikalılar işportacılıkta yoğunlaşırken, Suriyeli, Afgan ve Pakistanlılar kâğıt toplayıcılığında daha sık görülmektedir.

> "Afrikalıların Aksaray, Tarlabaşı, Beyoğlu bölgesinde mesela saatle alakalı bir şeyi var. Saat satma alakalı bir sektör var. Mesela onların kendi içerisinde bir aslında hikayesi var." (Katılımcı 4)

Kağıt toplayıcılığıyla uğraşan göçmen evsizlerin ise Fatih'te yoğunlaştığı görülmektedir:

> "Suriyelilerin, Afganların yapmış olduğu kağıt toplama işinden ötürü Fatih'te kağıt toplamak için gidebileceğiniz belli başlı 2-3 nokta var. Bunlar sahil hattındalar, Eyüp tarafında var işte Yenikapı tarafında var. Gene en büyüğü Yenikapı'da. O yüzden bu kişilerin genel olarak biz Yenikapı'da ve Edirnekapı hizasında kaldığını gözlemliyoruz. Neden, çünkü günün sonunda adam topladığı kağıtlarla beraber gelecek. Oradaki tesise kağıtlarını verecek, parasını alacak ve yorulmuş olacak. Hemen yatması gerekecek." (Katılımcı 1)

Aynı katılımcı sektörel farklılıklara göre mekân tercihlerinin farklılaştığını da şu sözlerle dile getirmiştir:

> "İşportacılık yapan[lar], onlar doğal olarak geçiş güzergahlarının kalabalık olduğu Eminönü işte Beyazıt, Vezneciler gün içinde ve milyonlarca kişinin geçtiği yerlere yakın kalmayı tercih eden, onları daha çok işte Eminönü'nde Mahmutpaşa'da Beyazıt taraflarında görüyoruz…Beyazıt'ta, Vefa taraflarında böyle ufak tezgahlar açarlar. Böyle telefon kablosu satarlar. Yani kaldıkları yeri yerleri mesleklerine göre gün

içinde yapacakları aktivitelere veya işte para kazanma metotlarına göre belirliyorlar diyebiliriz." (Katılımcı 1)

Katılımcılardan aktarıldığı üzere Fatih'in sahil taraflarını kullanan evsizler çoğunlukla kâğıt toplayıcılığı yaptıkları için buraları tercih etmektedir. İşportacılık yapan kişiler ise Beyazıt, Vezneciler, Eminönü veya Tarlabaşı, Beyoğlu gibi insan trafiğinin yoğun olduğu bölgeleri kullanmaktadır. Bunların dışında günübirlik işlerin çıkabileceği Eyüpsultan örneğindeki kahvehanelerde oturup iş bekleyen göçmen evsizlere de rastlanmaktadır.

3.6.2. Güvenlik Kaygısı

Evsizlik literatürü incelendiğinde evsizlerin genel olarak saldırıya açık bir grup olduğu görülmektedir. Eşyaları, kimlikleri ve pasaportları çalınmakta; şiddete maruz kalmaktadırlar. Saldırıya yalnızca göçmenler değil, Türk evsizler de uğramaktadırlar. Ancak göçmen evsizler saldırıya ve hırsızlığa uğradıklarında kurumlara başvuramazlar. Dolayısıyla bu kişilerin karşılaştıkları sorunları aşabilmek açısından Türk evsizlerden daha dezavantajlı bir konumda oldukları söylenebilir.

"…geceleyin gasp ve hırsızlık olayları çok. Yani bize gelen yabancı evsizleri bırakın. Türklerde de hepsindeki en büyük şikâyet uyurken yanıma biri yanaştı, her şeyimi çaldı. Uyurken çalınmış, yani telefonunu cüzdanını, parasını, neyi varsa çalınıyor Araplarda da zaten bu çok yaygın pasaportun çalınması." (Katılımcı 3)

Göçmen evsizler için güvenlik oldukça önemli bir kaygı konusudur. Bu kaygıların üstesinden gelebilmek için çeşitli stratejiler geliştirirler. Bu güvenlik stratejilerinin başında mekânsal tercihler gelmektedir.

"Daha çok işte bir kameranın bir şeyin onu görebileceği işte banka önü olur, bir iş merkezinin önü olur. Yani yatacak yeri bir kameranın görebileceği veyahut ne bileyim caddeye yakın bir konum. Yani bir olayda hani araba geçer bir şey geçer, bir insanın gece geç olsa da geçebileceği bir konumda kalmayı tercih ediyorlar." (Katılımcı 1)

Göçmen evsizler için göz önünde olmamak her ne kadar önemli olsa da çok tenha yerler tercih edilmemektedir. Aydınlatmanın iyi olmadığı veya kameraların bulunmadığı bölgeler suçun gerçekleşmesi açısından daha "elverişli" yerlerdir. Bu duruma ilave olarak, göçmen ve evsiz olma durumu kesişimsel olarak kişinin suçun mağduru olma potansiyeli artırmaktadır. Göçmen evsizlerin de bu durumunun farkında olduğu görülmektedir.

> "Açıkçası burada hem göz önünde olmak istememe hali var. Yani bir şekilde çok sivrilmek istemiyorlar. Görünür olmak istemiyorlar ama çok da aslında bizim ilk başta aklımıza geldiği gibi çok tenha yerlerde çok izbe yerlerde de kalmak istemiyorlar. Bir şekilde nerede olduklarını birileri mutlaka bilsin istiyorlar çünkü tehlikeler var." (Katılımcı 4)

Bir başka katılımcı da "MOBESE'ye" ve "24 saat canlı" mekânlara vurgu yapmaktadır:

> "…kendine güven oluşturacak bir çevre oluşturmaya çalışıyorlar. Bir barınma alanlarını ya da barınabilecekleri alan derken ev anlamında değil, çatı anlamda değil, lokasyon anlamında. Onları daha çok görünen ve bilinen ve az çok MOBESE kameralarının olduğu 24 saat canlı yaşamının olduğu sıcak olmasa da ısıtıcı ya da yakacak bir şeyleri yakacak yerlerin olduğu ya da birkaç göçmenin ya da birkaç evsizin birbirini kontrol ettiği alanda bunlar daha çok var oluyorlar." (Katılımcı 8)

"Kendine güven oluşturacak bir çevre oluşturma" çabası evsizlerde genel olarak karşılaşılan bir durumdur. Bu kişiler sürekli başka yerlerde bulunsa da dönecekleri bölgeler ve yatma mekânları çoğunlukla bellidir. Ayrıca mekânsal olarak güven oluşturmanın yanında yaşanılan yerle aidiyet kurma çabası da görülmektedir.

> "Fatih'te, Eminönü'nde, Beyoğlu'nda bu yönde evsizlerin parkları bir mekân mesken edinme eğiliminin olduğunu görebiliyoruz. Yani göçmen olmaları itibariyle düşündüğümüzde şöyle bir psikoloji de var sokaktakiler arasında. Her ne kadar sokakta olsalar da belirli yerleri ve bölgeleri sahipleniyorlar." (Katılımcı 4)

Yatma mekânları incelendiğinde çoğunlukla parkların ön plana çıktığı görülmektedir. Parklar göçmen evsizlerin kalabalık bir şekilde kalabileceği ve birbirlerini koruyabilecekleri bir yapıya sahiptir:

> "Parklarda takılıyor çünkü daha güvenli şöyle grup grup halinde kalabiliyorsunuz parklarda daha güvenli oluyor." (Katılımcı 3).

> "…parklar tabii ki yoğunlukla bu kişilerin bulunduğu yerler oluyor. Çünkü bu insanlar vakti bol ve en temelde bir şekilde gece kaldıkları alanın güvenli bir alan olması lazım. Dolayısıyla aslında çok tenha çok izbe bir yer olmaması lazım ama aynı zamanda şehrin akışını da bozmayan bir yer olması lazım. Bu anlamda böyle aralardaki şehir aralarındaki parklarda yoğunluklarının olduğunu mesela net söyleyebilirim." (Katılımcı 4)

Göçmen evsizlerin mekân tercihleri incelendiğinde bu tercihlerin başında barınma ihtiyacını gidermeye yönelik kaygılar rol oynamaktadır. Barınma imkânı sunan STK'ların olduğu metropol şehirler göçmen evsizlerin yoğunlaştığı bölgelerdir. Bunun yanı sıra kendileri de barınmaya yönelik mekânsal stratejiler geliştirmektedirler. Yaşama elverişsiz konutları, çadırları ve terk edilmiş binaları

göçmenler, yatma mekânı olarak kullanmaktadır (Tosi, 2012, s. 77). Böylelikle çatısızlığın getirdiği güvenlik sorunları da bir nebze giderilmektedir.

Parkların yanında gece kalınabilinen kahvehaneler de güvenlik açısından tercih edilmektedir:

> "Kahvehanede kimseye zarar gelmez yani tehlikeli gördüğü bir yere bir daha da gitmiyorlar mesela o çocuk dedi. İşte Haliç köprüsünün altında olay yaşamış bir daha oraya gitmiyorum gece kalmak için. Yani daha güvenli bir yere gidiyor." (Katılımcı 6)

Park kullanımının yanında kış aylarında göçmen evsizler daha tenha mekânları tercih edebilmektedir: "…inşaattır, efendime söyleyeyim, yıkık dökük harabe yerlerdir, surlardır işte bu tür yerlerde [kalıyorlar]." (Katılımcı 7). Bir başka katılımcı ise özellikle gençlik vurgusunu yaparak kimsenin çıkamayacağı bir alanda evsizlerin kaldığını ifade etmiştir:

> "[Özellikle gençlerde] herhangi birinin gidemeyeceği yüksek yerlerde kaldığını görüyoruz. Örneğin mesela Bozdoğan Kemeri var burada Fatih'te işte Vefa'dan Fatih Camisi'ne kadar giden bir kemer onun üst katlarında kaldığını [gördük]. O üst katları 3-4 metreye kadar çıkıyor." (Katılımcı 1)

Göçmen evsizlerin güvenlik kaygısını giderebilmek için camileri ve kiliseleri kullandıkları görülmektedir:

> "Hıristiyan ise kilisesine gider. Onların böyle apartman altı kiliseleri oluyor. Siyahilerin gittiği kiliseler oluyor. Müslümansan camiler oluyor." (Katılımcı 5)

Evsizler açısından cami ve kilise kullanımının çoğunlukla dindarlıkla bir bağlantısı yoktur. Bu mekânlar daha ziyade kültürel açıdan kişiye güven hissi vermektedir:

> "…insanlar kendilerine tanıdık gelecek bir şey, bir tutunacak, bir bir ne diyelim, bir şey arıyorlar…genel anlamda camilerin son tahlilde insanların kendilerini güvende hissettikleri bir alan olarak gördüğünü veya başvurduğunu açıkçası gözlemledim diyebilirim. Yani burada insanların başvuran insanların sadece işte yani dindar olmaları veya Müslüman olmaları gerekmiyor, insanların camiye yükledikleri anlam itibariyle." (Katılımcı 4)

Evsizlerin dışlanmadıkları bu mekânlar güvenlik ihtiyacını giderebilmek için kullanılmaktadır. Ancak camilerin ve kiliselerin güvenlik sağlamanın yanında başka avantajları da bulunmaktadır. Dini kurumlar çoğunlukla insanların yardım etme

motivasyonunun yoğun olduğu ve çeşitli yardımların yapıldığı yerlerdir: "…mesela yardım da yapmak isteyen kişiler ve gruplar daha çok bir yeri merkeze almak istediklerinde bunu cami üzerinden yapıyor." (Katılımcı 4). Böylelikle bir evsiz güvenlik ihtiyacını karşılarken aynı zaman yardımlardan da faydalanabilmektedir.

> "Bazı kiliseler de yardımcı oluyor. Müslüman evsiz, bir Afrikalı mesela burada Taksim'de var. Mesela caminin avlusunu süpürüyor. Onun karşılığında insanların kendisine verdiği bağışlarla yaşamaya çalışıyor." (Katılımcı 5)

3.6.3. Sosyal İlişkileri Geliştirme

Göçmen evsizlerin mekân kullanımında sosyal ilişkileri kullanabilme ve geliştirebilme fırsatı sunan bölgelerin ön plana çıktığı görülmekte, kayıtsızlığın getirdiği çeşitli zorluklar ve mağduriyet enformel ilişkiler kullanılarak giderilmektedir. Bu enformel ilişkilerin aktifleşebilmesi ise mekânsal düzlemde gerçekleşmektedir. Literatürdeki araştırmalarda da göçmen evsizlerin belirli mekânlarda ve bölgelerde yoğunlaşmasının, enformel ilişkilere yakın olma motivasyonuyla şekillendiği görülmektedir (DeVerteuil, 2011, s. 930-931; Meda, 2010, s. 142).

Mekân, sosyal açıdan göçmene farklı kişilerle temas kurma olanağı sağlamaktadır. Homojen olmayan göçmen grupları, ortak mekânlar kullanabilmekte ve bu mekânlar farklı sınıftan olan göçmenlerin etkileşim kurmasına olanak sağlamaktadır. Bu doğrultuda özellikle Sahra Altı Afrikalı göçmenler için Tarlabaşı'nın önemi ortaya çıkmaktadır. Önceki bölümlerde ele alındığı üzere, göçmen evsizler de ekonomik yaşama dahil olmaktadır. Kazandıkları paranın küçük bir kısmını boş zamanın kullanımına ayırabilen gruplar bulunmakta, Sahra Altı Afrikalılar ise bu grupların başında gelmektedir. "Merdiven altı" gece kulüpleri ve restoranlar bu kişilerin işverenlerle tanışabilecekleri ve kendileri için fırsat yarattıkları mekânlar haline gelmektedir.

> "…gece kulüplerine gidiyorlar. Ondan sonra barlara gidiyorlar. Eğlence, kendi göçmenlerin kurmuş olduğu gece kulüpleri var, oralara gidiyorlar. Ondan sonra gündüzleri işler zaten…yani para buluyor. Az da olsa oraya [mekânın] içine girebilecek kadar bir para buluyor. Yani orası lüks zengin eğlencesi anlamında değil, içeri kendini atabilirse işte orada mesela maddi durumu daha iyi göçmenler var. Mesela iş kolu kendi ticaretini burada geliştirmiş, işte onlarla tanışarak biraz daha buralarda [takılıyorlar]." (Katılımcı 5)

Katılımcının ifade ettiği üzere sınıfsal olarak homojen olmayan bu göçmen mekânları sosyal ilişkileri geliştirme imkânı sunmaktadır. Kendisi de göçmen olan işverenlerle temas kurulabilir ve buradan hareketle bu ilişki aktif bir şekilde kullanılabilmektedir. Bu durum kahvehane örneğinde de farklı bir görünüm sergilemektedir. Göçmen mekânlarında yalnızca göçmenlerle ilişki geliştirilirken, kahvehanelerde Türk iş verenlerle de temas kurulabilmektedir:

"…Sürekli iş olduğu zaman irtibata geçip onunla bir düzen kuruyorlar." (Katılımcı 6) Görüldüğü üzere işverenlerle kurulan karşılıklı ilişki uzun süreli olabilmektedir. Böylelikle her ne kadar enformel bir iş de olsa kişi düzenli çalışabileceği bir fırsat yakalayabilmektedir.

Bir başka katılımcı ise mekân tercihlerinde "kültürel" ortaklığa ve "sosyalleşme alanlarına" vurgu yapmaktadır:

> "Ülkesinin, vatandaşların çoğunlukta olduğu yerlerde işte merdiven altı restoranlar ya da onların kültürel yiyeceklerin satıldığı ya da işte ilaçların satıldığı işte lokasyondaki kendi ülkesinin vatandaşlarının alışveriş yaptığı yerler, onların bulunduğu lokasyonlar onların bulunduğu sosyalleşme alanları gibi bir yerlere gidiyorlar." (Katılımcı 8)

Kayıtsızlığın getirdiği bir diğer zorluk ise sağlık sorunlarında göçmenin kurumlara başvuramamasıdır. Bu noktada kültürel ilaçların satıldığı mekânların yanında kişiler sağlık sorunlarını giderebileceği enformel ilişkilere de yönelmektedir. Sağlık sorunlarının üstesinden gelebilmek için çoğu zaman hizmet sağlayıcılarla ilişki kurulmakta, bu ilişkinin biçimi ise enformel olmaktadır. Yunanistan sınırından şiddete maruz kalarak İstanbul'a gelmiş veya iş kazası sonucu sağlığını kaybetmiş kişiler bu ilişkiler aracılığıyla tedavi olmaktadır. Ayrıca bu ilişkiler yalnızca sağlık sorunlarının giderilmesi için kullanılmamaktadır. Kimi durumlarda göçmen evsizlerin pasaportu çalınarak şantaja maruz kalabilmektedir. Kayıt dışı yapılan görüşmelerden hareketle bu durumlarda enformel ilişkilerin önemi ortaya çıkmaktadır. Kayıtsız göçmenin polisle iletişim kuramama sorunu aracı kişilerle giderilmektedir. Böylelikle kişinin pasaportu çeşitli bağlantıların kullanılmasıyla geri alınmaktadır.

3.7. Göçmen Evsizlerin Gelecek Planları

İstanbul'daki göçmen evsizlerin gelecek planları incelendiğinde (1) Avrupa'ya gitme, (2) Türkiye'de kalma ve (3) kaynak ülkeye geri dönme olmak üzere üç başlık karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde göçmen evsizlerin gelecek planlarının ne olduğu ve nasıl şekillendiği ayrıntılı olarak incelenecektir.

3.7.1. Avrupa Hedefi

Göçmen evsizlerin büyük bir bölümü İstanbul'u geçiş aşaması olarak görmektedir. İstanbul bu kişiler için para biriktirdikleri ve sınırı geçmek için çeşitli hazırlıklar yaptıkları bir şehirdir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerden hareketle Avrupa hedefi, göçmen evsizlerin en sık dile getirdiği gelecek planı olarak karşımıza çıkmaktadır.

> "Türkiye'yi bir güzergah olarak [düşünüyorlar]. Burada kayıtlı yaşama girmek isteyen de çok az aslında. Kimlikleri yok ama çok da şey değiller, bundan hani muzdarip değiller ve şikayetçi değiller. Çünkü amaç, ilk fırsatını bulduklarında Avrupa'ya kaçmak." (Katılımcı 2)

Bir başka katılımcı ise göçmenlerin Avrupa umudunu gerçekleştirebilmeleri için para biriktirme amacını dile getirmiştir:

> "Umutları şöyle var iş bulmak istiyorlar, işini bulmak istiyorlar. Para biriktirmek para niye biriktirmek istiyor Avrupa'ya gitmek." (Katılımcı 5)

Bir başkası ise göçmenler açısından Avrupa'nın "cennet" olduğunu söylemektedir:

> "Avrupa net bir şekilde kafalarında bir cennet onlar için. [Öyle] olduğunu düşünüyorlar ve hani oraya gitmek dışında başka böyle herhangi bir alternatif düşünemiyorlar." (Katılımcı 3)

Göçmenler için Avrupa hedefi ailelerini kurtarabilecekleri bir yer olarak tasavvur edilmektedir:

> "Planları hep zaten oraya kitlenmişler [Avrupa]. Burayla hiçbir şeyleri yok. Ya hep düşünce beyin oraya adapte olmuş. Yani oraya gideceğim. Orada hayatımı kurtaracağım. Aileme destek olacağım, ailemi kurtaracağım. Bütün hedef bu." (Katılımcı 7)

Bir katılımcı ise göçmen evsizlerin durumunun Türk evsizlerden farklılaştığını vurgulamaktadır. Göçmen evsizler yaşadıkları evsizlik durumunun geçici bir süreç olduğunu düşünmektedir:

> "Yani onlarınki aslında farklı diğer evsizlere göre, çünkü onlar aslında yani evsiz olduğunu aslında kabul etmiyor. Şöyle ki, o bir geçiş dönemi yaşıyor kendisi için. …başka bir ülkeye gitmeyi hedefliyor… Yani onun için, o burada yaşadığı bu süre yani 1-2 ay da olabilir birkaç yıl da olabilir ama geçici bir dönem sadece katlanıyor aslında burada yaşadığı şeye." (Katılımcı1)

Mostowska'nın dörtlü evsiz tipolojisindeki "iki tarafı idare edenler" (*straddlers*) kavramı, dinamik bir evsiz grubuna işaret etmektedir. Bu göçmen evsizler hem potansiyel işverenlerle hem de sokaktakilerle ilişkileri olduğu için bu şekilde adlandırılmaktadır. Bu grup dönemsel olarak barınma ve iş imkânı bulabildikleri için durumlarını geçici görmekte ve iyi bir geleceğin onları beklediğini düşünmektedirler (Mostowska, 2013, s. 1138).

Aynı katılımcı göçmen evsizliğinin geçiciliğine dair sözlerine şu şekilde devam etmektedir:

> "…mesela şey Gürcü abiler için hani süreyi doldurmayı bekliyordu işte ne bileyim buradan işte Yunanistan'a kaçacak bir başka[sı] onu kaçıracak kişinin gelmesini bekliyordur veya işte ülkesine dönecektir. Belli bir miktar para biriktirmeyi bekliyordur gibi gibi sebeplerle. Ama sonuç olarak bir şeyi bekliyor ve o koşullardan çıkacağını biliyor aslında." (Katılımcı 1)

Bazı göçmen gruplarının evsizlik deneyimi sonrası memlekete dönme şansı bulunurken, diğerlerinin böyle bir şansı yoktur. Ülkesine dönmesi siyasi sebeplerden ölüm riskini doğurmaktadır. Gürcistan'dan, Türkmenistan'dan veya Mağrip ülkelerinden gelen göçmenlerin ise son şans olarak geri dönme imkanları bulunmaktadır. Bunun yanında Afganistan, Pakistan ve Suriye gibi ülkelerden gelen göçmen evsizler için ise bu durum geçerli değildir:

> "[Kişinin] Afganistan, Pakistan hikâyesi varsa burada yani ülkedeki mevcut statüleri değişmeyeceği için yani geri dönmek gibi bir hikayeleri de bir amaçları da olmayacağı için Avrupa hedeflerinin çok belirgin olduğunu görüyoruz." (Katılımcı 4)

Pakistan'dan Türkiye'ye gelen Ahmet'in hikayesi de tam olarak bu şekildedir. Türkiye'de uzun süre kalmasına rağmen zaman zaman ölüm tehdidi aldığını belirtmektedir. Gelecek planını sorduğumuzda Pakistan'a kesinlikle dönmeyi düşünmediğini, Avrupa'ya gitme amacının olduğunu söylemektedir. Fakat şunu da eklemiştir: "Şimdi ben burada vatandaş olsaydım kalırdım." (GE1)

Bir başka katılımcı ise kaynak ülkeye dönme şansı olanların kısa süreli evsizlik yaşadığını dile getirmektedir:

> "Türkmen asıllılarda ve işte Cezayir, Fas, Tunus, Libya o taraftan gelen kişilerin böyle sık sık değiştiğini görüyoruz. Yani onlar böyle bir ay 1 2 ay kaldıktan sonra gidiyorlar." (Katılımcı 1)

Görüşme yapılan bir sosyal çalışmacı ise göçmenlerin Avrupa'ya gitme umudunun sosyal ilişkiler vasıtasıyla şekillendiğini, fakat bu hedefin nasıl gerçekleşeceği yönünde o kişilerin somut planlarının olmadığını vurgulamaktadır:

> "Genelde hep birisinin aracılığıyla yani bir tanıdığın aracılığıyla bunu daha önce benim arkadaşım yaptı, ben de yapacağım. Aslında çok fazla uzun hedefli planları evet var. Avrupa'ya gitmek ama onu nasıl gerçekleştirecekleri konusunda çok objektif bir şeyleri yok. Mantıklı bir adımları yok. Yani sadece birilerinin yönlendirmesi dolayısıyla hep böyle günden güne yaşıyorlar." (Katılımcı 3)

Benzer bir şekilde bir diğer katılımcı da göçmen evsizlerin gelecek planlarının sosyal ilişkiler yoluyla şekillendiğini söylemektedir:

> "Hani Avrupa'ya gitmek, muhtemelen kendi aralarında iyi örnekleri var. Hani bak şunu şunu gitmiş çok iyiymiş. Böyle örnekleri olduğu için hala hepsi gitmek istiyor. Yani ben gitmem burada ben hani bak bana burada bakın, [ben] ne iş olsa yaparım vesaire gibi bir durumla biz hiç karşılaşmadık." (Katılımcı 2)

Katılımcı 2'nin vurguladığı "günden güne yaşıyorlar" ifadesine ek olarak bir başka katılımcı ise Avrupa hedefi olan göçmen evsizlerin yaşam şeklini şu şekilde açıklamaktadır:

> "Sokakta kalmış, evde kalmış fark etmiyor. Kafa Avrupa'da olduğu için nerede kaldığına, ne yiyip ne içtiğine bakmıyor." (Katılımcı 5)

Aynı katılımcı amacı Türkiye'de kalmak istemeyen veya istese de yasalar gereği kalamayacağını bilen göçmenlerin dil öğrenmediklerini eklemiştir:

> "Avrupa'ya gideceği için Türkiye'de kalmayacağı için Türkiye'de bir yaşam düşünmediği için dil de buna dahil. Dil de öğrenme gereği duymuyor." (Katılımcı 5)

3.7.2. Türkiye'de Kalmak

Göçmen evsizlerin küçük bir bölümü Türkiye'yi hedef ülke olarak görmektedir. Bu kişilerin İstanbul'a gelme amaçlarıyla paralel olarak buradaki evsizlik deneyimine rağmen geleceğe yönelik planlarında burada bir düzen kurma amacı

bulunmaktadır. Fakat katılımcılarla yaptığımız görüşmeler, bu düşüncede olan göçmenlerin sayısının oldukça az olduğunu göstermektedir.

Türki Cumhuriyetlerinden veya Gürcistan gibi komşu ülkelerden gelen göçmenlerin İstanbul hedefinin altında yatan temel şey bir iş bulup düzen oluşturmaktır. Düzen oluşturulduktan sonra ailelerini de yanına alarak İstanbul'da yaşamı sürdürebileceklerdir. Özellikle Türki Cumhuriyetlerden gelen göçmenler için dini ve kültürel yakınlık bu amacı şekillendirmektedir.

> "…işte Türkistan veya Türkiye Cumhuriyeti'nden gelenler için yine birtakım ekonomik ve siyasi kaygıların olduğu bir denklem var. Onlar için de burada yerleşik bir düzen kurma meselesinin öne çıktığını görebiliyoruz. Ben buraya yerleşirim, işte Türküm ve yerleşebilirim. Müslümanım ve yerleşebilirim gibi birtakım kültürel kodların uyuşmasına bağlı olarak bu yönde bir girişim söz konusu." (Katılımcı 4)

Bu grupların dışında Mağrip Bölgesinden gelen göçmenler için de Türkiye hedef ülke konumunda olabilmektedir. Aynı katılımcı bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

> "Mağrip ülkelerinden gelen o kuşaktan gelen vatandaşlarda mesela siyasi birtakım şeylerin, kaygıların öne çıktığını görüyoruz. Orada daha çok Türkiye'yi hedef ülke olarak belirleyip buralarda bir iş kurma, buralarda bir düzen kurma ve kendi ailesini yanına alma ile alakalı hedeflerin kanaatimce öne çıktığını söyleyebilirim." (Katılımcı 4)

Bir katılımcı Fas'tan 3 kişilik genç bir arkadaş grubunun çeşitli ajanslardan ve sosyal medyadaki reklamlardan etkilenerek İstanbul'a göç ettiğini örneklendirmektedir:

> "Fas'tan gelmişler. Fas'ta şöyle düşünüyorlar, arkadaş grubu şeklinde gelmişler. Türkiye çok güzel bir yer. Türkiye'de herkese yardım ediliyor. Dışarıda kalsam da yardım ediyorlar. Bu yüzden Fas'tan gelmişler, Fas'ta da yaşam koşulları çok iyi değilmiş ama sonuçta yaşam var. Yani bir evde kalıyormuş bu arada hani demişler ki kendimizi Türkiye'ye atalım. Biz iş ve ev bulana kadar Türkiye zaten bakıyormuş şeyinde işte burası iş veriyormuş." (Katılımcı 2)

Dolayısıyla katılımcıların ifadelerinde de anlaşılacağı üzere kimi göçmen grupları için Türkiye hedef ülke konumunda olabilmektedir. Fakat buraya geldikten sonra umduğunu bulamayan ve bir düzen kuramayanlar İstanbul'da evsiz kalmaktadır. İstanbul'da evsiz kalmasına rağmen buraya dair gelecek planı olan kişilerin önündeki en büyük engel ise yasal statüye erişebilmektir. Bu noktada Türk biriyle evlenmek bir

strateji olarak karşımıza çıkmaktadır: "…iş bulup buraya yerleşip burada evlenip burada yaşamak istiyorum diyenler var. İş bulup Türkiye'de kalmak ve evlenmek." (Katılımcı 3)

Yasal statüye sahip Suriyeliler için ise böyle bir gereklilik bulunmamaktadır. Mustafa iki kez Avrupa'ya geçmeyi denemiş ve bu girişimleri hüsranla sonuçlanmıştır. Artık öyle bir hedefinin bulunmadığını "Para biriktirmek düşünmüyorum. Avrupa'ya gitmek düşünmüyorum." (Mustafa) sözleriyle dile getirmiş ve İstanbul'da yaşamak istediğini söylemiştir.

3.7.3. Kaynak Ülkeye Geri Dönüş

Göçmen evsizler açısından kaynak ülkeye geri dönüş en son çare olarak düşünülmektedir. Yapılan görüşmelerden hareketle gelecek planına dair bu husus oldukça az vurgulanmıştır. Bu durumun çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Zorunlu göçü dışarıda tuttuğumuzda, göç hareketi genellikle ailenin "öncüsü" tarafından yapılmaktadır. Aileyi "kurtarmak", aileyi yanına almak veya düzen kurup aileye para göndermek gibi amaçlar, göçmenlerin göç motivasyonunu şekillendirmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda göç eden bir kişinin evsiz kalıp memleketine dönmesi bir "başarısızlık" hikayesi oluşturmaktadır:

> "Burada kimse çıktığı yere tekrar dönmek istemiyor. Çünkü dönmesi demek zaten bütün onca yıl ya da birkaç yıl geldiyse emek harcadığı para, koyununu sattı, evini sattığı belki 15 20 kişi birleşti bir kişiyi göndermek istedi. Bütün bu durumun dezavantajlı duruma düşmesiyle beraber tamamen sıfıra dönmesiyle beraber bütün o emeklerin hepsinin de yıkılması demek." (Katılımcı 8)

Lalor vd.'nin (2012) Dublin'de gerçekleştirdikleri araştırmada da 15 göçmen evsizden yalnızca 3'ünün ülkesine geri dönmek istediği görülmektedir (Lalor vd., 2012, s. 15). Başka bir araştırmada ise katılımcıların bir kısmı göç hareketini kayıp olarak nitelendirmektedir. Bu kişilere göre göç, ailelerini, işlerini ve menşe ülkelerindeki saygılarını yitirmeye sebep olmuştur (Mostowska, 2013, s. 1133).

Dolayısıyla bazı şeyleri göze alıp ve riske atıp İstanbul'a gelen kişilerin evsiz kalması, Avrupa'ya gitme umudunun yitirilmesi ve Türkiye'de kalamayacağını bilmesi bu kişilerin kaynak ülkeye dönmesiyle sonuçlanmaktadır: "En son çare ülkesine dönenler oluyor." (Katılımcı 7)

Bir önceki bölümde bahsedilen İstanbul'da evsiz kalan Faslı arkadaş grubunun hizmet sağlayıcılardan "Ben geri dönmek istiyorum." (Katılımcı 2) şeklinde bir talebi olmuştur.

Çok az bir kısmı için ise İstanbul'da kayıtsız çalışmak ve para biriktirip memlekete dönmek de bir amaç olarak karşımıza çıkmaktadır: "Para biriktirip de memleketine dönmek isteyen de oluyor." (Katılımcı 6)

Göçmen evsizlerin gelecek planlarının analizi sonucunda, bu kişilerin büyük bir bölümünün Avrupa hedefinin olduğu görülmektedir. "İstanbul'daki Göçmen Evsizlerin Profili" başlıklı bölümde değinildiği üzere göçmen evsizler için İstanbul bir geçiş aşamasıdır. Burada sınırı geçmek için gerekli parayı biriktirmeyi amaçlamaktadırlar. İstanbul'un göçmenler tarafından bu şekilde algılanması, evsizlik deneyiminin de geçici olduğunu düşünmelerini sağlamıştır. Fakat herkes bu hedefe ulaşamamaktadır. Başarısız girişimler, kimilerini umutsuzluğa sürüklemiş, kimilerini ise farklı bir amaca yöneltmiştir. Bazıları ise çevresindeki diğer göçmenlerin Avrupa'ya gidebildiğini görerek veya duyarak umudunu diri tutmayı başarmıştır.

Avrupa hedefi dışında Türkiye'ye hedef ülke olarak gelen ve burada kalmak isteyen göçmenlere de rastlanmıştır. Türki Cumhuriyetlerden ve Mağrip ülkelerinden gelen göçmenler için Türkiye hedef ülke olabilmektedir. Burada bir düzen kurup ailelerini de yanlarına almak gibi amaçlar karşımıza çıkmaktadır. Fakat iş bulamama, düzen kuramama ve Türkiye'nin hayal ettikleri gibi bir ülke olmaması evsizlikle sonuçlanabilmektedir. Dolayısıyla bu kişilerden zorunlu göç dışında gelenler, kaynak ülkede ölüm tehlikesi bulunmayanlar ve dönebileceği bir "düzeni" olanlar, evsizlik sürecini deneyimlediklerinde memleketlerine dönebilmektedir. Bu kişilerin İstanbul'da yaşadığı evsizliğin de süresi diğerlerine nazaran daha kısadır ve kronikleşmemiştir. Buna rağmen memlekete dönmek bir "başarısızlık" hikayesi olarak algılanmaktadır. Avrupa'ya geçememiş ve İstanbul'da düzen kuramamış kişiler için en son çaredir.

İstanbul'da kalmak isteyenler de memlekete dönmek isteyenler gibi az sayıdadır. Bunun en önemli sebebi yasal statü elde edemeyeceklerinin farkında olmalarıdır. Yasal statüye sahip göçmenler için ise eğer Avrupa hedefi

gerçekleşmediyse bu durum düşünülebilmektedir. Yasal statü önündeki engeli aşabilmenin yolu ise Türk biriyle evlenmektir. Dolayısıyla Türkiye'de kalmak isteyen kayıtsız göçmenler bu yola başvurabilmektedir.

SONUÇ

Bu araştırmanın amacı, İstanbul'daki erkek göçmen evsizlerin evsizlikle başa çıkma stratejilerini anlamak ve betimlemektir. Göçmen evsizlere, evsizlik tanımı içerisinde olan gizli evsizler de dahil edilmiştir. Araştırmada göçmen evsizlerin stratejileri 1) göçmen evsizlerin mekânsal stratejileri 2) enformel ilişkileri ve 3) çalışma hayatı olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir. Bu stratejilerin yanı sıra İstanbul'daki göçmen evsizlerin profili, İstanbul'a gelme ve evsiz kalma nedenleri; göçmen evsizlerin gelecek planlarına da odaklanılmıştır. Mekânsal stratejiler bağlamında yatma mekânı ve semt tercihinin nelere göre şekillendiği açıklanmaya çalışılmıştır. Göçmen evsizlerin enformel ilişkileri bölümünde göçmen evsizlerin aileleriyle, aynı etnik kökenden gelen diğer evsizlerle, farklı etnik kökenden gelen diğer evsizlerle ve Türk evsizlerle olan ilişkileri incelenmiştir. Çalışma hayatı bölümünde ise göçmen evsizlerin maddi kazanç sağlamaya yönelik ne tür girişimlerde bulundukları ele alınmıştır. İstanbul'daki göçmen evsizlerin profili bölümünde bu kişilerin yaşları, cinsiyetleri, köken ülkeleri, bağımlılıkları, yasal statüleri ve dil bilme durumları gibi unsurlara odaklanılmıştır. Göçmen evsizlerin İstanbul'a göç motivasyonları, göç etme nedenleri başlığı altında; göçmen evsizlerin geleceğe dair planları ve umutlu/umutsuz olma durumları gelecek planları başlığı altında değerlendirilmiştir.

Araştırmada, İstanbul'daki göçmen evsiz profilinin farklı coğrafyalardan gelen kişileri kapsadığı görülmüştür. Özellikle Mağrip ülkelerinden (Fas, Cezayir gibi), Sahra Altı Afrika'dan (Nijerya, Senegal, Gine gibi), Orta Doğu'dan (Suriye, İran, Irak), Güney Asya'dan (Afganistan ve Pakistan) ve Orta Asya'dan (Gürcistan, Kırgızistan, Türkmenistan) gelen göçmenler öne çıkmıştır. Bu kişilerin yaş ve cinsiyet dağılımları incelendiğinde ise büyük çoğunluğunun genç yetişkin erkeklerden oluştuğu; kadın göçmen evsizlerin ise sayıca az oldukları açığa çıkmıştır. Genç yetişkin erkekler, göçmen evsizlerin sayısının fazla olması, bu kişilerin ailenin "öncüsü" olarak göç sürecinin zorluklarına dayanabilecek dinamizme sahip olmalarından kaynaklandığı görülmüştür.

İstanbul'daki göçmen evsizlerin büyük bir çoğunluğu kayıtsızdır. Kayıtsız göçmenler direkt kaçak yollarla Türkiye'ye giriş yapabildikleri gibi turist vizesiyle de girebilmektedirler. Turist vizesi sona eren kişiler kayıtsız göçmen statüsüne geçmektedir. Çoğunluğu kayıtsız olan İstanbul'daki göçmen evsizlerin alkol/madde kullanımları incelendiğinde ise Türk evsizlere nazaran daha az bağımlı oldukları belirtilmiştir. Ancak Faslılarda ve Nijeryalılarda bağımlılığın diğer göçmen gruplarına göre fazla olduğu ifade edilmiştir. Alkol/madde kullanımının kimi durumlarda göçmenin sokaktaki olumsuz koşullarla başa çıkma stratejisi olarak ele alınabileceği de görülmüştür.

Araştırmada göçmen evsizlerin çoğunlukla Türkçe bilmedikleri belirtilmiştir. Enformel ilişkiler yoluyla yaşamını sürdüren bu kişiler aynı etnik kökenden veya dili konuşan kişilerle vakit geçirmektedir. Dolayısıyla bu kişiler, Türkçe öğrenme ihtiyacı duymamaktadır. İlişki ağlarında Türkler olan ve çalıştığı iş yerinde Türklerin yoğun olduğu kişilerin ise Türkçe konuşabildikleri öne sürülmüştür.

Göçmen evsizlerin İstanbul'a gelme nedenleri incelendiğinde ise 1) Avrupa'ya geçmek ve 2) çalışmak için gelip düzenli bir yaşam kurma olmak üzere iki başlık öne çıkmıştır. Göçmen evsizlerin büyük çoğunluğu Avrupa'ya geçebilmek için İstanbul'a gelmiştir. Direkt sınırı geçme çabasının yanı sıra çalışıp para biriktiren ve ardından Yunanistan sınırını geçme teşebbüsünde bulunan göçmenler de bulunmaktadır. Bu kişiler için İstanbul, jeopolitik konumu nedeniyle transit ülke işlevi görmektedir. Çalışmak ve yaşam kurmak için gelenler göçmenler ise menşe ülkelerindeki yaşam şartlarından memnun olmayan kişilerden oluşmaktadır. Orta Asya ve Mağrip ülkelerinden gelen göçmenler, İstanbul'u hedef ülke olarak görmektedir.

Göçmen evsizlerin çalışma hayatları incelendiğinde büyük bir bölümü kayıtsız göçmen olduğu için çoğunlukla düzensiz, nitelik gerektirmeyen ve düşük ücretli işlerde çalıştığı görülmüştür. Bu işler genellikle fiziksel olarak zorlu ve sosyal güvenceden yoksun işlerden oluşmaktadır. Kâğıt/hurda toplama, temizlik, inşaat gibi ağır ve beden gücü gerektiren işlerin yanı sıra işportacılık da göçmen evsizlerin en fazla dahil olduğu iş kollarının başında gelmektedir. İşlere erişim ise genellikle enformel ilişkilerin kullanılmasıyla gerçekleşmektedir. Enformel ilişkileri kuvvetli

olan ve aynı zamanda çalışan göçmenlerin grup halinde pansiyon tarzı yerler kiralayıp çatısızlık sorunun giderdikleri görülmüştür. Ayrıca barınma imkânı sunan işler, göçmenler tarafından daha sık tercih edilmekte, bu kişiler gizli evsizlik yaşasalar da bu işler aracılığıyla çatısızlık sorununun üstesinden gelmektedir.

Araştırmada göçmen evsizlerin evsiz kalma nedenleri incelenmiştir. Bu doğrultuda işsizlik/iş kaybı, enformel ilişkilerin yetersizliği/kopuşu ve başarısız Yunanistan sınırını geçme denemeleri olmak üzere temelde üç farklı başlık öne çıkmıştır. Göç ettikten sonra iş bulamayan kişilerin eğer geri dönme şansları yoksa evsiz kaldıkları görülmüştür. İş kazası veya başka nedenlerle işini kaybeden göçmenler ise konut giderlerini ödeyemedikleri için evsiz kalmaktadır. Eğer bu kişilerin akrabalık ve arkadaşlık gibi enformel ilişkileri kuvvetliyse işsizlik döneminde tanıdıklarının yanında kalabilmektedir. Dolayısıyla bu ilişkiler, evsizlik karşısında tampon işlevi üstlenmektedir. Ayrıca ortak evi paylaşan göçmenler arasında çıkan bir anlaşmazlık nedeniyle, göçmenin ilişkileri kopabilmekte ve kişi evsiz kalabilmektedir. Göçmenlerin evsiz kalmalarında başat rol oynayan bir diğer husus ise Yunanistan sınırını geçme çabasıdır. Göçmenler İstanbul'da biriktirdikleri paraları kaçakçılara vermekte ve yol masrafını karşılamaktadır. Ayrıca yola çıkarken eğer kirada oturuyorlarsa evi boşalttıkları görülmüştür. Dolayısıyla Yunanistan sınırını geçemediklerinde paraları tükenmekte ve dönecek evleri de bulunmamaktadır. Bu olumsuzluklara Yunan polisinin işkenceleri de eklendiğinde göçmen İstanbul'a maddi, manevi ve sağlık açısından oldukça kötü bir halde dönmektedir.

Göçmen evsizlerin aileleriyle olan ilişkilere bakıldığında, evsizlik nedeniyle aileleriyle temas kurmayanlar/evsizliği gizleyenler ve evsizlik durumunu ailesine söyleyenler olmak üzere iki grup ön plana çıkmıştır. Göçmen evsizlerin göç hareketinin "başarı" odaklı olması evsizlik durumunda "başarısız" hissetmelerine sebep olmaktadır. Bu hissiyat kişinin "utanç" ve "gurur" nedeniyle aile üyeleriyle mevcut durumunu paylaşmamalarına neden olmaktadır. Ailesine evsiz kaldığını söyleyen göçmen evsizlerin ise ailelerinin ekonomik durumları daha iyi olan kişilerden oluştuğu görülmüştür. Bu kişiler ailelerinden maddi destek alabilmişlerdir.

Göçmen evsizlerin Türk evsizlerle olan ilişkilerinde ise karşılıklı olarak güvensizlik duygusunun öne çıktığı görülmüştür. Her iki grup da olabildiğince birbirleriyle temas kurmaktan kaçınmaktadır. Ayrıca STK'ların evsizlere yönelik hizmetlerinde Türk evsizlerin, bu hizmetlerin kendi "hakları" olduğu görülmüştür. Bu durum da Türk-göçmen evsiz arasındaki ilişkiyi zedelemektedir. Göçmen evsizlerin farklı etnik kökenden evsizlerle kurduğu ilişkilerde ise dil ortaklığı ve kültürel yakınlık önemli rol oynamaktadır. Aynı etnik kökene sahip oldukları göçmenlerle ise grupla halinde yaşadıkları görülmüştür.

Göçmenlerin mekânsal stratejileri, enformel iş imkanlarına yakınlık, enformel ilişkileri geliştirebilme/kullanabilme fırsatı ve güvenlik kaygısı olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir. Göçmenler enformel iş imkânlarının yoğun olduğu bölgelerde ve iş verenlerle temas kurulması mümkün olan mekânlarda yoğunlaşmaktadır. Göçmen evsizlerin mekân kullanımında enformel ilişkileri kullanabilme ve geliştirebilme fırsatı sunan bölgelerin/mekânların tercih ettiği görülmüştür. Güvenlik ise Türk evsizlerde olduğu gibi göçmen evsizler için de önemli bir kaygı konusudur. Araştırmada kayıtsız göçmen evsizlerin yasal statüleri itibariyle göz önünde olmak istemeseler de yatma mekânı olarak tenha yerlerden kaçındıkları belirtilmiştir. Bu kişiler MOBESE kameralarının ve insan akışının olduğu mekânları tercih etmektedir.

İstanbul'daki göçmen evsizlerin gelecek planları incelendiğinde Avrupa'ya gitme, memlekete dönme ve Türkiye'de kalma başlıkları öne çıkmıştır. Göçmen evsizlerin büyük bir bölümü İstanbul'u geçiş aşaması olarak görmektedir. İstanbul bu kişiler için para biriktirdikleri ve sınırı geçmek için çeşitli hazırlıklar yaptıkları bir şehirdir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerden hareketle Avrupa hedefi, göçmen evsizlerin en sık dile getirdiği gelecek planı olduğu görülmüştür. Memlekete dönme şansı olan, Avrupa umudunu yitirenler menşe ülkeye dönmeyi; küçük bir grup ise Türk biriyle evlenerek Türkiye'de kalmayı hedeflemektedir.

Avrupa ve ABD'de örneklerine rastlanan "gündüz merkezleri/evsiz lokalleri" (*day center*), evsizlerin gıda, kıyafet ve hijyen gibi ihtiyaçlarını karşılamanın ötesinde evsizlerin sağlık tedavisi alabilecekleri; sosyal ve psikolojik destek sağlayan kurumlardır. Araştırmanın bulgularında Yunan sınırı geçmeye çalışan ve sınırdaki

polis tarafından darp edilen göçmenlerin İstanbul'a döndükleri sağlık durumlarının iyi olmadığı görülmüştür. Bunun yanı sıra savaş/iç savaş nedeniyle psikolojisi bozulmuş göçmenlere rastlanmıştır. İntihar düşüncesinin ve bağımlı olacak derecede madde/alkol kullanımının bu kişilerin psikolojik buhranlarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla İstanbul'un en fazla göçmen nüfusa sahip ilçelerinde "gündüz merkezleri/evsiz lokalleri"nin bulunması, bu kişilerin sağlık ve psikolojik sorunlarını gidermeye yardımcı olacaktır.

Araştırmada göçmenlerin barınmayı sağlayacak ekonomik gelir elde etseler de ev kiralama sürecinde zorluk yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Bu zorluğun kaynağı doğrudan ayrımcılık olabileceği gibi ev sahibinin kirasını alamayacağı düşüncesinden de kaynaklanmaktadır. Bu noktada göçmenlerin kiralık ev tutabilmesinde aracı kişiler büyük önem taşımaktadır. Araştırmanın bulgularında bir katılımcının, göçmen oldukları için kiralık ev bulamayan kişilere kefil olduğu ve ev sahibiyle kendisinin temas kurduğu görülmüştür. Böylelikle barınma sorunu yaşayan göçmenler ev kiralayabilmişlerdir. Dolayısıyla göçmenlere yönelik hizmet sunan kurumların ve kişilerin; göçmenlerin konut piyasalarına erişimlerini olanaklı kılacakları ilişkiler geliştirmeleri önemli görülmektedir. Konut sorunu yapısal bir sorun olmasına rağmen aracılar ve kefillerle bu sorun bir nebze giderilebilmektedir. STK'ların, kendi bölgelerinde yaşayan göçmenlerin ev bulma süreçlerinde bizzat ev sahipleriyle temas kurması önemli görülmüştür.

Araştırmada, araştırmacıyı göçmen evsizlere götürecek kilit kişilerle temas kurulmuştur. Aracılar sayesinde göçmen evsizlere ulaşılsa da kimi zaman bu kişilerle güven ilişkisi kurulamamıştır. Mülakatın gerçekleşeceği tarihte görüşmek istemediğini belirten veya mülakattan bir önceki gece fikrini değiştiren göçmen evsizlerle karşılaşılmıştır. Bu durum göçmen evsizlere ulaşılmasını zorlaştırmış ve katılımcı grubundaki göçmen evsiz sayısının düşük olmasına sebebiyet vermiştir. Bu sebeple gelecek araştırmalarda güven ilişkisinin tesisinde zaman diliminin daha geniş bir sürece yayılması ve katılımcı grubundaki göçmen evsiz sayısının çoğaltılması göçmen evsizliğine dair farklı perspektiflerin açığa çıkmasını sağlayacaktır.

Araştırma, Türkiye'nin en kalabalık ili olan ve göçmen nüfusun yoğun olduğu İstanbul'da yapılmıştır. İstanbul'da ise Beyoğlu, Fatih ve Eyüpsultan ilçeleriyle sınırlı kalınmıştır. Bu sınırlılık üç ilçe dışında, göçmenlere hizmet veren STK'lara ulaşılamamasından kaynaklanmıştır. Gelecekte araştırma yapacak araştırmacıların çalışmalarında İstanbul'un farklı ilçelerine de odaklanması önemli görülmektedir. İstanbul'da her bir ilçe farklı göçmen profilleri barındırmaktadır. Bu çalışmalar göçmen evsizliği konusunda literatüre ve bu alandaki hizmet sağlayıcılara daha derinlikli bilgiler sunacaktır.

Yetişkin erkek göçmen evsizliğine odaklanılan bu araştırmada kadın/çocuk göçmen evsizler dışarıda bırakılmıştır. Bu grupların evsizliği erkeklerden farklı olarak aile içi şiddet ve istismar gibi nedenlerle gerçekleşebilir. Araştırmada erkeklerin tercihi hem göçmen nüfusu arasında erkeklerin diğer gruplara göre temsilinin daha fazla olması hem de ele alınan olguyu daha derinlikli bir şekilde incelemeye yönelik gerçekleşmiştir. Dolayısıyla gelecekte göçmen evsizliği çalışacak kişilerin, ulusötesi ebeveynlik, toplumsal cinsiyet ve şiddet temalarını merkeze alarak kadın göçmen evsizliğini çalışmaları, kadın göçmen göçmenlerde evsizlik olgusunu anlamamıza yardımcı olacaktır.

Bu araştırmada, araştırmacının Arapça ve Fransızca bilmemesinden dolayı yalnızca İngilizce veya Türkçe bilen göçmen evsizlerle temas kurulmuştur. Türkiye'ye yönelik gerçekleşen göçlerde, anadili Fransızca veya Arapça olan birçok göçmen grubu bulunduğu gözetilerek gelecekte yapılacak araştırmalarda İngilizce veya Türkçe bilen göçmen evsizler dışındaki gruplara odaklanılması, göçmen evsizliği olgusunun daha bütünlüklü anlaşılmasını sağlayacaktır.

Bu çalışmada nitel araştırma yönteminin tercih edilmesi, göçmen evsizliği olgusunu derinlemesine inceleme fırsatı sunmuştur. Ancak Türkiye'de göçmen evsizliğiyle ilgili veri eksikliği ve göçmenlerin demografik özelliklerine dair yetersiz bilgi bulunması, nicel araştırma yöntemleri kullanılarak yapılacak araştırmaların önemini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, gelecekte bu konuyu ele alacak araştırmacıların nicel yöntemlere yönelmesi büyük önem taşımaktadır. Bu tür

araştırmalar, göçmen evsizliği olgusunu daha kapsamlı ve veri destekli bir şekilde anlama yönünde referans olacaktır.

KAYNAKÇA

Abdou, L. H., & Zardo, F. (2024). *Chapter 3: Migration categories and the politics of labeling*. https://www.elgaronline.com/edcollchap/book/9781839105463/book-part-9781839105463-10.xml

Açıkgöz, S. (2018). *Metropol Kentlerde Düzensiz Göçmenlerin Kümelenme Dinamikleri: Beykoz-Yenimahalle Afganistanlılar Örneği.* [yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.

Adar, A. Ş. (2020). *Türkiye'de Göçmenlerin Refahında Ücret ve Ücret Dışı Gelirlerin Etkisi: İstanbul'daki Suriyeli Göçmenler Örneği.* [yayımlanmamış doktora tezi]. Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

Adıgüzel, Y. (2019). *Beykoz'da Cumhuriyet Sonrası Dış Göçler: Afganlar ve Suriyeliler*.

Adıgüzel, Y. (2024). *Göç Sosyolojisi*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Aksan, G. (2015). *Yoksulluk ve Dayanışma Ağları*. Çizgi Kitabevi.

Akyıldız, Y. (2020). *Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet İhtiyacının Ekosistem Yaklaşımı Bağlamında İncelenmesi: İstanbul Örneği* [Sosyal Hizmet Doktora Tezi]. Yalova Üniversitesi.

Akyildiz, İ. (2022). Dış ve İç Göçler Bağlamında Türkiye'nin Dinamik Göç Yapısının Değerlendirilmesi. *İçtimaiyat*, *6*, 1-15. https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1010076

Akyildiz, Y. (2017). Dünyada ve Türkiye'de Evsizlik ve Uygulamaları. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, *8*(1), Article 1.

Amore, K., Baker, M., & Howden-Chapman, P. (2011). *The ETHOS Definition and Classification of Homelessness: An Analysis*. *5*(2).

Bekaroğlu-Doğan, Y. (2021). *Evsizler: Evsizliğin İnşası ve Evsizlerin Hayatta Kalma Stratejileri*. Bir.

Berger, J., & Mohr, J. (2018). *Yedinci Adam Avrupa'da Bir Göçmen İşçinin Hikayesi* (C. Çapan, Çev.). Metis Yayınları.

Biehl, K. S. (2016). Spatializing diversities, diversifying spaces: Housing experiences and home space perceptions in a migrant hub of Istanbul. İçinde *Comparing Super-Diversity*. Routledge.

Bodur, M. Y. (2020). *İstanbul'daki Sahra Altı Afrikalı göçmenlerin sosyal ve ekonomik katılımları üzerine nitel bir çalışma.* [yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Şehir Üniversitesi, İstanbul.

Bromley, R. (1978). Introduction - the urban informal sector: Why is it worth discussing? *World Development*, *6*(9-10), 1033-1039.

Castles, S., Miller, M. J., & Haas, H. de. (2023). *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Nüfus Hareketleri* (B. A. Evranos, Çev.). Gav Perspektif.

Challenges to measuring homelessness among migrants in OECD and EU countries. (2024, Haziran 27). OECD. https://www.oecd.org/en/publications/2024/06/challenges-to-measuring-homelessness-among-migrants-in-oecd-and-eu-countries_a84a57f7.html

Chamberlain, C., & Johnson, G. (2001). THE DEBATE ABOUT HOMELESSNESS. *Australian Journal of Social Issues*, *36*(1), 35-50. https://doi.org/10.1002/j.1839-4655.2001.tb01312.x

Chinchilla, M., & Gabrielian, S. (2020). Stemming the rise of Latinx homelessness: Lessons from Los Angeles County. *Journal of Social Distress and Homelessness*, *29*(2), 71-75. https://doi.org/10.1080/10530789.2019.1660049

Creswell, J. W. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (S. B. Demir & M. Bütün, Çev.; 3. bs). Siyasal Kitabevi.

Creswell, J. W. (2017). *Eğitim Araştırmaları Nicel ve Nitel Araştırmanın Planlanması, Yürütülmesi ve Değerlendirilmesi* (Kolektif, Çev.). Edam.

Creswell, J. W. (2023). *Nitel Araştırma Yöntemleri* (S. B. Demir & M. Bütün, Çev.). Siyasal Kitabevi.

Crow, G. (1989). The Use of the Concept of "Strategy" in Recent Sociological Literature. *Sociology*, *23*(1), 1-24.

Çakmak, H. H. (2021). Evsizlik ve Deneyim: Almanya ve Türkiye'deki Evsizlerin Kültürel Pratikleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma. İçinde M. E. Köksalan, G. Gökgöz, & B. O. Aydın (Ed.), *İletişim ve Toplumsal Dönüşüm: Yorumsamacı ve Etnografik Bir Yaklaşım* (ss. 263-299). Literatürk Academia.

Daly, G. (1996). *The links between immigration and homelessness in Western Europe*. 13.

Danış, D. (2004). *Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye*. https://www.academia.edu/1427180/Yeni_G%C3%B6%C3%A7_Hareketleri_ve_T%C3%BCrkiye

Danış, D., & Jean-François, P. (2006). Integration in Limbo. *... and Iranian Migrants in Istanbul.* https://www.academia.edu/1427176/Integration_in_Limbo

Datta, K., McIlwaine, C., Evans, Y., Herbert, J., May, J., & Wills, J. (2007). From Coping Strategies to Tactics: London's Low-Pay Economy and Migrant Labour. *British Journal of Industrial Relations*, *45*(2), 404-432.

David Robinson & Sarah Coward. (2003). *Hidden Homelessness: Your Place, Not Mine*. https://homelesshub.ca/resource/your-place-not-mine/

DeVerteuil, G. (2011). Survive but not thrive? Geographical strategies for avoiding absolute homelessness among immigrant communities. *Social & Cultural Geography*, *12*(8), 929-945. https://doi.org/10.1080/14649365.2011.624279

Edgar, B. (2012). *The ETHOS Definition and Classification of Homelessness and Housing Exclusion*. *6*(2).

Erdal, M. B., & Oeppen, C. (2018). Forced to leave? The discursive and analytical significance of describing migration as forced and voluntary. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *44*(6), 981-998. https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1384149

Erder, S. (2021). *İstanbul'a Bir Kent Kondu: Ümraniye*. İletişim Yayınları.

FEANTSA. (2013). *FEANTSA Position: Homelessness Among Immigrants in the EU - A Homeless Service Providers' Perspective*. FEANTSA. https://www.feantsa.org/en/feantsa-position/2013/09/30/feantsa-position-homelessness-among-immigrants-in-the-eu-a-homeless-service-providers-perspective?bcParent=27

FEANTSA. (2002, Winter). *Immigration and Homelessness in the European Union*. FEANTSA.

FEANTSA. (2002, October). *Immigration and Homelessness*. FEANTSA.

Fitzpatrick, S., Johnsen, S., & Bramley, G. (2012). Multiple exclusion homelessness amongst migrants in the UK. *European Journal of Homelessness*, *6*(1), 31-58.

Flåto, M., & Johannessen, K. (2010). *Economic Strategies among Long-Term Homeless People: The Concept of Harvesting Economy*. *4*.

Gaetz, S., & O'Grady, B. (2002). Making money: Exploring the economy of young homeless workers. *Work, Employment & Society*, *16*(3), 433-456.

Ghosh, S. (2007). Transnational ties and intra-immigrant group settlement experiences: A case study of Indian Bengalis and Bangladeshis in Toronto. *GeoJournal*, *68*(2-3), 223-242. https://doi.org/10.1007/s10708-007-9072-1

Göç İdaresi. (2024). *İKAMET İZİNLERİ*. https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri

Göksel, G. U. (2019). *Göçmen Entegrasyonu ve Tanınma Teorisi Adil Entegrasyon* (M. Kızıltuğ, Çev.). Pinhan Yayıncılık.

Hart, K. (1973). Informal Income Opportunities and Urban Employment in Ghana. *The Journal of Modern African Studies*, *11*(1), 61-89. https://doi.org/10.1017/S0022278X00008089

Harvey, D. (2024). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi* (A. Onacak, Çev.). Sel Yayıncılık.

Horak, S., Klein, A., Ahlstrom, D., & Li, X. (2024). Resilience or decline of informal networks? Examining the role of trust context in network societies. *International Business Review*, *33*(4), 102301. https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2024.102301

İstanbul Topkapı Üniversitesi. (2022, Ağustos 26). *Kentsel Yoksulluk ve Evsizlik Çalıştayı | 4. Oturum: Göç Evsizliği | Can Yılmaz* [Video recording]. https://www.youtube.com/watch?v=ijkGA5soPQc

Işık, O., & Pınarcıoğlu, M. M. (2015). *Nöbetleşe yoksulluk: Gecekondulaşma ve kent yoksulları: Sultanbeyli örneği* (10. bs). İletişim.

Järvinen, M. (2003). Negotiating Strangerhood: Interviews with Homeless Immigrants in Copenhagen. *Acta Sociologica*, *46*(3), 215-230.

Karpat, K. H. (2019). *Türkiyede Toplumsal Dönüşüm*. Timaş Yayınları.

Kauppi, C., Pallard, H., & Faries, E. (2015). *POVERTY, HOMELESSNESS AND MIGRATION IN NORTHEASTERN ONTARIO, CANADA*. *8*, 12.

Kelly, R. J., & Chin-a2, K. (2005). On the Sidelines of Society: Chinese Illegal Immigrants in the United States. *Journal of Social Distress and the Homeless*, *14*(3-4), 227-259. https://doi.org/10.1179/sdh.2005.14.3-4.227

Kirişci, K. (2009). Refugees of Turkish Origin: "Coerced Immigrants" to Turkey since 1945. *International Migration*, *34*, 385-412. https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.1996.tb00534.x

Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. Bağlam.

Lalor, T., Doyle, G., & Ireland, F. (2012). *Homelessness In My New Home: Migrants Experiences of Homelessness in Dublin*.

Levinson, D., & Ross, M. (Ed.). (2007). *Homelessness handbook* (1st ed). Berkshire Publishing Group.

Maxwell, J. A. (2022). *Nitel Araştırma Tasarımı Etkileşimli Bir Yaklaşım* (Kolektif, Çev.). Nobel Akademik Yayıncılık.

Meda, J. B. (2010). Homelessness among Migrants in Spain. *Part B*, *4*, 17.

Misje, T. (2020). Social work and welfare bordering: The case of homeless EU migrants in Norway. *European Journal of Social Work*, *23*(3), 401-413. https://doi.org/10.1080/13691457.2019.1682975

Mohammed, Z. (2017). *Suriyeli mülteci krizinin ardından İstanbul'daki Afrikalı göçmenlerin durumu.* [yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.

Molina-Jackson, E. (2008). *Homeless not hopeless the survival networks of Latinos and African American men*. University Press of America, Inc. http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&scope=site&db=nlebk&AN=238327

Mostowska, M. (2013). Migration and Homelessness: The Social Networks of Homeless Poles in Oslo. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *39*(7), 1125-1140. https://doi.org/10.1080/1369183X.2013.778037

Neuman, W. L. (2008). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicelik yaklaşımlar* (S. Özge, Çev.). Yayın Odası.

Özdemir, U. (2010). Evsizlik ve Evsizlere Genel Bir Bakış. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *21*(2).

Özdil, K. (2008). *Creating New Spaces, Claiming Rights. West African Immigrants in Istanbul*.

Pape, E., & Bartel, A. (2023). "Labor Migrants", "High-Skilled Migrants", "Students", "Refugees", "French Citizens"? Migrants' Narratives and Experiences of Categorization in a Biographical and Historical Perspective. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 1-14. https://doi.org/10.1080/15562948.2022.2163522

Paradis, E., Novac, S., Sarty, M., & Hulchanski, D. J. (2008). *Better Off in a Shelter? : A Year of Homelessness and Housing among Status Immigrant, Non-Status Migrant, and Canadian-Born Families*. Centre for Urban and Community Studies, University of Toronto. https://tspace.library.utoronto.ca/handle/1807/91268

Pleace, N. (2011). *Immigration and Homelessness*. 20.

Polillo, A., & Sylvestre, J. (2021). An exploratory study of the pathways into homelessness among of foreign-born and Canadian-born families: A timeline mapping approach. *Journal of Social Distress and Homelessness*, *30*(1), 6-19. https://doi.org/10.1080/10530789.2019.1705518

Portes, A., & Haller, W. (2010). The Informal Economy. Içinde N. J. Smelser & R. Swedberg (Ed.), *The Handbook of Economic Sociology* (ss. 403-426). Princeton University Press. https://doi.org/10.1515/9781400835584.403

Preston, V., Murdie, R., Wedlock, J., Agrawal, S., Anucha, U., D'Addario, S., Kwak, M. J., Logan, J., & Murnaghan, A. M. (2009). Immigrants and homelessness-at risk in Canada's outer suburbs: Immigrants and homelessness. *The Canadian Geographer / Le Géographe Canadien*, *53*(3), 288-304. https://doi.org/10.1111/j.1541-0064.2009.00264.x

Snel, E., & Staring, R. (2001). Poverty, migration and coping strategies. *Geopolitics*.

Springer, S. (2000). Homelessness: A proposal for a global definition and classi"cation. *Habitat International*.

Şenses, F. (2022). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*. İletişim Yayınları.

Thurston, W. E., Roy, A., Clow, B., Este, D., Gordey, T., Haworth-Brockman, M., McCoy, L., Beck, R. R., Saulnier, C., & Carruthers, L. (2013). Pathways Into and Out of Homelessness: Domestic Violence and Housing Security for Immigrant Women. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, *11*(3), 278-298. https://doi.org/10.1080/15562948.2013.801734

Tosi, A. (2012). Homeless People: Economic Migrants in Southern Europe. Içinde *International Encyclopedia of Housing and Home* (ss. 74-79). Elsevier. https://doi.org/10.1016/B978-0-08-047163-1.00331-3

Turan, A. A. Y. (2020). *Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Kapsamındaki Yabancıların Türkiye'de Çalışma Hakkı İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Özel Hukuk Yüksek Lisans Tezleri Dizisi No:27*. On İki Levha Yayıncılık.

UNHCR. (2024). *UNHCR Türkiye İstatistikleri*. UNHCR Türkiye. https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri

Üstündağ, N. M. (2018). *Zorunlu göçte nitelikli olmak: eğitimli Suriyeli göçmenlerin İstanbul emek piyasasındaki deneyimleri.* [yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.